

SISÄLLYS:

1 JOHDANTO.....	1
2 LASTEN SUOJELUSTA.....	4
2.1 PERHEKOTI.....	7
2.1.1 Perhekoti ja sen arki.....	7
2.1.2 Miksi perhekoteja tarvitaan?.....	9
2.2 KASVUYMPÄRISTÖ NUOREN TUkena	11
2.2.1 Nuoruus elämänvaiheena.....	12
2.2.2 Mitä nuori tarvitsee?.....	13
2.2.3 Miten nuorta kasvatetaan?.....	17
2.3 YHTEISTYÖN MERKITYS NUOREN AUTTAMISESSA.....	18
2.3.1 Moniammatillinen yhteistyö.....	19
2.3.2 Perhetyö.....	20
2.4 NUORTEN SYRJÄYTYMINEN.....	23
2.4.1 Syrjäytymiskäsitteen monet kasvot.....	23
2.4.2 Syrjäytymisen eteneminen	25
2.4.3 Syrjäytynyt nuori.....	26
2.4.4 Näkökulmia nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn.....	28
3 AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA.....	31
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	34
4.1 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	34
4.2 LAADULLINEN TUTKIMUS.....	35
4.2.1 Ponnistuslautana fenomenologia ja sosiaalipedagogiikka.....	36
4.2.2 Kohderyhmä ja aineistonkeruu.....	38
4.3 AINEISTON ANALYYSI.....	42
5 MILLAINEN ON PERHEKOTINUORTEN KASVUYMPÄRISTÖ?.....	47
5.1 PERHEKOTIVANHEMPIEN, NUORTEN JA PERHEKOTIEN TAUSTAA.....	47
5.1.1 ”Tänne tontille mää jonkulaisen jälen jätän”.....	47
5.1.2 ”Lastensuojelulaki on se meidän raamattu ja sillä sipuli”.....	48
5.1.3 Perhekotinuorten lähtökohdat.....	49
5.2 MAAILMAN MYLLERRYKSESTÄ PERHEKODIN HUOMAAN.....	51
5.3 PERHEKODIN KASVATUS JA ARKI	52
5.3.1 Kasvuolot ja kasvatusmenetelmät	53
5.3.2 Elämää perhekodissa.....	55
5.3.3 Sosiaalisia suhteita ja vapaa-aikaa.....	57
5.3.4 Nuori yksilönä ja osana perhekotiyhteisöä.....	58
5.3.5 Nuoren vaikutusmahdollisuudet perhekodissa.....	59
5.4 YHTEISTYÖTÄ YHTEISIN TAVOITTEIN	60
5.4.1 Yhteistyön merkitys ja kehittäminen.....	61
5.4.2 ”Perhehän se on kuitenkin ykkösasia”.....	62
5.5 PERHEKOTITYÖ ELÄMÄNTAPANA.....	64
6 NUORTEN SYRJÄYTYMISEN EHKÄISYN VÄLINEET PERHEKOTITYÖSSÄ.....	66
6.1 PERHEKODIN ASIAKKAUS SYRJÄYTYMISPROESSIN PYSÄYTTÄJÄNÄ	66
6.2 PERHEKODIN KASVATUS JA ARKI NUOREN MUUTOKSEN MAHDOLLISTAJANA.....	67
6.3 YHTEISTYÖ KOKONAISVALTAISEN HYVINVOINNIN EDISTÄJÄNÄ.....	70
6.4 PERHEKOTIKASVATUS SYRJÄYTYMISEN EHKÄISIJÄNÄ.....	71

<u>7 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDESTA.....</u>	<u>73</u>
<u>8 EETTISYYS.....</u>	<u>76</u>
<u>9 POHDINTA.....</u>	<u>78</u>
<u>LÄHTEET:.....</u>	<u>84</u>

LIITTEET 2 kpl

1 JOHDANTO

*”Etkö siis tiedä,
että kaikissa toimissasi
on tärkeintä miten ne aloitat,
varsinkin, jos ne kohdistuvat
nuoriin ja herkkiin olentoihin?*

*Sillä juuri silloin
hän on parhaiten muokattavissa
ja häneen jää jälki,
jonka häneen haluamme painaa.*

- Platon -

Suurin osa suomalaisista lapsista ja nuorista voi hyvin. Pahoinvoivien lasten ja nuorten määrä kasvaa kuitenkin maassamme uhkaavaa vauhtia, ja useat heistä ajautuvat väistämättäkin lastensuojelun piiriin. Lastensuojelun tehtävänä on puuttua perheiden tilanteisiin ja auttaa heitä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Varhaisen tuen kautta pystytään tehokkaammin pureutumaan perheiden ongelmiin ja ehkäisemään niiden syntymistä. (Suomalainen lapsi, 2007, s. 383.) Joskus perheiden ja nuorten ongelmiin puututaan liian myöhään, jolloin nuoren kehitys ja terveys ovat jo vaarassa. Tässä tapauksessa hänet joudutaan sijoittamaan kodin ulkopuolelle. Päätöksen lasten ja nuorten sijoittamisesta tekee sosiaalilautakunta ja sijoitus tapahtuu joko avohuollon tukitoimena, huostaanotona tai jälkihuoltana (m.t., 382). Vuonna 2007 kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrä oli 16 059 ja kasvaa tällä hetkellä 2 - 5 prosentin vuosivauhtia (STAKES: lastensuojelun tilastot).

Yksi sijaishuoltoa tarjoava paikka on kodinomaisuuteen pohjautuva perhekoti, jossa kasvattivanhemmat ovat vastuussa sijoitetusta lapsesta ja hänen hyvinvoinnistaan (Saloranta & Saloranta, 1992, s. 105). Perhekodissa kasvatusta perustuu lastensuojelulakiin, joka luo raamit perhekotitoiminnalle. Sijoitusaikana nuoren elämä pyritään saamaan asetettujen yksilöllisten tavoitteiden avulla parempiin uomiin.

Perhekodin historia on melko nuori, noin 30 vuotta vanha (Wallenius, 2005, s. 2). Historian lyhydestä huolimatta niiden toiminnalle on muotoutunut omat vakituiset käytänteensä. Perhekoti on lisäksi suomalainen käsite, sillä muualla maailmassa ei ole perhekotitoimintaa samassa muodossa. Niihin liittyvää tutkimusta on tehty vain vähän, eikä kirjallisuuttakaan löydy juuri lainkaan. Tämä on yksi syy, miksi tartuimme aiheeseen ja päätimme tehdä siihen liittyvän tutkimuksen.

Suoritimme tutkimuksen Oulun läänin alueella sijaitsevista perhekodeissa teemahaastattelun avulla. Haastattelimme seitsemää perhekotivanhempaa viidestä eri perhekodista ja haastattelumuotoina käytimme yksilö- ja parihaastatteluja. Pyrimme selvittämään perhekotivanhempien näkemyksiä ja kokemuksia perhekotityöstä hahmottaaksemme perhekotimaailmaa ja sen nuorelle tarjoamaa kasvuympäristöä. Tämän pohjalta tarkoituksenamme oli myös teorian valossa tutkia, millaisia välineitä perhekodeilla on syrjäytymisen ehkäisyyn. Syrjäytymisen ehkäisyn tarkastelu on tärkeää, koska moni perhekotinuori on syrjäytymisen tiellä tai vaarassa syrjäytyä yhteiskunnastamme. Yleensä ottaen lasten ja nuorten ongelmiin tulee mielestämme kiinnittää enemmän huomiota ja puuttua tehokkaammin, koska heissä lepää maamme tulevaisuus. Toivomme tutkimuksen antavan tietoa perhekotimaailmasta ja ajattelun aiheita syrjäytymisen vastaiseen työhön niin perhekodeissa kuin yleensäkin yhteiskunnassamme. Pidimme myös tärkeänä, että oppisimme tutkimuksen avulla jotain uutta, josta olisi hyötyä tulevan ammattimme kannalta.

Tutkimusraporttimme alussa pyrimme valottamaan lastensuojelua ja sen keskeisimpiä käsitteitä, koska perhekotitoiminta on sidottu ennen kaikkea lastensuojeluun ja lastensuojelulakiin. Tämän jälkeen avaaamme ensimmäisen tutkimusongelmamme mukaisesti perhekodin käsitettä sen toiminnan, arjen ja kasvatuksen näkökulmasta. Seuraavaksi käsittelemme nuoruutta, siinä tapahtuvia muutoksia ja kehityksen kannalta hyvää kasvuympäristöä. Tarkastellessa tutkimuskohdetta nuorten kannalta, tulee olla tietoinen, millaisia asioita nuoruuteen liittyy ja mitä asioita hyvä kasvuympäristö pitää sisällään. Näiden kautta voimme ymmärtää perhekotityön luonnetta ja tutkia, millaisen kasvuympäristön perhekoti tarjoaa nuorelle. Moniammatillisen yhteistyön ja siihen liittyvän perhetyön kuvaaminen on puolestaan tärkeää, koska perhekodit tekevät yhteistyötä monien eri tahojen kanssa parantaakseen nuoren elämää. Teoriaosuuden päättää

syrytyymistä ja sen ehkäisyä koskevien näkökulmien käsittely, sillä niiden avulla voimme muodostaa käsityksen perhekotien syrytyymisen ehkäisyn keinoista. Tämän jälkeen etenemme tutkimuksen suorittamisen kuvauksesta ja tutkimustuloksista luotettavuuden ja eettisyyden tarkasteluun. Eettisyyden huomiointi korostuu tutkittaessa lastensuojelun piiriin kuuluvaa aihetta sen arkaluontoisuuden vuoksi. Lopuksi pohdimme tehtyä tutkimusta sen tulosten ja omien kokemustemme ja näkemystemme valossa.

Käytämme tutkimuksessamme rinnakkain sekä käsitettä lapsi että nuori. Lukijan käsitteellistä sekaannusta välttääksemme, haluamme selventää näiden käsitteiden käyttöä. Lastensuojelulain (3§) mukaan lapsella tarkoitetaan henkilöä, joka on alle 18-vuotias. Nuorella puolestaan viitataan henkilöön, joka ei ole vielä täyttänyt 21 vuotta. Täysi-ikäisyyden saavuttaessaan nuori voi lähteä perhekodista, mutta halutessaan hän voi olla siellä myös pidempään. Tämän vuoksi käytämme molempaa käsitettä. Käsitteellä perhekotinuori tarkoitamme siten perhekotiin sijoitettua nuorta, joka on iältään alle 21-vuotias.

2 LASTEN SUOJELUSTA

Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien sopimus ja lastensuojelulaki velvoittavat toimimaan lasten ja nuorten parhaaksi sekä suojelemaan heitä. Molempien tarkoituksena on taata lapsille rakastava ja turvallinen kasvuympäristö, tarvittava suojelu ja apu sekä hyvinvoinnin edellytykset. Lastensuojelun tehtävä on siten ensisijaisesti tukea lasten oikeuksia. (Korhonen, 2005, s. 31; Lapsen oikeuksien sopimus; Suomen laki: Lastensuojelulaki 1§ ja 4§.)

Lastensuojelulla tarkoitetaan lapsi- ja perhekohtaista sekä ehkäisevää lastensuojelua. Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu pitää sisällään selvityksen lastensuojelutarpeesta, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellisen sijoituksen ja huostaanoton sekä niihin liittyvän sijaishuollon ja jälkihuollon. Ehkäisevän lastensuojelun avulla pyritään vaikuttamaan myönteisesti lapsen kasvuun ja kehitykseen sekä antamaan tukea vanhemmuudessa. Ehkäisevää lastensuojelua järjestetään myös muille kuin lastensuojelun asiakkaille kunnan peruspalvelujen kautta. Esimerkkinä tällaisista palveluista ovat lastenneuvola, koulu ja nuorisotyö. Kunnan on huolehdittava lastensuojelun sisällöstä ja laajuudesta kunnassa esiintyvän tarpeen mukaisesti sekä laadittava suunnitelma lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä. Kyseinen suunnitelma sisältää muun muassa tietoa lasten ja nuorten hyvinvoinnista, erilaisista tukitoimista ja palveluista sekä tarvittavista resursseista. (Suomen laki: Lastensuojelulaki 3§, 11§, 12§.)

Lastensuojelun kohteena ovat turvattomat, pahoinvoinnista tai laiminlyönnistä kärsivät lapset. Yleisimpiä syitä lasten ja nuorten suojelulle ovat vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat, lapsen vuorovaikutus- ja tunne-elämän ongelmat, vaikeudet koulunkäynnissä, psyykkiset ongelmat tai päihteiden käyttö. Yksi syy ei kuitenkaan yleensä riitä selittämään suojelun tarvetta, sillä nykypäivänä perheiden ongelmat saattavat olla monitahoisia. Vaikeuksia kohtaavat vanhemmat tai lapset voivat itse tarvittaessa kääntyä sosiaalityöntekijän puoleen, mutta yleensä lastensuojelun asiakkaaksi päädytään lastensuojeluilmoituksen kautta. Ilmoituksen voi tehdä kuka tahansa lapsen hyvinvoinnista huolestunut henkilö. Lastensuojelutyön haastavuutta lisää puuttuminen ihmisten yksityisyyteen. Asioihin puuttuminen on silti välttämätöntä, sillä lapsen edun arviointi ja

sen toteuttaminen ovat lastensuojelutyön tärkeimpiä tehtäviä. (Korhonen, 2005, s. 32 - 33; Laiho, 2007, s. 136 - 137.)

Ongelmien ennaltaehkäisemiseksi ja tulevaisuuden turvaamiseksi lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen on hyvä aloittaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Varhaista tukea tulisi antaa perhettä kunnioittaen ja avoimella asenteella tehden yhteistyötä lapsen parhaaksi. Varhainen tuki annetaan ensisijaisesti perheen omassa kodissa ja avohuollon tukitoimin. (Taskinen, 2007, s. 16.) Kodin ulkopuolinen hoito voidaan myös toteuttaa avohuoltoon kuuluvana, jolloin kyseessä on lyhytaikainen perhehoitoon tai laitoshuoltoon sijoittaminen. Näin menetellään esimerkiksi perheen kriisitilanteissa, jolloin toimenpiteet tukevat muuta huoltoa. Avohuollon tukitoimiin ryhtyminen vaatii huoltajan ja 15 vuotta täyttäneen nuoren luvan. (Taipale, Lehto, Mäkelä, Kokko, Muuri, ja Lahti, 2004, s. 122.) Tukitoimina perheelle voidaan tarjota muun muassa seuraavia:

- taloudellista tukea
- kunnan peruspalveluja
- tukea ammatin, asunnon ja työn saamisessa
- tukihenkilö- tai perhe
- perhetyötä
- vertaisryhmätoimintaa
- hoito- ja terapiapalveluita.

(Laiho, 2007, s. 148 - 149.)

Avohuollon tukitoimenpiteet eivät aina ole riittäviä, jolloin kunnalla on velvollisuus ottaa lapsi huostaan ja järjestää sijaishuoltopaikka kodin ulkopuolelta. Huostaanoton syynä on lapsen terveyden ja kehityksen vaarantuminen perheen olosuhteiden tai lapsen oman käyttäytymisen seurauksena. Huostaanotto kuuluu näkyvänä osana lastensuojelun toimenpiteiden piiriä ja sen toteuttamiselle on aina oltava lain mukaiset perustelut. Huostaanottoprosessin valmisteluun tulee osallistua kaksi sosiaalialan ammattilaista; yhteistyössä voi toimia kaksi sosiaalityöntekijää tai sosiaalityöntekijä ja lastensuojelun asiantuntija. Näiden lisäksi voidaan hyödyntää myös muiden tahojen asiantuntemusta esimerkiksi oikeudellista opastusta tarvittaessa. Huostaanotosta vastaavien henkilöiden on kuultava perhettä ja lasta heitä koskevissa asioissa. Erityisesti lapsen omien toiveiden ja mielipiteiden selvittäminen on tärkeää lapsen ikään katsomatta. Todisteellinen kuuleminen

koskee vain yli 12-vuotiasta, mutta myös sitä nuorempien näkemykset on otettava huomioon. Jotta päästään lapsen edun mukaiseen tulokseen, neuvottelujen tulee toteutua hyvässä yhteistyössä kaikkien osapuolten kesken. (Laiho, 2007, s. 156 - 157; Lastensuojelu ja sijaishuolto; Suomen laki: Lastensuojelulaki 40§; Taskinen, 2007, s. 49, 53 - 54.)

Suostumukseen perustuvassa huostaanotossa huoltaja tai 12 vuotta täyttänyt lapsi eivät vastusta huostaanottoa. Suurin osa, noin 80%, huostaanottopäätöksistä tehdäänkin yhteisymmärryksessä lapsen ja vanhempien kanssa (Korhonen, 2005, s. 35). Mikäli yhteisymmärrykseen asiaa hoitavien kanssa ei päästä, tahdonvastaisesta huostaanotosta päättää hallinto-oikeus. Jos lapsi on välittömässä vaarassa tai vaatii kiireellistä huostaanottoa ja sijaishuoltoa, hänet voidaan ottaa huostaan ilman asianomaisten suostumusta tai kuulemista. Tässä tapauksessa hallinto-oikeuden päätöstä ei tarvitse odottaa. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä nopeammin on toimittava. Syynä kiireelliselle huostaanotolle voi olla esimerkiksi lapsen heitteillejätto, perheväkivalta, vanhempien sairaus tai päihteiden käyttö. Lisäksi kiireellinen huostaanotto voi johtua nuoren itsetuhoisesta käyttäytymisestä sekä rikoksien tai huumeiden käytön kierteestä. (Taskinen, 2007, s. 55 - 57; Taskinen, 1999, s. 42.)

Huostaanotettavalle lapselle tehdään asiakassuunnitelma, joka laaditaan yhteistyössä lapsen ja hänen perheensä kanssa. Lain mukaan suunnitelma on pakollinen ja tarkistettava vähintään kerran vuodessa. Suunnitelmaan kirjataan huostaanottoon liittyvät käytännön asiat sekä tavoitteet. Tarkemmin suunnitelma sisältää tietoa perheen olosuhteista ja tuen tarpeesta, sijaishuollon tarkoituksesta ja tavoitteista, erityisen tuen ja avun järjestämisestä, lapsen ja vanhempien yhteydenpidosta ja yhteistoiminnasta sekä sijoituksen arvioidusta kestosta. (Laiho, 2007, s. 150 - 151; Taskinen, 2007, s. 55.)

Sijaishuoltoa antavat lastensuojelulaitokset, perhehoito ja esimerkiksi sairaala. Lastensuojelulaitoksiin kuuluvat koulukodit, nuorisokodit ja lastenkodit sekä muut vastaavat laitokset. Perhehoidon piiriin puolestaan kuuluvat sijaisperheet ja perhekodit. Sijaishuoltopaikkojen ylläpidosta vastaavat kunnat, valtio, järjestöt ja yksityiset tahot. Toiminnan valvojana toimivat kunnat ja lääninhallitukset. (Lastensuojelu ja sijaishuolto.) Sijaishuoltopaikkaa valittaessa täytyy kuitenkin ensin selvittää läheisten ja sukulaisten mahdollisuus ottaa vastuu lapsen tai nuoren kasvatuksesta. Tärkeintä on toimia sen

mukaan, mikä on lapselle parhaaksi. Perustellusta syystä ja kiireellisen huostaanoton yhteydessä edellä mainittu selvitys voidaan jättää tekemättä. (Taskinen, 2007, s. 77.)

2.1 Perhekoti

Lastensuojelullinen perhekotitoiminta sai alkunsa koulukotimaailmasta, josta siirryttiin kohti kodinomaisempaa mallia. Ensimmäinen perhekoti perustettiin vuonna 1974 Muhokselle ja se sai nimekseen Pohjolakoti. Pohjolakotiin perustettiin ensimmäisten 10 vuoden aikana kahdeksan perhekotia ja määrä on kasvanut ajan myötä nykyiseen 16:sta. Muut koulukodit alkoivat toteuttaa perhekotitoimintaa vasta 20 vuotta myöhemmin. 2000-luvulle tultaessa ammatillinen perhekotitoiminta muotoutui tärkeimmäksi sijaishuollon perusmalliksi sijaiskotitoiminnan ohelle. (Wallenius, 2005, s. 2.)

Perhekoti on lääninhallituksen tai kunnan tai kuntaliiton hyväksymä, perhehoitoa ja kasvatusta antava yksityiskoti tai kodin yhteydessä oleva toimintayksikkö. Sen ylläpidosta vastaa kunta tai kuntaliitto, yksityinen yhteisö tai järjestö tai valtio. Perhekodissa vallitsevien olosuhteiden tulee tukea monipuolisesti lasten ja nuorten hyvinvointia ja terveyttä. Samassa taloudessa hoitoa voidaan antaa enintään neljälle henkilölle yhtä koulutettua hoitajaa kohden hoitajan asuessa perhekodissa. Mikäli hoidosta vastaa vähintään kaksi perhekodissa asuvaa aikuista, voi hoidettavia olla enintään seitsemän. Tässä tapauksessa toisella aikuisista tulee olla sosiaali- ja terveystieteiden ammatillinen koulutus ja toisella soveltuvuus kasvatustyöhön. Enimmäismäärästä voidaan poiketa esimerkiksi silloin, kun on kyse toimintakykyisten täysi-ikäisten hoidosta. Perinteisten pitkäaikaista hoitoa antavien perhekotien rinnalle on perustettu myös lyhytaikaista hoitoa antavia perhekoteja sekä esimerkiksi kiireellisten sijoitusten yhteydessä käytettyjä varallaolokoteja. (Ketola & Kokkonen, 1996, s. 98; Korhonen, 2005, s. 36; Mikkola, 1997, s. 12 - 13; Suomen laki: Sosiaalihuoltolaki 26a§.)

2.1.1 Perhekoti ja sen arki

Perhekoti on kodinomainen lastensuojelun sijaishuollon yksikkö, jossa kasvattiperhe on vastuussa lapsen hoidosta ja kasvatuksesta saaden siitä elantonsa (Saloranta & Saloranta, 1992, s. 105). Perinteisessä perhekodissa kasvattivanhemmat huolehtivat sekä omista että sijoitetuista lapsista (Irjala, 2004, s. 3). Perhe sitoutuu huolehtimaan lapsista

lastensuojelulain mukaisesti tarjoamalla heille mahdollisimman hyvän hoidon ja kasvatuksen. Perheen tehtävänä on edistää kasvattilastensa kasvua ja kehitystä oikeaan suuntaan. (Saloranta & Saloranta, 1992, s. 105.) Sijoituspaikan tulee siten kehittää omaa kasvatustehtäväänsä, sillä kyse ei ole ajan tappamisesta, vaan konkreettisten tavoitteiden saavuttamisesta. Sijoituksen ja huostaanoton tarkoituksena on aina pyrkimys ratkaista nuoren ongelma. (Kemppinen, 2000, s. 116.)

Perhekodeissa pyritään elämään ennakoitavissa olevaa, jatkuvuutta ja läheisyyttä tarjoavaa normaalia perhe-elämää malleineen ja toimintatapoineen (Irjala, 2004, s. 3). Siellä opetellaan elämän perustaitoja kuten ponnistelua, yhdessä toimimista, rajojen ja sääntöjen noudattamista ja tulevaisuuden suunnittelua. Perhekodeissa kasvatusta lähtee liikkeelle yksittäisistä pienistä tavoitteista. Tällaisia mikrotavoitteita ovat muun muassa nuoren vuorokausirytmien tasaaminen, säännöllinen ruokaileminen ja omasta hygieniasta huolehtiminen. Olennaisena osana perhekodein arkeen kuuluvat myös läksyistä huolehtiminen ja vaadittujen kotitöiden tekeminen. Itsessään elämää ja arjen tilanteiden kohtaamista tulee harjoitella, jotta hoito- ja kasvatussuunnitelman tavoitteet voisivat toteutua. (Saloranta & Saloranta, 1992, s. 110.)

Perhekodein arjessa ja sitä koskevissa toiminnoissa on aina otettava huomioon kaikki sen jäsenet. Yhteisöllisyys ja sen edistäminen korostuvat siten perhekodein arjessa hyvin vahvasti, samoin kuin yksilöllisyys. Perhekodein tulee ensin kyetä toimimaan yhteisönä ja vasta sitten on mahdollista erottaa sen yksittäiset ihmiset ja heidän tarpeensa. Yksilöllisyys tulee esille nuoren hoito- ja kasvatussuunnitelmassa esiintyvien tavoitteiden kautta tehdyissä ratkaisuisissa. Perhekodekasvatusta on siten sekä yksilöllistä että yhteisöllistä kasvatusta. Yhteisöllisyyden ja yhdessä tekemisen korostamisella voidaan ehkäistä sosiaalisten ongelmien syntymistä, ja perhekodein nuorten kohdalla poistaa niitä. (Saloranta & Saloranta, 1992, s. 112; Sosiaali- ja terveysministeriö, 2001, s. 42.) Yhdessä elämisen ja tekemisen kautta nuori saa kokemuksia tavallisesta arjesta, onnistumisen elämyksiä sekä oppii luottamaan itseensä ja muihin ihmisiin (Irjala, 2004, s. 3).

Ihmissuhteet ja vuorovaikutus ovat perhekodeissa hyvin läheisiä, koska perhekodevanhemmat asuvat sinne sijoitettujen lasten ja nuorten kanssa. Siten he myös kohtaavat toisensa aidosti, hyvinä ja huonoina hetkinä. Lapsen tai nuorten ongelmat ja

oirehtiminen saavat perhekodissa ikään kuin syvemmän merkityksen. Osastotyyppiseen sijoitukseen verrattuna perhekodin ihmissuhteissa on enemmän tunnelatauksia, ja oman rajallisuutensa kokeminen tulee aikuisille väistämättäkin eteen. Perhekodissa asuva nuori samaistaa perhekotivanhemmat omiksi vanhemmikseen ja kohdistaa heihin tunteenpurkauksensa. (Saloranta & Saloranta, 1992, s. 109.)

Lapsen tai nuoren perhekodissa viettämä aika on keskimäärin 2½ vuotta. Tästä ajanjaksosta voidaan erottaa selkeitä vaiheita, joita perhekodin asukas käy läpi. Aluksi nuorella on yleensä vaikea sopeutua uuteen ympäristöön ja ihmisiin, jonka vuoksi hänen käyttäytymisensä on torjuvaa. Tätä vaihetta luonnehtivat usein epätoivon tunteet, koska missään asiassa ei tunnu tapahtuvan kehitystä parempaan suuntaan. Toisena vaiheena voidaan pitää seestymistä. Tällöin nuori on tutustunut perhekodin aikuisiin paremmin ja kokee olevansa turvassa. Aikuisten kärsivällisyyden kokeilu ja rikokset vähenevät, oireet muuttuvat lievemmiksi ja lomatkkin alkavat onnistua ilman suurempia ongelmia. Nuori alkaa sisäistää hänelle asetetut rajat ja kykenee taas olemaan väleissä vanhempiensa kanssa. Tavoitteiden löytymisen vaiheessa nuori alkaa jo hieman luottamaan itseensä ja omiin mahdollisuuksiinsa. Katse on selvästi tulevaisuuteen suuntautunut ja hänellä on halu päästä elämässään eteenpäin. Perhekodin arjessa nämä eri vaiheet tulevat esille aina uudestaan ja uudestaan. Perhekoti yhteisönä kokee erilaisia asioita ja muuttuu alati. Samalla muuttuu sen kasvatusilmapiiri. Välillä se voi olla hyvinkin kiristävä etenkin silloin, kun meneillään on raskas, hyvin tiukan ulkoisen kontrollin vaihe. Jatkuva valvonta ja luottamuksen puute luovat selviä jännitteitä ilmapiiriin. Seesteisellä ajalla nämä jännitteet ovat vähäisiä eikä ulkoisen kontrollin asema ole niin suuri. (m.t., 111.)

2.1.2 Miksi perhekoteja tarvitaan?

Historiassa perhe perustettiin järkisyistä, kun taas nykyään tunteet ja vuorovaikutus vaikuttavat sen muodostamiseen ja toimintaan (Rousu & Strandström, 1998, s. 11 - 12, 17). Ennen vanhaan perheeseen kuului enemmän sisaruksia sekä usein isovanhemmat tai muita perheenjäseniä. Lapset ja perheet elivät tiiviisti sukulaisten, naapurien ja tuttujen keskellä. Nuorella oli siten monia ihmisiä ympärillään, joihin hän pystyi tukeutumaan. Ajan saatossa perhe on kuitenkin muuttunut ja yhteisöllisyys vähentynyt. Nykyään nuoret elävät usein uusperheissä tai yksinhuoltajaperheissä. (Kempainen, 1997, s. 146 - 147.)

Perheen muuttumisen ja moninaistumisen myötä normaalin perheen mallia ei varsinaisesti pystytä enää määrittelemään. Äidin, isän ja lasten muodostaman ydinperheen rinnalle on tullut myös muita perhemalleja. Perheeseen liittyvät muutokset nähdään ongelmallisina etenkin perherakenteen kiinteyden heikentymisen vuoksi. (Raunio, 2006, s. 95.) Esimerkiksi uusperheessä äiti- tai isäpuolen on usein vaikeampi luoda suhdetta puolisonsa lapsiin, mutta arjessa hän osallistuu väistämättäkin heidän kasvatukseen ja huoltajuuteen. On myös tapauksia, joissa biologinen vanhempi ei halua uuden puolisonsa millään tavoin osallistuvan lastensa kasvatukseen. (Helminen & Iso-Heiniemi, 1999, s. 20 - 21.) Normaalista perhe-elämää ja sen ylläpitämistä hankaloittavina tekijöinä ja muutoksina on pidetty esimerkiksi avoliittojen, avioerojen, yksinhuoltajuuden ja yksinasumisen yleistymistä sekä ydinperheen vähenemistä. Perherakenteiden muutos sekä perinteisten yhteisöllisten siteiden murtuminen ovat osa nykypäivää. Perhe nähdään kuitenkin vielä lapsen tärkeimpänä kasvuympäristönä sekä hyvinvointia ja arkielämässä selviytymistä lujittavana tekijänä. Perheen tuella yksilö kykenee selviämään erilaisista elämän ongelmista ja riskeistä paremmin. Vaikeissa tilanteissa perhe voi toimia niin taloudellisena kuin henkisenä tukena ja turvana. (Raunio, 2006, s. 94 - 96.)

Perhe ei kuitenkaan välttämättä kykene tarjoamaan lapselle riittävää turvarakennetta, sillä vanhempien kyky ymmärtää lapsiaan ja heidän tarpeita voi olla puutteellinen. Nykyään työ- ja raha-asiat ohjaavat perhe-elämää määräävästi, jonka vuoksi perheen yhteinen aika on vähäistä ja arki kiireistä. (Larjomaa, 1998, s. 93; Rousu & Strandström, 1998, s. 17.) Vanhemmuus on työelämän muutosten myötä joutunut ahtaalle eikä tasapainoa perheen ja työn välillä ole helppo ylläpitää. Lapset saatetaan jopa nähdä esteenä työnteolle ja taakkana taloudelle unohtamalla heidän merkityksensä perheen hyvinvoinnin ja jaksamisen lähteenä. (Raunio, 2006, s. 97.) Vanhemmat yrittävät usein korvata menetettyä yhteistä aikaa ostamalla tavaraa, mutta rahalla ei voi kuitenkaan ostaa välittämistä eikä ihmissuhteita (Kemppinen, 1997, s. 150). Kiireen vuoksi lapselle saatetaan myös antaa liikaa vapauksia tai vastuuta ikään nähden. Toisin sanoen lapsilta odotetaan liian aikaista itsenäistymistä. (Larjomaa, 1998, s. 93; Rousu & Strandström, 1998, s. 17.) Perheen sisäiset asiat saattavat siten olla huonosti, vaikka ulkoiset olosuhteet vaikuttaisivatkin hyviltä (Kemppinen, 1997, s. 149).

Nuoren elämä on laman jälkeisten vuosien jälkeen muuttunut. Nykynuorilla on aiempaa monipuolisemmat kulutus-, koulutus- ja harrastusmahdollisuudet sekä käytettävään

uusia kanavia tiedon hankintaan ja sosiaalisten suhteiden muodostamiseen. Nuorella on siten paremmat mahdollisuudet toteuttaa itseään, mikä on kylläkin kasvattanut sosiaalisia riskejä huomattavasti. Esimerkiksi lisääntynyt muuttoliike kasvukeskuksiin ja perinteisten lähiyhteisöjen hajoaminen sekä niiden merkityksen heikentyminen ovat hajottaneet perheitä ja sukuja. Tämä on puolestaan vähentänyt perinteistä vastuunkantoa lasten ja nuorten kasvatuksesta. (Toimenpideohjelma nuorten osallisuuden edistämiseksi, 2002, s. 5; Linnakangas & Suikkanen, 2004, s. 25 - 26.)

Perhe ja lapsuus ovat tänä päivänä selvästi yhteiskunnallistuneet ja institutionaalistuneet. Nykylapsi viettää suurimman osan ajastaan kodin ulkopuolella ja hänen elämänpiirinsä on yleensä ottaen laajentunut. Päivät kuluvat päiväkodissa ja koulussa, jonka kautta lapselle syntyy perheen lisäksi myös muita tärkeitä vertais- ja aikuissuhteita. Nämä asiat ovat johtaneet siihen, että kasvatusvastuu on jakautunut vanhempien lisäksi muille tahoille. Yhteiskunnallistumisen ja sen seurauksena tapahtuneiden muutosten myötä myös lasten ja lapsiperheiden ongelmat ovat lisääntyneet ja kasautuneet. (Rousu & Strandström, 1998, s. 11 - 12, 17.) Yhteiskunnan monimutkaistuminen on vaikeuttanut kasvua vastuulliseksi ihmiseksi ja vanhemmaksi (Kemppinen, 1997, s. 148). Elämän haastavuuden ja lisääntyneiden ongelmien vuoksi osa vanhemmista on joutunut luovuttamaan lapsensa esimerkiksi sijaisvanhempien tai lastensuojelulaitoksien kasvatettavaksi. Jotkut asiat ovat kuitenkin sellaisia, joita ei voi tarjota kukaan muu kuin vanhemmat. (Helminen & Iso-Heiniemi, 1999, s. 21.)

2.2 Kasvuympäristö nuoren tukena

Nuoruus herättää ihmisissä erilaisia tunteita ja mielikuvia, koska jokainen on joskus ollut nuori (Joronen, 2006, s. 37). Yleisesti nuoruutta voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta. Esimerkiksi lääketiede korostaa fyysistä kypsymistä ja kasvatustiede puolestaan oppimista ja kasvattamista. (Aaltonen, Ojanen, Vihunen, ja Vilén, 1999, s. 13.) Nuoruus on aina sidottu tiettyyn historialliseen tilanteeseen, ympäristöön ja kulttuuriin. Yksilölliset arvot ja kokemukset nuoruudesta muodostuvat näiden olosuhteiden alla. (Wyn & White, 1997, s. 1, 3.) Nuoruutta ei nähdä vain välivaiheena aikuisuuteen, vaan se on oma erityinen elämänvaiheensa, arvokas osa ihmisen elämää (Aaltonen, Ojanen, Vihunen, ja Vilén, 1999, s. 13).

2.2.1 Nuoruus elämänvaiheena

Nuoruuden aikana ihminen kasvaa fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti. Nuoruutta on kuitenkin vaikea sijoittaa tarkasti tietylle ikävälille, sillä jokainen yksilö kasvaa ja kehittyy omassa tahdissaan. (Aaltonen, Ojanen, Vihunen, ja Vilén, 1999, s. 13, 18; Kemppinen, 1997, s. 62.) Yleisesti nuoruuden katsotaan alkavan puberteetista, jolloin ihmisen biologinen kasvu ja kehitys muuttuvat (Aaltonen, Ojanen, Vihunen & Vilén, 1999, s. 18; Ruoppila, 2003, s. 162). Nykypäivänä nuoret saavuttavat murrosiän jo hyvin varhaisessa vaiheessa, mutta toisaalta nuoruuden katsotaan myös päättyvän myöhemmin (Aaltonen, Ojanen, Vihunen, ja Vilén, 1999, s. 12). Sen nähdään loppuvan nuoren saavuttaessa fysiologisen ja fyysisen kypsyyden, lainsäädännön ikäraajat sekä taloudellisen riippumattomuuden (Ruoppila, 2003, s. 163).

Jokainen nuori kehittyy siis yksilöllisesti, mutta nuoruudesta on aikakautena erotettavissa eri vaihteita. Kemppisen (2000, 142 - 144, 147) mukaan nuoruus voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen; nuoruusiän varhaisvaiheeseen (13-16v.) sekä keskivaiheen (16-19v.) ja loppuvaiheen kehitykseen (19-25v.). Varhaisvaihe tuo mukanaan kehossa tapahtuvia fyysisiä muutoksia ja identiteettikriisin tunnemyrskyineen. Tilapäisen persoonallisuuden hajoamisen vuoksi nuori saattaa usein sekoittaa järjen ja tunteen sekä osoittaa mieltään vanhempia ja auktoriteetteja vastaan. Samassa tilanteessa olevat ikätoverit ja heiltä saatu tuki tulevat nuorelle yhä tärkeämmiksi. Nuoruusiän keskivaiheessa identiteettikriisi tasaantuu. Tällöin nuori etsii omia rajoja, muodostaa minäkuvaansa ja miettii oman elämänsä merkitystä. Nuoruusiän loppuvaiheen kehitystä kutsutaan myös nimellä seestymisvaihe, jolloin nuori rauhoittuu pohtimaan elämäänsä ja asemaansa maailmassa. Nuori kokeilee omia siipiään ja yrittää löytää elämäntehtävänsä. (Aaltonen, Ojanen, Vihunen, ja Vilén, 1999, s. 148.) Kokonaisuudessaan nuoruus on itsensä etsimistä ja itsenäisyyteen pyrkimistä, jolloin opitaan ottamaan pikku hiljaa vastuuta omasta elämästä ja ympäristön hyvinvoinnista (Aaltonen, Ojanen, Vihunen, ja Vilén, 1999, s. 25; Ruoppila, 2003, s. 162 - 163).

Nuori itse toimii oman elämänsä säätelijänä ja ohjaajana saaden palautetta, jonka perusteella hänen käsityksensä itsestään rakentuu (Ruoppila, 2003, s. 164). Nuori tarvitsee ympäristön tukea ja palautetta toiminnastaan, koska persoona kehittyy etenkin nuoruudessa ja hän on siten alttiimpi ympäristön vaikutuksille (Aaltonen, Ojanen, Vihunen, ja Vilén,

1999, s. 81 - 82). Erityisesti kavereiden ja lähiympäristön aikuisten arvomaailma vaikuttavat nuoreen (Kemppinen, 1997, s. 155). Suurimmalla osalla nuoruuden kokemukset muodostuvat positiiviksi, eivätkä aiheuta tulevaisuudessa ongelmia (Ruoppila, 2003, s. 164). Positiivisten kokemusten kautta nuori oppii luottamaan itseensä ja myönteinen minäkuva vahvistuu. Näin aikuisen rooli voidaan omaksua ilman suurempia hankaluuksia. (Aaltonen, Ojanen, Vihunen, ja Vilén, 1999, s. 88; Ruoppila, 2003, s. 164.) Myös mieluisa harrastus voi toimia nuoren voimavarana ja vaikuttaa positiivisesti hänen itsetuntoonsa (Korhonen, 2005, s. 43). Harrastusten kautta lapsilla ja nuorilla on oiva mahdollisuus kehittyä sosiaalisissa taidoissa sekä eettis-moraalisen ajattelu- ja toimintaperiaatteiden omaksumisessa (Ruoppila, 2003, s. 166).

Nuoruuteen ja identiteetin kehittymiseen kuuluu olennaisena osana myös aikaperspektiivin laajentuminen. Nuori kykenee vähitellen tekemään yhä kauemmas ajoittuvia ja tarkempia, useisiin elämänalueisiin sijoittuvia suunnitelmia elämässään. Hän pystyy yhdistämään menneisyytensä ja tulevaisuutensa kokemukset ja suunnitelmat kokonaisuudeksi ja tuntee voivansa vaikuttaa oman elämänsä kulkuun. Esimerkiksi jotkin ulkoiset esteet voivat kuitenkin vaikeuttaa tätä kehitystehtävää, jolloin nuori ei koe hallitsevansa elämäänsä. Hetkessä eläminen tuntuu tuolloin ainoalta mahdolliselta ratkaisulta. (m.t., 165.) Lähiympäristön aikuisten tulisi siten ohjata nuorta näkemään kauemmas tulevaisuuteen, koska heillä on enemmän elämäkokemusta ja sitä kautta kykyä arvioida ja ennustaa tulevia tapahtumia. Aikuisen tulee edustaa lapselle realiteetteja, todellisuutta, toisin sanoen auttaa lasta näkemään elämää sellaisena kuin se on. (Heikkilä & Luumi, 2005, s. 26 - 27.)

2.2.2 Mitä nuori tarvitsee?

Kasvaakseen terveeksi ja tasapainoiseksi yksilöksi, lapsi ja nuori tarvitsee fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista turvaa. Vanhempien tehtävä on huolehtia lastensa riittävien perustarpeiden toteutumisesta. Lapsen perustarpeita ovat kiintymyksen, turvan, hoivan, tunteiden jakamisen, oppimisen, leikin ja kontrollin tarve. Elämänpiirin laajentumisen myötä lapsen perustarpeista huolehtii vanhempien lisäksi tänä päivänä myös muut aikuiset. Ei riitä, että lapsi saa tarvitsemansa huolenpidon kotoa. Hän kaipaa ja tarvitsee sitä jokaisessa aikuissuhteessa. (Pekki & Tamminen, 2002, s. 12 - 15.) Turvallisten aikuissuhteiden puute saattaa saada nuoren turvautumaan kavereihinsa tai ympäristössä

näkemään tai kokemaan asiaan negatiivisella tavalla. Kaveripiiri voi tällöin vaikuttaa suuresti nuoren tulevaisuuteen. (Kemppinen, 2000, s. 157.)

Sääntöjä ja rajoja

Vanhemman tehtävänä on luoda lapselleen turvallisuutta (Helminen & Iso-Heiniemi, 1999, s. 29). Turvallisuuden takaamiseksi lapsi tarvitsee elämäänsä selkeitä rajoja, sääntöjä, ohjeita ja jopa kuria. Lapsella täytyy olla jatkuvasti tunne aikuisen läsnäolosta hänen arkielämänsä hallitsijana. Osittain tätä kautta lapsen elämänhallintataidot ja itsekontrolli kehittyvät pienin askelin. (Pekki & Tamminen, 2002, s. 15.) Vastuuntuntoinen aikuinen uskaltaa asettaa rajat ja ymmärtää niiden tarkoituksen (Heikkilä & Luumi, 2005, s. 34). Rajoittamalla lapsen toimintaa, aikuinen osoittaa rakkautta ja kunnioitusta sekä suojelee lasta (Keltinkangas-Järvinen, 1998, s. 146; Kemppinen, 1997, s. 145; Kärkkäinen, 1990, s. 91). Rakkaus ja kurinpito eivät siten ole toistensa vastakohtia, vaan edellyttävät toisiaan. Rakkaus ei halua tehdä pahaa, vahingoittaa tai käyttää asemaansa väärin, vaan tähtää toisen ihmisen hyvinvointiin. (Kärkkäinen, 1990, s. 21, 48.)

Lapset ja nuoret koettelevat aikuisten asettamia sääntöjä ja rajoja useista eri syistä: he testaavat joko niiden olemassaoloa, vanhemman sanan paikkaansa pitävyyttä, kapinoivat sääntöjä vastaan tai etsivät rajoja epävarmoissa ja uusissa tilanteissa. Sääntöjen kyseenalaistaminen kuuluu tiettyyn ikään ja on aivan normaalia käytöstä. Aikuisen tulee siten olla johdonmukainen sääntöjen laadinnassa ja käytössä sekä kyettävä perustelemaan niiden tarkoituksiperiä. Hänen on myös pysyttävä sanojensa takana; ”ei” tarkoittaa ei, ei ”ehkä” tai ”kyllä”. (m.t., 96, 99 - 100.) Rajoittaminen ja asioiden kieltäminen kertovat välittämisestä ja opettavat lasta sietämään pettymyksiä (Heikkilä & Luumi, 2005, s. 121). Sääntöjen ylläpitämisen ja valvonnan kautta lapset ja nuoret oppivat hallitsemaan omaa käyttäytymistään ja heidän omatuntonsa kehittyä. Ajan myötä opitaan ymmärtämään, että ne on laadittu heidän parhaakseen ja he alkavat itsekin noudattaa niitä. Ymmärrystä ja noudattamista edesauttaa, jos lapsi otetaan mukaan sääntöjen laadintaan. (Kärkkäinen, 1990, s. 89, 91, 97, 100.)

Sääntöjen ja rajojen puuttuminen aiheuttaa turvattomuutta, mikä voi ilmetä esimerkiksi aggressiivisena käyttäytymisenä ja uhmakkuutena (Helminen & Iso-Heiniemi, 1999, s. 29). Kasvun ja kehityksen ollessa kesken, lapset eivät kykene asettamaan itsellensä rajoja, vaan tarvitsevat siihen aikuisten apua (Kemppinen, 2000, s. 40). Itsenäistymisprosessin tulee

toteutua turvallisten rajojen sisällä, toisin sanoen rajoja, vastuuta ja vapautta tulee antaa sopivassa suhteessa iän ja persoonan mukaan (Aaltonen, Ojanen, Vihunen, ja Vilén, 1999, s. 15; Heikkilä & Luumi, 2005, s. 30, 115 - 116). Kontrollin ylläpitäminen ja rajojen asettaminen eivät rajoitu ainoastaan koskemaan lapsen vanhempia, vaan kaikkia lapsen kanssa tekemisissä olevia aikuisia. Siksi näiden aikuisten asettamien sääntöjen ja rajojen tulee olla mahdollisimman samansuuntaisia keskenään. (Pekki & Tamminen, 2002, s. 15.)

Rakkautta ja huolenpitoa

Nuoren kasvua ja kehitystä tuetaan antamalla rakkautta, ymmärtämystä ja turvaa (Aaltonen, Ojanen, Vihunen, ja Vilén, 1999, s. 83). Ensisijainen lapsen kasvun edellytys on rakkaus (Kärkkäinen, 1990, s. 20). Lapsi tarvitsee aikuisen kiintymystä ja mahdollisuuden itse kiintyä aikuiseen, jonka kanssa hän viettää paljon aikaa. Tämän tarpeen tyydyttäminen on kehityksen kulmakivi, joten kaikkia lapselle tärkeitä kiintymyssuhteita tulisi tukea, etenkin suhdetta vanhempiin. Myös lasten parissa työskentelevien aikuisten tulee saada mahdollisuus rakentaa aitoja, jatkuvuutta ja aikaa edellyttäviä ihmissuhteita. (Pekki & Tamminen, 2002, s. 14.)

Vanhemman ja lapsen välisessä kiintymyssuhteessa arki jaetaan iloiseen ja suruineen sekä kasvetaan yhdessä. Arjen jakaminen, yhdessä tekeminen ja toisen kuuntelu edellyttävät läsnäoloa. Vanhemman läsnäolo arjessa on tärkeää lapsen ja nuoren kasvun, minäkuvan, tunteiden hallitsemisen ja elämän kokonaisuuden hahmottamisen kannalta. Antamalla yhteiselle ajalle tilaa, osoitetaan, mitä pidetään arvossa. (Heikkilä & Luumi, 2005, s. 48, 51, 53, 102.)

Huoltaja ylläpitää perheen arkea ja luo rutiineja, joita jokainen lapsi ja nuori tarvitsee elämässään. Huoltajalla on olennainen rooli etenkin pienen lapsen kannalta, sillä huoltajan tehtäviin kuuluvat ruoan laittaminen, vaatettaminen, virikkeiden antaminen, ulkoiluttaminen, levon turvaaminen ja rahan käyttäminen sekä puhtaudesta, lapsen terveydestä ja ympäristöstä huolehtiminen. (Helminen & Iso-Heiniemi, 1999, s. 24 - 25.) Aikuisen malli arjen hoitamisesta on tärkeää myös nuorille, sillä nuoruudessa harjoitellaan näitä itsenäistä elämää varten tarvittavia taitoja (Aaltonen, Ojanen, Vihunen, ja Vilén, 1999, s. 81).

Oppimista ja onnistumisen kokemuksia

Lapselle tulee tarjota jatkuva vuorovaikutuksellinen ja kokonaisvaltainen mahdollisuus oppia tärkeitä asioita ja taitoja elämässään (Pekki & Tamminen, 2002, s. 15). Ollessaan vastuussa lapsen kokonaisvaltaisesta kehittämisestä, vanhemmat toimivat väistämättä malleina lapsilleen sekä tietoisesti että myös tiedostamattaan (Kemppinen, 2000, s. 184).

Nuorta tulee auttaa löytämään omat vahvuutensa ja saamaan itseluottamusta onnistumisen kokemusten kautta. Kehityshaasteissa onnistuminen on tärkeää, sillä myönteiset kokemukset vaikuttavat positiivisen minäkuvan muodostumiseen ja vahvistavat tunnetta elämänhallinnasta. Jatkuvat epäonnistumisen kokemukset puolestaan nakertavat itsetuntoa ja minäkuvaa, eikä nuori enää usko omiin kykyihinsä ja mahdollisuuksiinsa. (Aaltonen, Ojanen, Vihunen, ja Vilén, 1999, s. 15, 88.) Tämä puolestaan saattaa johtaa vetäytymiseen ja sitä kautta myös masentuneisuuteen. Nuori ei enää uskalla tai halua yrittää uudelleen, eikä näin ollen pääse elämässään eteenpäin. (Ruoppila, 2003, s. 164.) Lapsen täytyy siten saada kannustusta ja tuntea itsensä arvostetuksi, jotta hän pystyy kehittymään terveellä tavalla (Helminen & Iso-Heiniemi, 1999, s. 25).

Vanhemman tulee lisäksi välittää lapselleen sosiaalisia taitoja ja tapoja, sillä kyky luoda ihmissuhteita vaikuttaa lapsen koko loppuelämään. Myös moraali, arvot ja asenteet opitaan lapsena ja nuorena, ja ne pysyvät melko samanlaisina läpi elämän. (m.t., 26.) Aikuisen tulee siten osata kertoa lapselleen, mikä on oikein ja mikä väärin. Aikuisella on kuitenkin oikeus erehtyä, sillä ihminen on inhimillinen ja tekee virheitä. (Heikkilä & Luumi, 2005, s. 34.)

Kodissa tulee vallita lämmin ilmapiiri, jossa lapsen on helppo ilmaista itseään (Kemppinen, 2000, s. 157). Lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen kannalta on siten tärkeää saada jakaa tunteita nimenomaan turvallisen aikuisen kanssa. Sitä kautta nuori oppii omien tunteidensa hallintaa ja kykyä toimia erilaisissa tilanteissa. (Pekki & Tamminen, 2002, s. 14 - 15.) Vanhempi ihmissuhdeosaajana opettaa näin ollen lapselleen tunteiden ja tarpeiden tunnistamista ja ilmaisemista (Helminen & Iso-Heiniemi, 1999, s. 28). Lapselle läheisen aikuisen tunteet ovat siten ikään kuin kasvun väline, jonka avulla hän säätelee ja jäsentää olemistaan, käyttäytymistään ja oppimistaan (Pekki & Tamminen, 2002, s. 14).

2.2.3 Miten nuorta kasvatetaan?

Kukin perhe kasvattaa lapsensa omalla tavallaan. Todennäköisesti suurin osa vanhemmista kasvattaa lapsensa soveltamalla kolmea eri kasvatustapaa; autoritaarista, vapaata ja demokraattista, keskenään. Autoritaarisessa kasvatuksessa kasvattajaa ja asetettuja yhteisiä sääntöjä on kunnioitettava. Tälle kasvatustavalle tyypillisiä piirteitä ovat moralisointi, saarnaaminen ja kasvatettavien tiukka valvonta. Näiden seikkojen vuoksi autoritaarisessa ilmapiirissä syntyy helposti uhmaa kasvattajia kohtaan. Autoritaarista kasvatusta sovelletaan jonkin verran ammattikasvattajien taholta esimerkiksi lastensuojelulaitoksissa haastavien lasten ja nuorten kasvatuksessa. Kasvatustavan käyttöä perustellaan tarkkojen rajojen ja sääntöjen tarpeellisuudella. (Kempainen, 2000, s. 158 - 159.)

Vapaassa kasvatustavassa lapset luovat itse säännöt ja tekevät valinnat. Aikuiset antavat lapselle rajattomasti päätäntävaltaa. Kasvattaja pyrkii kunnioittamaan lapsen tahtoa ja täyttämään tämän toiveet. Vapaassa kasvatuksessa lapsi ei näin ollen saa tarpeeksi tukea aikuisilta moraalisissa valinnoissaan. Hän tuntee jäävänsä tilanteisiin yksin, eikä opi tuntemaan oikean ja väärän eroa. Jatkuva rajojen etsiminen aiheuttaa ristiriitaitilanteita kasvattajien kanssa viimeistään murrosikässä. Demokraattisessa kasvatustavassa puolestaan sekä kasvattaja että lapsi vaikuttavat toiminnan sääntöihin, mutta kasvattajalla on päävastuu kasvatuksesta. Aikuinen ohjaa nuoren valintoja neuvoja antaen ja molemmat osapuolet pyrkivät kuuntelemaan ja kunnioittamaan toisiaan. Saadessaan oman äänensä kuuluviin ja voidessaan osallistua häntä koskeviin päätöksiin, nuori sitoutuu itsekin kasvatukseen paremmin. Demokraattisen kasvatustavan mahdollisena haittapuolena on vanhempien liihuolehtivaisuus ja sitä kautta syntynyt lapsen kokemus turvattomasta ulkomaailmasta. (m.t., 159 - 161.)

Edellä mainittuja kasvatustapoja yhdistelemällä saadaan lukematon määrä erilaisia kasvatustapoja. Niitä on siten yhtä paljon kuin ihmisiäkin. Aina täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että samanlainen kasvatustapa ei tuota kaikissa yksilöissä samanlaisia tuloksia. Sama kasvatustapa ei siis välttämättä ole jokaiselle lapselle paras, vaan jopa haitallinen. (Helminen & Iso-Heiniemi, 1999, s. 20.) Kasvattajan ja kasvatettavan suhteessa ei kuitenkaan voi vallita täysi tasa-arvo; kasvattaja on vanhempi ja auktoriteetti, joka asettaa rajoja ja suojelee lasta. Kaveruusvanhemmuus saattaa olla houkutteleva ja tuntua helpolta

vaihtoehdolta, mutta se ei anna oikeaa kuvaa aikuisuudesta tai lapsuudesta. Aikuisena olo ei ole helppoa, mutta lapsuus jää toteutumatta, ellei kasvattaja uskalla olla aikuinen. (Heikkilä & Luumi, 2005, s. 29 - 30.) Kasvattajaksi ja vanhemmaksi kasvetaan ja kasvun voi myös aina aloittaa uudestaan - koskaan ei ole liian myöhäistä (Kemppinen, 1997, s. 147).

On syytä muistaa, että lapsuuden ja nuoruuden kokemukset vaikuttavat koko ihmisen elämään (m.t., 60). Tiukoissakin paikoissa tulee säilyttää usko nuoreen, eikä irrottaa otetta nuoresta (Kemppinen, 2000, s. 153). Vanhemman tulee myös luottaa itseensä, omiin vaistoihin ja kokemuksiinsa sekä laittaa itsensä likoon kasvattaessaan lasta (Heikkilä & Luumi, 2005, s.105; Korhonen, 2005, s. 57). Kasvattajan epävarmuus aiheuttaa usein lapsissa ja nuorissa pelkoa. Ei siis ole häpeä tukeutua tarvittaessa toisiin kasvattajiin ja ammattikasvattajiin, sillä myös vanhemmat tarvitsevat toisten aikuisten tukea. (Heikkilä & Luumi, 2005, s. 105, 136.)

2.3 Yhteistyön merkitys nuoren auttamisessa

Nuoren auttamiseen tarvitaan monia ihmisiä ja tahoja. Ensisijaisena yhteistyökumppanina pidetään nuoren perhettä, mikäli vanhemmat kykenevät ja haluavat toimia yhdessä. Perheen lisäksi yhteistyötä tekevät eri alojen ammattilaiset, jotka muodostavat yhdessä perheen kanssa moniammatillisen yhteistyöverkon. (Linnakangas & Suikkanen, 2004, s. 38). Perhetyötä toteutetaan useimmiten moniammatillisena työnä, jossa monen ammattialan tieto ja osaaminen pyritään yhdistämään (Nätkin & Vuori, 2007, s. 7). Perhetyö on ennen kaikkea sosiaalista ja yhteiskunnallista työtä, jonka tavoitteena on ratkaista vaikeissa elämäntilanteissa olevien ihmisten ongelmia perhekohtaisesti. Perhetyön tarvetta ovat lisänneet yhteiskunnan muutokset ja sitä kautta myös ongelmat perheiden hyvinvoinnissa. Elämän ennakoimattomuuden ja arvaamattomuuden vuoksi mikä tahansa perhe voi joutua kohtaamaan tilanteen, joka tekee perheen arjesta selviytymisen hankalammaksi. Perheen arjen ja siinä jaksamisen kannalta voi jo pienillä ratkaisuilla, toimilla ja tukimuodoilla olla suuri merkitys. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, ja Virolainen, 2007, s. 15.)

2.3.1 Moniammatillinen yhteistyö

Moniammatillisella yhteistyöllä tarkoitetaan yhteistyötä eri ammattikuntien välillä. Yhteistyö voi olla organisaation sisäistä tai organisaatioiden välistä, eritasoista, ammattiroolit ylittävää tai niissä pitäytyvää yhdessä toimimista. Yhdistämällä eri alojen osaamisalueet ja vahvuudet, pyritään saavuttamaan yhteinen tavoite. (Payne, 2000, s. 9.) Moniammatillista yhteistyötä voidaan kuvata käsitteillä moniammatilliset tiimit ja verkostot, moniasiantuntijuus ja verkostotyö (Isoherranen, 2005, s. 15 - 16). Verkostotyön keskeisiä elementtejä ovat joustavuus, jatkuvuus ja luottamus yhteistyökumppaneihin ja heidän ammattitaitoonsa (Bruun, 2002, s. 15).

Nykyään nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä korostuu hyvin paljon eri alojen ammattilaisten yhteistyö, jonka tärkeys on kiistaton. Nuorten ongelmat ovat selvästi monimuotoistuneet eikä niitä enää pystytä selvittämään yksittäisten järjestöjen tai asiantuntijoiden tietojen avulla. (Linnosuo, 1996, s. 74.) Yksi moniammatillisen yhteistyön tärkeimmistä tavoitteista onkin ”moninäkökulmaisuuksien” kehittyminen. Sen avulla on mahdollisuus kehittää toimintaa ja työskentelyä monitahoisia ongelmia vastaaviksi. Tätä yhteistyötä eri sektoreiden välillä on pyritty edistämään muun muassa erilaisten yhteisten projektien kautta. Moniammatillisen yhteistyön avulla pyritään siten parempiin tuloksiin nuorten syrjäytymistä ehkäisevässä toiminnassa. Tuloksiin, joihin yksittäisillä palveluntuottajilla ei ole tarvittavista resursseista huolimatta mahdollisuus yltyä. Käytännössä tämä ilmenee esimerkiksi ongelmien tunnistamiseen ja varhaiseen puuttumiseen liittyvien pelisääntöjen sopimisena yhdessä eri viranomaisten kesken. Moniammatillisella yhteistyöllä on myös pyritty saamaan toimenpiteille lisää poliittista painoarvoa. (Valtiontalouden tarkastusvirasto, 2007, s. 20 - 22.)

Toimivan moniammatillisen yhteistyön piirteisiin kuuluvat lisäksi yhteistyön suunnitelmallisuus, avoimuus ja tiedon esteetön kulkeminen. Yhteistyön suunnitelmallisuus lisää yhteistyön laatua ja tehokkuutta, ja tekee siitä käytännönläheisempää ja konkreettisempää. Asioista avoimesti puhuminen ja tiedonkulku auttavat jokaista yhteistyötahoa saamaan kokonaiskuvan nuoresta ja hänen tilanteestaan, ja helpottavat näin ollen kokonaisvaltaisen työn tekemistä ja toteutumista. (Linnakangas & Suikkanen, 2004, s. 87 - 89).

Yhteistyö ei kuitenkaan aina ole mutkatonta. Asiantuntijuuden lisäksi tarvitaan myös kykyä tehdä yhteistyötä; etsiä yhdessä ongelmiin ratkaisuja ja tehdä yhteisiä päätöksiä. (Karvinen, 1996, s. 43.) Ammattiryhmien välisiltä väärinkäsityksiltä ja erimielisyyksiltä on usein vaikea välttyä erilaisten toimintaperiaatteiden vuoksi. Oma ammattiryhmä nähdään erilaisena kuin toisen alan ammattilaiset sen näkevät, ja siksi tehtävien ja vastuurajojen jakaminen onkin haastavaa. Lisäksi eri hallinnonalojen käsitykset nuorten syrjäytymistä ehkäisevän toiminnan tärkeimmistä tavoitteista sekä pätevimmistä menetelmistä niiden saavuttamiseen, luovat kitkaa moniammatillisen yhteistyön toimivuuteen. Myös lainsäädäntö voi vaikeuttaa yhteistyötä. Tiukat säännöt salassapitovelvollisuuteen liittyen tekevät esimerkiksi opettajien ja kouluterveydenhuollon välisestä yhteistoiminnasta ongelmallista. (Valtiontalouden tarkastusvirasto, 2007, s. 21.)

Sosiaali- ja terveystalouden näkökulmasta moniammatillinen yhteistyö tarkoittaa siten asiantuntijoiden työskentelyä, jossa asiakas pyritään huomioimaan kokonaisuudessaan. Yhteisen pohdinnan avulla asiantuntijat kokoavat tietonsa, taitonsa ja näkökulmansa yhteen asiakaslähtöisesti. Tässä vuorovaikutusprosessissa asiantuntijat muodostavat yhteisen tavoitteen ja pyrkivät luomaan yhteisen käsityksen siitä, millaisia keinoja ja ratkaisuja ongelman selvittäminen vaatii. Moniammatillisessa yhteistyössä kaikki asiantuntijat pyrkivät keskustelemaan ja toimimaan yhdessä sovittujen periaatteiden mukaisesti. Yhteisissä keskusteluissa on tarpeen mukaan paikalla myös itse asiakas, hänen omaisensa tai muuten hänelle läheinen ihminen. Näin ollen kaikki osallistujat saavat äänensä kuuluviin ja voivat vaikuttaa päätösten tekemiseen. (Isoherranen, 2005, s. 14.)

2.3.2 Perhetyö

Perhetyön motiivina on aina huoli perheestä ja erityisesti lapsista (Nätkin & Vuori, 2007, s. 18). Perhetyö sosiaalialan työmuotona tarkoittaa yksinkertaisimmillaan työskentelemistä perheen kanssa (Turtiainen, 1999, s. 11). Perhetyötä voidaan määritellä monin tavoin, joten käsitteiden kirjo on valtava. Perhetyön käsitteitä ovat muun muassa ohjaava perhetyö, avoimuusperhetyö, avotyö, tehostettu perhetyö ja perheen yhdistetty hoito. (Heino, Berg, ja Hurtig, 2000, s. 10.) Käsitteiden paljouden lisäksi perhetyöhön kuuluu monia erilaisia työtapoja. Näitä työtapoja yhdistää kuitenkin perheen ja sen tilanteen näkeminen kokonaisvaltaisena sekä se, että työtä tehdään kaikkien perheenjäsenten kanssa eli sekä lasten että aikuisten. (Turtiainen, 1999, s. 11.) Perhetyöllä pyritään siten auttamaan ja

tukemaan erilaisia perheitä niille parhaiten soveltuvilla keinoilla. Avun ja tuen tarpeen lisäksi myös intervention vahvuus ja intensiivisyys vaihtelevat perheestä ja tilanteesta riippuen. Perhetyön kohteena ovat sekä hyvinvoivat että pahoinvoivat perheet. Heidän saaman avun ja tuen määrä voi olla tilapäistä tai pitkäkestoista ja korjaavaa toimintaa. Perhetyön tärkeänä tavoitteena voidaan pitää perheen itsenäistymistä niin, että se kykenee lopulta pysymään pystyssä ja toimimaan ilman ulkopuolista apua. (Uusimäki, 2005, s. 36.)

Perhetyötä tehdään lastensuojelun jokaisella tasolla (Saarnio, 2004, s. 248). Yhteistyö perheiden kanssa painottuu normaalin kotikasvatuksen tukemiseen, ongelmien varhaiseen tunnistamiseen ja niihin puuttumiseen sekä korjaavaan työhön. Edellä mainitut seikat ovat perhetyön keskeisiä elementtejä. (Uusimäki, 2005, s. 23.) Perheiden erilaisuuden vuoksi perhetyötä voidaan tehdä monella tavalla, ja sen erilaisten mallien kehittäminen onkin tänä päivänä hyvin vilkasta. Perhetyön ja vanhemmuuden vaatimukset linkittyvät vahvasti lasten yksilöllisten tarpeiden huomioimiseen. Keskeisenä lähestymistapana perhetyössä on viime vuosina pidetty voimavara- ja ratkaisukeskeistä ajattelua perinteisen ongelmalähtöisen ajattelutavan sijaan. Tässä lähestymistavassa keskitytään siten ratkaisuihin ja siihen, että asiat ja ongelmat nähdään voimavaroina. Näin pyritään pääsemään eroon toimintatavasta, josta seuraa usein molemminpuolista syyttelyä ja ahdistuneisuutta. (Saarnio, 2004, s. 247.)

Voimavara- ja ratkaisukeskeisyys tulevat esille myös perhetyön tärkeimpiä periaatteita pohdittaessa. Perhetyön keskeisiä periaatteita ovat asiakaslähtöisyys, perhelähtöisyys ja lapsilähtöisyys. Asiakaslähtöisyys viittaa asiakkaan kunnioittamiseen ja vaihtoehtojen tarjoamiseen, avoimuuteen, luottamuksellisuuteen, rehellisyyteen, kokonaisvaltaisuuteen sekä asiakkaan kokemusten ainutlaatuisuuden näkemiseen. Perhelähtöisessä työskentelyssä perhe määrittelee itse oman perheensä ja sen jäsenet sekä perhetyöhön osallistuvat henkilöt ja tahot. Perhekeskeinen näkemys korostaa perheen vuorovaikutussuhteiden huomioon ottamista ja perheiden erilaisuutta ja ainutlaatuisuutta. Työskentelyssä pyritään huomioimaan kaikki perheenjäsenet yhdessä ja erikseen. Lapsilähtöisessä perhetyössä lapsi otetaan huomioon moniulotteisesti nimenomaan lapsen itsensä näkökulmasta. Häntä kuunnellaan, hänen ajatuksiinsa samaistutaan ja häntä koskevissa asioissa huomioidaan aina tilanteen vaikutus lapsen kasvuun ja kehitykseen. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, ja Virolainen, 2007, s. 17 - 30.)

”Perhetyö on kohtaamista, rinnalla kulkemista, turvan ja lepoetkien antamista, kuuntelemista, keskustelemista ja ongelmien selvittämistä.” (Uusimäki, 2005, s. 74). Perhetyö vaatii kuitenkin tarkempaa määrittelyä etenkin sen etenemisen suhteen, jotta kaikille perhetyöhön osallistuville osapuolille syntyisi yhteinen näkemys työn merkityksestä. Prosessin määrittely on tärkeää perheelle, perhetyöntekijöille, sosiaalityöntekijöille ja muille yhteistyökumppaneille, koska se jäsentää perhetyötä työskentelymuotona. Työskentely on huomattavasti tavoitteellisempaa, tehokkaampaa ja tuloksellisempaa, kun jokainen osapuoli on selvillä työnjaosta, tiedon kulkemisesta ja päätösten tekemisestä. (Lastensuojelun käsikirja.)

Perhetyö koostuu vuorovaikutuksesta, toiminnoista ja laadunhallinnasta sekä niiden osaprosesseista (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, ja Virolainen, 2007, s. 74). Lastensuojelun perhetyö etenee siten seuraavien vaiheiden kautta:

1. Asiakkuuden vireille tulo
2. Perhetyön kartoittaminen
3. Perhetyön tavoitteiden asettaminen ja suunnitelman laatiminen
4. Suunnitelman toteuttaminen
5. Perhetyön arviointia
6. Perhetyön päättäminen tai jatkosuunnitelmasta sopiminen.

(Lastensuojelun käsikirja.)

Perhetyön yleistyttyä lastensuojeluun liittyvässä työssä, ovat myös sen menetelmät muotoutuneet monipuolisiksi. Erilaisten toiminta- ja ajattelumallien sekä menetelmien ja tekniikoiden viidakko on kirjava. (Saarnio, 2004, s. 251 - 252.) Yleisimpiä perhetyön menetelmiä ovat esimerkiksi perhetyön suunnittelu ja dokumentointi, tavoitteiden laatiminen ja palautteen antaminen, vanhemmuuden, parisuhteen ja perhetilanteen arviointi, kotikäynnit ja arjen hallinnan keinojen tarjoaminen, keskustelu, neuvonta ja ohjaus, parityöskentely, toiminnalliset menetelmät, verkostomenetelmä ja ryhmätoiminta. Menetelmän valintaa ohjaavat perheen elämäntilanne, tarpeet ja tavoitteet, työntekijän ammatillinen osaaminen ja kiinnostus, työntekijän persoona sekä olemassa olevat resurssit. (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä, ja Virolainen, 2007, s. 116)

2.4 Nuorten syrjäytyminen

Tässä luvussa käsittelemme syrjäytymistä ja sen etenemistä sekä syrjäytyneen nuoren piirteitä ja nuorten syrjäytymisen ehkäisyä. Toisen pääongelmamme selvittämiseksi näiden asioiden tarkastelu on välttämätöntä. Perhekotien syrjäytymisen ehkäisyn välineiden määrittely edellyttää perehtymistä syrjäytymiseen ja sen ehkäisyyn liittyvään kirjallisuuteen.

2.4.1 Syrjäytymiskäsitteen monet kasvot

Käsitteenä syrjäytyminen on monitahoinen, joten sille on mahdotonta antaa yhtä ainoaa määritelmää. 1980-luvulta aina tähän päivään saakka sitä on pyritty kuvaamaan monipuolisesti ja kokonaisvaltaisesti, kaikki elämänalueet huomioiden. (Raunio, 2006, s. 9 - 12; Valtiontalouden tarkastusvirasto, 2007, s. 18.) Sipilän (1985, s. 73) mukaan ”syrjäytyminen on yksilöä yhteiskuntaan yhdistävien siteiden heikkoutta.” (ks. Kemppinen, 1997, s. 126). Toisin sanoen, mitä huonommin yksilöt ovat liittyneet yhteiskuntaan, sitä suurempi määrä on myös syrjäytyneitä (Lund, 2006, s. 11). Syrjäytymistä voidaan kuvata myös ongelmien kasautumisen näkökulmasta. Ongelmien kasautuminen aiheuttaa yhteiskunnasta syrjäytymistä, jolloin ihminen elää ilman tarvittavaa sosiaalista, taloudellista ja kulttuurista pääomaa. (Kemppinen, 1997, s. 130 - 131.) Käytännössä tämä ilmenee pitkäaikaisena tai toistuva työttömyytenä, ongelmina toimeentulossa, elämänhallinnan ongelmina sekä yhteiskunnallisesta osallisuudesta poisjäämisestä (Valtiontalouden tarkastusvirasto, 2007, s. 18). Yksi ongelma ei kuitenkaan yleensä johda peruuttamattomaan ja epätoivoiseen tilanteeseen, mutta sen ympärille voi usein kerääntyä kasa muita ongelmia ja tällöin tilanne saattaa olla jo toinen (Linnakangas & Suikkanen, 2004, s. 27).

Nykyään syrjäytymiskeskustelussa käytetään usein käsitettä sosiaalinen syrjäytyminen (social exclusion). Sillä viitataan prosessiin, jossa yksilöllä on hankaluuksia usealla hyvinvoinnin alueella ja näin ollen siirtyy yhä kauemmas yleisesti normaaliksi katsotusta elämästä ja tavasta elää. (Sosiaali- ja Terveysministeriö, 1998, s. 1.) Syrjäytymiskäsitteellä on siten tarkoitus ilmaista elämänsä elämisen prosessia, elämänsä elämisen tapahtumaketjua, eikä elinoloja kuten huono-osaisuuden ja köyhyyden käsitteillä (Valtiontalouden tarkastusvirasto, 2007, s. 19). Tämä viittaa nimenomaan yksilön ja yhteiskunnan välisiin suhteisiin ja etenkin yhteiskunnan perspektiivistä katsottuna. Syrjäytymismääritelmässä

sosiaalinen ei siten kata kaikkea vuorovaikutusta yksilöiden välillä, vaan muuttuu yhteiskunnalliseksi. Syrjäytyminen nähdäänkin usein hyvin yhteiskuntakeskeisesti, mutta sosiaalityön näkökulma pitää tärkeänä myös yksilön arkielämän huomioon ottamisen. Yksilön perhesiteet ja perheen hyvinvointi ovat kiinteässä yhteydessä yksilön suhteisiin yhteiskuntaan. (Raunio, 2006, s. 10 - 12.) Yksittäisen henkilön lisäksi syrjäytyminen voi koskea myös ihmisryhmää tai jopa kokonaisia alueita (Siljander, 1996, s. 7; Valtiontalouden tarkastusvirasto, 2007, s. 18).

Sosiaalisen yhteiskuntavirittyneisyys tulee esille pohdittaessa sitä, mistä syrjäydytään ja näin ollen myös mihin tulee olla osallinen tai integroitua. Erään näkökulman mukaan syrjäytyminen merkitsee yhteiskunnan valtavirrasta syrjäytymistä ja sosiaalinen osallisuus puolestaan pyrkimystä uudelleenintegroitumiseen ja osallistumiseen yhteiskunnan valtavirtaan. (Barry, 1998, s. 1, 5.) Sosiaalisesta syrjäytymisestä puhuttaessa syrjäytyminen määrittyy etenkin työstä syrjäytymiseksi, mikä viittaa yksilön ja yhteiskunnan välisten siteiden heikkouteen (Barry, 1998, s. 4 - 5; Williams, 1998, s. 16 - 27). Syrjäytymistä määriteltäessä täytyy siis aina kysyä, mistä syrjäydytään, kun syrjäydytään (Raunio, 2006, s. 12). Ruotsalaisen (2005, s. 10 - 11) mukaan on lisäksi tärkeää pohtia, mitä syrjäytyminen todella on, eikä keskittyä ainoastaan sen määritelmän ja ulkoisten ilmenemismuotojen tarkasteluun. On tutkiskeltava yhteiskuntaa, jossa syrjäytyminen tapahtuu ja analysoitava syrjäytymisen suhdetta yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin toimintoihin ja tapahtumiin. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna syrjäytymistä aiheuttavat yhteiskuntamme rakennemuutokset, vastuun siirtyminen perheyhteisöltä yhteiskunnalle, nuoruuden piteneminen sekä koulunkäynnin ja työmarkkinoiden muuttuminen kilpailukeskeisiksi. 1990-luvun lama oli ratkaiseva tekijä näiden ongelmien syntymisessä. (Veivo & Vilppola, 1998, s. 48.)

Syrjäytymistä määritellään siis monin eri tavoin, joten syrjäytymisen ongelman olemassaololle on useita ehtoja. Jos kaikki seuraavaksi mainitut ehdot täyttyvät, voidaan puhua syrjäytymisestä. Jos yksikin ehto jää täyttymättä, on syytä kyseenalaistaa syrjäytymisen olemassaolo. (Lämsä, 1998 s. 11.) Syrjäytymisestä voidaan puhua silloin, kun yksilö ajautuu elämässä tapahtuneen muutoksen seurauksena yhteiskunnan ulkopuolella, ulos yhteiskunnan keskeisiltä foorumeilta (Lehtonen, Heinonen, ja Rissanen, 1986, s. 3 - 4). Myös ongelmien kasautuminen, pitkittyminen ja hallitsemattomuus ovat merkki syrjäytymisestä (Vähätalo, 1997, s. 5 - 6). Syrjäytymisen ehtona on lisäksi yksilön

oman elämänhallinnan kadottaminen sekä siihen liittyvä kokemus vieraantumisesta (Siljander, 1996, s. 9; Sipilä, 1979, s. 27 - 28). Syrjäytymisestä voidaan puhua silloin, kun yksilön ja yhteisön välillä vallitsee jokin ristiriita, kriisi normijärjestelmän välillä (Siljander, 1996, s. 9). Lisäksi syrjäytyminen nähdään aina poikkeamisena jostain normaalista ja yleisesti hyväksytystä (Lämsä, 1998 s. 11).

Käsitteen määrittelyn ja syrjäytymisen olemassaolon ehtojen lisäksi ongelmia aiheuttaa sen käytön eettisyys. Syrjäytymisen käsitettä on käytettävä harkiten ja varoen, sillä sen sävy on usein negatiivinen ja huomio vain yksilön heikkoudet. (Rönkä, 1996, s. 7.) Luokittelu syrjäytyneeksi voi olla leimaavaa ja sisältää itseään toteuttavan ennusteen. Lisäksi termi syrjäytynyt viittaa syrjäytyneen oletettuihin piirteisiin ja jättää huomiotta syrjäytymistä aiheuttavan yhteiskunnan. (Määttä, 2007, s. 17.) Syrjäytymisen taustalla on aina useampia tekijöitä ja ongelmia (Siljander, 1996, s. 7 - 8; Valtiontalouden tarkastusvirasto, 2007, s. 18).

2.4.2 Syrjäytymisen eteneminen

Syrjäytyminen käsitteenä on aiheuttanut keskustelua etenkin aikuisten kansalaisten ongelmana, mutta tosi asiassa syrjäytymiskehitys alkaa usein jo lapsena (Liimatainen-Lamberg & Uotinen, 1996, s. 12). Takalan (1992, s. 161 - 162) mukaan se etenee syvenevänä, alati pahenevana ja laajenevana ketjuna ja ulottuu lopulta henkilön elämään hyvin kokonaisvaltaisesti. Syrjäytymisen ehkäisyyn liittyvien toimenpiteiden tehostamiseksi on laadittu muun muassa viisivaiheinen malli syrjäytymisen etenemisestä. Mallin tarkoituksena on jäsentää ja havainnollistaa syrjäytymistä, jotta ehkäisevä työ helpottuisi. Näin ollen syrjäytymisen vaiheita ovat seuraavat:

1. kouluvaikeudet, ongelmat kotona tai sosiaalisessa toimintaympäristössä,
2. koulun keskeyttäminen tai huono koulumenestys,
3. työmarkkinavaiheessa ajautuminen huonoon työmarkkina-asemaan,
4. täydellinen syrjäytyminen (työn vieroksunta, kriminalisoituminen, toimeentulo sosiaaliavustusten varassa, alkoholin runsas käyttö, eristäytyminen tai muu vastaava marginalisoituminen) ja
5. laitostuminen tai eristäytyminen muusta yhteiskunnasta.

(ks. myös Liimatainen-Lamberg & Uotinen, 1996, s. 12; Valtiontalouden tarkastusvirasto, 2007, s. 19.)

Toinen tapa jäsentää syrjäytymisprosessia on tarkastella Lämsän (1998) laatimia syrjäytymisen portaita. Syrjäytymisen portaita voidaan tarkastella kahdella tavalla: syrjäytymisprosessina, jossa eri vaiheet seuraavat toisiaan tai eri määrin syrjäytyneinä olevina tyyppinä. Olipa tarkastelutapa kumpi tahansa, portaat kuvaavat asiakkaan ja sosiaalihuollon sekä sen käytäntöjen välistä suhdetta. Elämönhallinnan kadottaminen ja siirtyminen kohti syrjäytymistä kaventaa samalla yksilön intimitetin rajoja tuoden tilalle pakkoja. Mitä pidemmälle syrjäytyminen on edennyt, sitä vähemmän tuetaan asiakkaan henkilökohtaisia voimavaroja. Tämä johtaa puolestaan painopisteen siirtymiseen kohti ongelmakeskeistä kontrollia. (Lämsä, 1998, s. 21.)

Syrjäytymisen portaat on määritelty henkilön ongelmien luonteen sekä hänen tarvitseman ja saaman avun perusteella viiteen erilaiseen tyyppiin: selviytyjiin, karsiutujiin, syrjäytymisvaarassa oleviin, syrjäytyjiin sekä karitaatioon. Selviytyjät pärjäävät ilman tukea, kun taas karsiutujat tarvitsevat sitä vähän tai väliaikaisesti. Syrjäytymisvaarassa olevilla lapsilla ja nuorilla tuen tarve on pitkittynyt tai tukimuodot moninaistuneet, mikä on erityisesti syrjäytyjillä tyypillinen piirre. Karitaatiolla tarkoitetaan täydellistä syrjäytymistä, jolloin yksilö on täysin riippuvainen yhteiskunnasta ja sen tuesta. Syrjäytyminen etenee yleensä edellä mainittujen vaiheiden kautta jatkuvana prosessina, mutta suunta voi myös muuttua kohti parempaa eli selviytymistä ja oman elämän hallintaa. (m.t., 13 - 14.)

2.4.3 Syrjäytynyt nuori

Nyky-yhteiskunnassa nuoren ajatellaan etenevän elämässään tietyn kaavan mukaisesti. Hänen odotetaan jatkavan koulunkäyntiään peruskoulun jälkeen, hakeutuvan työelämään ja perustavan perheen. Jos nuori ei sovikaan tähän yhteiskunnan asettamaan muottiin, hänen katsotaan olevan vaarassa syrjäytyä. (Veivo & Vilppola, 1998, s. 47.) Lasten ja nuorten syrjäytymisestä puhuttaessa huomio kiinnittyy siten selvästi heidän tulevaisuuteensa - aikuistumiseen ja kansalaisena toimimiseen (Raunio, 2006, s. 106 - 107). Lasten ja nuorten syrjäytyminen voidaan määritellä ennen kaikkea normaalista psykososiaalisesta kehityksestä syrjäytymiseksi. Tällöin terve ja tasapainoinen kehitys on vaarantunut joko

kasvuolosuhteiden tai henkilön oman toiminnan vuoksi. (Lämsä, 1998, s. 9.) Nuorella syrjäytyminen ilmenee vaikeuksina kotona, koulussa, työsaannissa sekä sosiaalisessa kanssakäymisessä. Syrjäytymisen sisäisinä merkkeinä voidaan puolestaan pitää kielteiseksi muuttunutta minäkuvaa ja heikkoa itsetuntoa. Nämä elämänhallintaan yhteydessä olevat ongelmat etenevät yleensä vaiheittain ja voivat kattaa lopulta nuoren koko elämän. Jos nuori kohtaa elämässään jatkuvasti epäonnistumisia, kasvaa hänen riskinsä syrjäytyä. (Veivo & Vilppola, 1998, s. 47, 49.)

Koska nuori viettää suuren osan päivästä koulussa, on syytä tarkastella tarkemmin siinä ympäristössä esiintyviä syrjäytymisen oireita. Oireet voivat vaihdella saman oppilaan kohdalla eri peruskoulun vaiheissa, mutta yleisimpiä oireita ovat koulusta pinnaaminen, käyttäytymisen ongelmat, haluttomuus osallistua, eristäytyminen, yksinäisyys, päihteet, rikollisuuteen viittaavat teot sekä koulumenestyksen muuttuminen. Oireiden yksilöllisyyden vuoksi etenkin hiljaisia, yksinäisiä ja ahdistuneita nuoria on koulussa vaikeampi huomata, joten he jäävät usein ilman tukea ja apua. Häiritsevästi käyttäytyvät sekä koulussa heikommin pärjäävät nuoret ovat puolestaan helpommin havaittavissa ja heidät luokitellaankin herkemmin poikkeaviksi. (Liimatainen-Lamberg & Uotinen, 1996, s. 13.) Tämä aiheuttaa usein aiemmin mainitun itseään toteuttavan ennusteen, jolloin oppilaan käsitys itsestään poikkeavana ja epäonnistujana vahvistuu entisestään (Ulvinen, 1993, s. 20 - 21).

Syrjäytymistä voidaan siten kokea eriasteisena ja sidottuna tiettyyn elämäntilanteeseen. Henkilökohtaiset tuntemukset syrjäytymisestä saattavat vaihdella erittäin paljon. Syrjäytynyt nuori on usein katkera ja hätää kärsivä sekä häpeää helposti itseään ja kokee mitättömyyden tunteita. Selviytymisen kannalta onkin olennaista, minkä merkityksen nuori itse antaa elämälleen. Myönteisesti sopeutunut nuori on omatoiminen, eikä lannistu elämäntilanteestaan, kun taas kielteisesti sopeutunut masentuu ja eristäytyy. Alkoholi ja huumeet saattavat tällöin tulla mukaan kuvioihin. Syrjäytyneellä nuorella on usein vaikea menneisyys, eikä hän näe tulevaisuuttaan valoisaan. (Kemppinen, 2000, s. 201; Kemppinen, 1997, s. 126, 130 - 131, 133, 167, 179.)

Lasten ja nuorten pahoinvointi viittaa jonkin hyvin tärkeän asian puuttumiseen heidän elämässään (Lämsä, 1998, s. 9). Mikäli nuori ei saa tarpeeksi henkistä tai taloudellista tukea, ongelmat alkavat kasautua. Tämä puolestaan aiheuttaa syrjäytymistä. (Kemppinen,

1997, s. 147.) Pahoinvoiva nuori ei kykene kasvamaan ja kehittymään, vaan palaa loppuun, eikä jaksakaan enää yrittää (Lämsä, 1998, s. 9). Sosiaalityön näkökulmasta katsottuna lasten ja nuorten syrjäytyminen linkittyy hyvin vahvasti lastensuojeluun ja sen toimenpiteisiin sekä sitä kautta perheiden ongelmiin. Lastensuojelutoimenpiteet kohdistuvat usein perheisiin, joissa useat erilaiset ongelmat hyvinvoinnissa kasauttavat vaikeuksia entistä enemmän. Tänä päivänä perheiden on yhä vaikeampi selvitä arkielämästä. Lastensuojelun tarpeen voimakas kasvu kertoo siten lasten ja nuorten kasvaneesta riskistä syrjäytyä. (Raunio, 2006, s. 99.) Syrjäytymisen riskistä puhuminen saattaa leimata lapsia ja nuoria hyvinkin negatiivisesti. Toisaalta sen avulla voidaan saada paljon hyvää aikaiseksi. Päätäjät ja myös muut kansalaiset saadaan herkemmin huomaamaan lasten ja nuorten ongelmat. (Raunio, 2006, s. 110; Taskinen, 2001a, s. 14.)

2.4.4 Näkökulmia nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn

Ehkäisevällä työllä tarkoitetaan jonkin yhteisön, esimerkiksi yhteiskunnan, asuinalueen tai vaikkapa koulun, pyrkimystä säädellä jäsentensä elinoloja ja elämäntapoja, sekä yksilön ja yhteisön etujen sovittamista erilaisin keinoin. Tänä päivänä ehkäisevä työ koostuu etusijassa varhaisesta puuttumisesta ja varhaisesta tukemisesta sekä sosiaalisesta vahvistamisesta. Näiden lisäksi terveys, osallisuus ja hyvinvoinnin edistäminen ovat tärkeitä painoalueita. Paikallisen ehkäisevän työn perustana Suomessa ovat ennen kaikkea ammattilaisten aloitteet ja heidän työpanoksensa. Hyvinvoinnin edistäminen verkostotyön kautta on nykyään yleisesti tavoiteltu käytäntö, koska sen tuottamien palveluiden uskotaan olevan laadukkaita ja tehokkaita. (Määttä, 2007, s. 14 - 16.)

Nuorten syrjäytymisen ehkäisyyn kuuluvat kaikki ne toimenpiteet, joilla pyritään pysäyttämään syrjäytymisen eteneminen. Syrjäytymisen ehkäisy pitää näin ollen sisällään sellaiset kohdennetut toimenpiteet, joiden kohteen arvioidaan olevan enemmän tai vähemmän syrjäytymisvaarassa. Tärkeää on pysäyttää syrjäytymiskehitys mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta yksilöllä olisi mahdollisuus menestyä elämässään, päästä opiskelemaan tai saada töitä. (Valtiontalouden tarkastusvirasto, 2007, s. 19 - 20.) Nuorten syrjäytymisen riskien ehkäisy on kuitenkin haastavaa etenkin ongelmien näkymättömyyden vuoksi. Syrjään vetäytynyttä nuorta ei nähdä kovin suurena uhkana tai mahdollisuutena yhteiskunnalle, enintään pieniä taloudellisia kustannuksia tuottavana tekijänä tai muuna haittana. Ongelmia ehkäisevässä työssä aiheuttavat lisäksi eri tahojen

vaihtelevat käsitykset syrjäytymisestä ja siihen liittyvistä ongelmista. Tämä vaikeuttaa pohdintaa siitä, mitä käytännössä olisi mahdollista tehdä ongelmien ratkaisemiseksi. (Viitanen, 1998, s. 30 - 31.)

Syrjäytyneen tai syrjäytymisuhan alla olevan nuoren auttamisen tulee lähteä liikkeelle nuorelle merkityksellisistä asioista (Takala, 1992, s. 163). Olennaista on, että nuori saa mahdollisuuden kokea hyväksyntää ja arvostusta juuri sellaisena, kun on. Tunne-elämän ja sosiaalisuuden kehittymistä voidaan lisäksi tukea järjestämällä mahdollisuuksia yhteistoimintaan ja osallisuuteen. Yhteisen tekemisen kautta nuori oppii vastuun ottamista ja vastavuoroisuutta. Yhteisöllinen, eettisen vastuun, luottamuksen ja huolenpidon arvoja kuvastava, ilmapiiri auttaa nuorta selviytymään. Hänelle tulee antaa mahdollisuus tulla kuulluksi ja osallistua itseään koskevien päätösten tekemiseen, sillä osallisuus ja tasa-arvo toimivat syrjäytymistä ehkäisevinä tekijöinä. Nuorelle annetun tuen ja ohjauksen laadun tulee vastata nuoren tarpeita ja kehitystasoa. (Paju & Honkala, 2008, s. 111.)

Syrjäytymisen ehkäisyyn liittyviä toimenpiteitä pohdittaessa voi tarkastella myös Rönkän määrittelemiä kasautumisen väyliä. Ongelmien kasautumisen ajatellaan perinteisesti johtuvan yksilöstä itsestään, hänen perheestään tai yhteiskunnasta. Rönkän (1999, s. 10, 14) mukaan ongelmien kasaantumista tulisi ajatella kolmea eri väylää pitkin etenevänä ketjuna. Ulkoinen kasautumisen väylä viittaa yksilön vaikeutuviin tai vaikeina pysyviin olosuhteisiin, jolloin eri elämänalueiden hallinta muuttuu ongelmalliseksi. Sisäinen kasautumisen väylä tarkoittaa puolestaan yksilön omia henkisiä resursseja eli sitä, miten hän näkee itsensä ja omat mahdollisuutensa. Lapsuuden riskitekijät heijastuvat yksilön aikuisuuteen nimenomaan sisäisen väylän kautta ja herättävät hänessä epäonnistumisen tunteita. Kolmas ongelmien kasautumisen väylä on käyttäytymisen haavoittuvuuden väylä. Se viittaa sellaiseen yksilön käyttäytymiseen, joka tuottaa ongelmia monissa ympäristöissä ja on itse vaikeiden kasvuolojen seurausta.

Ulkoiseen kasautumisen väylään voidaan vaikuttaa tukemalla nuorten koulutusta ja tulevaa työuraa sekä valvomalla nuorten harrastustoimintaa. Sisäistä väylää, itsetuntoa ja muita sisäisiä selviytymiskeinoja, voidaan puolestaan vahvistaa tarjoamalla nuorelle onnistumisen elämyksiä ja luottamuksellisia ihmissuhteita. Käyttäytymisen haavoittuvuutta voidaan ehkäistä huomioimalla jokaisen yksilön henkilökohtaiset ominaisuudet ja kasvattamalla tavalla, joka tukee itsehallinnan kehittymistä. (m.t., 14.) Nuoren tilanteen

korjaamiseksi täytyy koko nuoren lähiympäristön ja hänen kanssaan työskentelevien ihmisten toimia yhdessä ja yhteisin tavoittein, ja pyrkiä löytämään ja tukemaan hänen vahvuuksiaan (Veivo & Vilppola, 1998, s. 47 - 48).

3 AIKAISEMPIA TUTKIMUKSIA

Jorma Walleniuksen (2005) tutkimus, Toivon ylläpitäminen perhekotityön ytimessä, hahmottaa hyvin kattavasti perhekotityön luonnetta. Tutkimus on merkittävä, sillä se on ensimmäinen, joka pyrkii valottamaan perhekodin aikuisten ja lasten arkielämän vuorovaikutusta ja sitä kautta etsimään perhekotityön ydintä, perimmäistä ajatusta. Tutkimus suoritettiin perhekotien syntypaikassa, Pohjolakodissa, jossa perhekoteja on tänä päivänä seitsemän. Walleniuksen tutkimuksen tarkoituksena oli perhekotityön kuvaamisen lisäksi perhekotiin liittyvän käsitejärjestelmän luominen sekä ennen kaikkea perhekotityön substantiaalisen teorian tuottaminen. Tutkimuksessa selvitettiin kolmen Pohjolakotiin kuuluvan perhekodin kasvatustyötä ei-osallistuvan havainnoin avulla. Sen arkea pyrittiin siten hahmottamaan kokonaisvaltaisesti mahdollisimman luonnollisissa ja todellisissa olosuhteissa.

Tutkimuksen mukaan perhekotityö nähdään elämäntapana ja arkisena yhdessä elämisessä, jonka sisältöjen kautta pyritään turvaamaan lasten ja nuorten tulevaisuus. Nuorta tuetaan jatkuvasti ja autetaan häntä pienin askelin löytämään tie eheytymiseen. Perhekotitoiminnan alkuperäiset perustajat, Seppo Saloranta ja Jori R. Rissanen, puolustivat perhekotimuotoista asumista seuraavin perustein: perhekodissa mahdollistuu paremmin lapsen yksilöllinen huomioiminen, perhekotivanhempien ja lapsen läheinen suhde tuottaa tehokkaan samaistumismallin, kodinomaisessa ympäristössä lapsi saa osakseen positiivista huomiota. Yhtenä tärkeimpänä perhekotityön elementtinä tutkimuksessa nousikin aikuisten läsnäolo. (Wallenius, 2005, s. 3.)

Walleniuksen tutkimuksessa esille noussut käsitejärjestelmä koostuu ydinkäsitteestä *toivon ylläpitäminen* sekä siihen liittyvistä käsitteistä, joita ovat ilmapiiri, eheytyminen, selviytyminen, vastuunotto ja ihmisarvo. Edellä mainitut käsitteet pitävät puolestaan sisällään useita alakäsitteitä. Tutkimus pyrki lisäksi käsitteellisesti selittämään, miten toivon ylläpitäminen hillitsi nuorten arjen kaoottisuutta. Wallenius kuvasi toivon ylläpitämistä kolmivaiheisen prosessin kautta. Ensinnäkin toivon ylläpitämiseksi tuli arjessa tehdä jatkuvasti töitä ja tekoja eheytyksen, selviytymisen, vastuunoton ja ihmisarvon näkyväksi tekemiseksi. Epätoivon näkökulmasta katsottuna teot estivät arjen muuttumista epätoivon ja epäjärjestyksen suuntaan. Toinen vaihe korosti toivoa

paremmasta ja piti siten sisällään arjen järjestyksen ja ennakoitavuuden, mahdollisuuden kantaa vastuuta arjesta sekä arjen hyväksyttävyyden. Vasta prosessin kolmas vaihe mahdollisti lopullisen kaoottisuudesta irti pääsemisen. Tässä vaiheessa nuori sai yksilöllisiä kokemuksia vahvistumisesta, onnistumisesta, luottamisesta, uskomisesta ja arvostamisesta. Näiden kokemusten kautta kaoottinen arki muuttui nuorelle merkityksettömäksi eikä hän saanut siitä enää mitään irti. Nuoren arki muuttui siten pikkuhiljaa kohti tasapainoista, haluttavaa, kiinnostavaa, palkitsevaa ja yhteisöllisesti hyväksyttävää kokonaisuutta. (Wallenius, 2005, s. 6 - 7, 48, 99 - 132.)

Hänninen & Koivumaa (2005) tarkastelivat pro gradu -työssään, Perhekodista ”elämän eväät” taskussa, perhekotikasvatusta hieman eri näkökulmasta. Tutkimuksen kautta selvitettiin perhekotityöntekijöiden ajatuksia kasvattamisesta ja perhekotien kasvatustavoitteita sekä verrattiin ammatillisten ja laitosmaisten perhekotien kasvatusta keskenään. Lisäksi tutkimus valotti nuoren perheen kanssa tehtävää yhteistyötä ja perhekotityöntekijöiden ammatillista osaamista. Tutkimukseen osallistui kuusi laitosmaista ja seitsemän ammatillista perhekotia.

Tutkimuksen mukaan erot ammatillisten ja laitosmaisten perhekotien kasvatuksessa ovat verrattain pieniä. Ammatillisissa perhekodeissa korostuivat kodinomaisuus ja pysyvät aikuissuhteet. Molemmat perhekotimuodot pitivät tärkeinä turvallista kasvuympäristöä, huolenpitoa ja rajoja. Perhekotikasvatuksen kautta pyrittiin kasvattamaan itsensä tunteva, sosiaaliset taidot omaava ja yhteiskunnassa pärjäävä, yhteiskuntakelpoinen nuori. Yhteiskuntakelpoisuus määriteltiin kykynä selvittää arjesta ja yhteiskunnan asettamista normeista. Perhekotityöntekijöiden mukaan nuoren tuli ottaa vastuuta omasta elämästään, johon kuului oleellisena osana oppivelvollisuuden ja ammatillisen koulutuksen suorittaminen. Nuoren hyvinvoinnin kannalta perhekotityöntekijät pitivät tärkeänä tiivistä yhteistyötä nuoren biologisten vanhempien kanssa. Yhteistyötä tehtiin tarvittaessa myös muiden tahojen kanssa, mikäli oma ammatillinen osaaminen ei riittänyt. (Hänninen & Koivumaa, 2005, s. 76 - 96.)

Autio & Kainulainen (2003) selvittivät tutkimuksessaan, ”Ei päästetä junnaa raitteiltaan”, perhekotisijoituksen syitä, nuorten oikeutta tulla kuulluksi sijoitustilanteessa ja sijoituksen aikana sekä nuorten ajatuksia kasvatuksesta, vanhemmuudesta ja suhteista vanhempiin. Lisäksi he tutkivat vastuunoton kehittymistä sijoituksen aikana, sijoituksen vaikutusta

koulunkäyntiin ja koulumenestykseen sekä nuorten tulevaisuuden näkymiä. Tutkimuskohteena oli yksi yksityinen ammatillinen perhekoti ja sen 14 nuorta, jotka olivat iältään 14 - 17 -vuotiaita. Tutkimustuloksissa selvisi, että nuoret oli sijoitettu perhekotiin pääasiassa koulupinnauksien vuoksi. Nuorilla oli myös ongelmia lähiomaistensa kanssa, mutta sijoituksen aikana välit kuitenkin paranivat. Suurimmalla osalla nuorista vastuunottokyky kehittyi ja koulumenestys eteni nousujohteisesti. Tutkimustulokset osoittivat lisäksi, että sijoitustilanteessa ja sijoitusaikana nuoria kuunneltiin. Nuoret arvostivat vanhemmuudessa luottamusta ja välittämistä, korostaen kuitenkin kurin ja sääntöjen merkitystä. Nuoret suhtautuivat tulevaisuuteensa positiivisesti, mutta pienellä varauksella.

Miettisen (2001) pro gradu -tutkielma, Ihmispaikka kadoksissa? Syrjäytymisen ja kotikasvatuksen välisistä yhteyksistä, toi esille niitä seikkoja kotikasvatuksessa, jotka ovat mahdollisia riskejä lapsen syrjäytymiselle. Tutkimukseen osallistui kuusi miesvankia ja kuusi niin sanottua normaalia, hyvinvoivaa nuorta miestä. Tutkimustuloksissa nousi esille useita yhteyksiä syrjäytymisen ja kotikasvatuksen välillä. Syrjäytymisriskiä kasvattivat vanhempien välinpitämättömyys, ruumiillinen kuritus, rajojen ja sääntöjen asettamisessa esiintynyt epä johdonmukaisuus, lasten ja vanhempien välisen keskustelun vähäisyys, tuen puute kouluun liittyvissä asioissa sekä vanhempien tietämättömyys lapsensa tekemisistä sekä valvonnan puute. Vanhempien ongelmilla oli yhteys voimattomuuteen toimia lapsen kasvattajina, mikä puolestaan näkyi kotikasvatuksessa negatiivisella tavalla.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa kuvataan, miten ja millä menetelmillä suoritimme tutkimuksemme. Ensimmäisenä käydään läpi tutkimuksemme tavoitteet ja tutkimuskysymykset sekä perusteluja laadullisen tutkimuksen valinnalle. Seuraavaksi pohdimme työmme lähtökohtia, jonka jälkeen siirrymme kuvaamaan tutkimuksemme kohderyhmää ja aineistonkeruutapaa. Lopuksi jäsenämme tutkimuksemme aineiston analyysia.

4.1 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksemme tavoitteena oli selvittää, millaisen kasvuympäristön perhekoti tarjoaa nuorelle ja millaisia keinoja perhekodeilla oli käytössään perhekotinuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Perhekotivanhempia haastatteleamalla pyrimme muodostamaan mahdollisimman kattavan ja totuudenmukaisen kuvan perhekodin käytänteistä ja arjesta sekä niiden merkityksestä syrjäytymisen ehkäisyn kannalta. Olimme kiinnostuneita selvittämään, millä tavoin perhekodit tukivat nuoria heidän kasvussaan ja kehityksessään kohti yhteiskunnan täysvaltaista osallisuutta. Perhekotivanhempien lisäksi myös muut tahot, kuten nuoren perhe, koulu ja sosiaalitoimi, ovat tärkeässä roolissa nuoren elämässä. Siksi pyrimme ottamaan huomioon kaikkien perhekodin kanssa yhteistyötä tekevien tahojen osallisuuden ja merkityksen nuoren auttamisessa. Uskomme perhekotivanhemmillä olevan runsaasti tietoa ja kokemusta jaettavana, koska he ovat eläneet ja nähneet perhekotimaailmaa kauan ja intensiivisesti.

Tutkimuksemme pääkysymyksiksi muotoutuivat näin ollen seuraavat:

- **Millainen on perhekoti nuoren kasvuympäristönä?**
- **Mitkä ovat nuorten syrjäytymisen ehkäisyn välineet perhekotityössä?**

Pyrimme avaamaan tutkimuksemme pääkysymyksiä seuraavien alakysymysten kautta:

- **Miten erilaiset lait ja säädökset ohjaavat perhekodin toimintaa?**
- **Millaista on perhekodin arki ja mikä merkitys sillä on nuorelle?**

- **Mitä yhteiskumppaneita perhekodilla on ja mikä merkitys niillä on nuoren auttamisen kannalta?**
- **Mikä merkitys perhekodilla on nuoren syrjäytymisen ehkäisyn kannalta?**

Ensimmäiseen pääkysymykseen vastaaminen tapahtuu keräämämme aineiston perusteella. Tämän pohjalta ja samalla teoriaan viitaten, etsimme vastausta tutkimuksemme toiseen pääkysymykseen.

Henkilökohtaisena tavoitteenamme tutkimuksen tekemisessä oli saada tietoa ylipäättään siitä, mikä on perhekoti ja millaista elämä siellä on. Lisäksi aiheemme sijoittuminen lastensuojelun kentälle teki tutkimuksen tekemisestä entistä mielenkiintoisempaa ja innostavampaa, koska tietämyksemme lastensuojeluun liittyvistä asioista oli melko suppea. Luokanopettajiksi valmistuttuamme joudumme jossain vaiheessa väistämättäkin kohtaamaan lapsia, joiden elämä ei ole kohdallaan. Myös tämän seikan vuoksi koimme tärkeäksi kasvattaa omaa lastensuojelun ja sen käytäntöjen tuntemusta. Yhtenä oppimistavoitteenamme oli lisäksi kehittyä haastattelijoina ja keskustelijoina, koska jokaisen opettajan tulee mielestämme omata hyvät vuorovaikutus- ja keskustelutaidot.

4.2 Laadullinen tutkimus

Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen valinta tutkimuksemme lähestymistavaksi oli monessa suhteessa hyvin luonteva ja pätevä ratkaisu. Ensinnäkin sen avulla pystyimme parhaiten selkeyttämään tutkimusongelmiamme, koska tutkimme perhekotivanhempien henkilökohtaisia käsityksiä, kokemuksia ja näkemyksiä perhekotimaailmasta. Niiden merkitysten kuvaaminen määrällisin menetelmin ei ole mahdollistakaan. Lisäksi vakuutuimme siitä, että laadullisen tutkimuksen avulla saisimme enemmän, tarkempaa ja syvällisempää tietoa kuin määrällisen tutkimuksen keinoin. Kokonaisuudessaan koemme kvalitatiivisen tutkimuksen olevan kattavampi etenkin siitä saatavan tiedon laadun suhteen. Se sopii omaan ajattelutapaamme ja persoonaamme, sillä olemme tutkijoina tarkkoja tiedon totuudenmukaisuudesta ja siitä, että mitään ei jää sanomatta. Laadullinen tutkimus antoi meille mahdollisuuden nähdä ikään kuin pintaa syvemmälle; nähdä tutkimusongelman ja -kohteen todellisen luonteen. Myös aiempien tutkimusten tarkastelu toi meidät kvalitatiivisen tutkimuksen lähelle. Vaikka juuri samasta aiheesta ei olekaan tehty aiemmin tutkimusta, niin kaikki aiheitamme sivuavat tutkimukset oli suoritettu juuri

laadullisen tutkimuksen näkökulmasta ja sen keinoin. (vrt. Hirsjärvi, Remes, ja Sajavaara, 2008, s. 133, 157, 160.)

Laadullista lähestymistapaa tuki lisäksi se, että aineiston hankkiminen tapahtui todellisissa, luonnollisissa tilanteissa, ja kohteena, aineiston tuottajana toimi etukäteen valittu ihminen. Kvalitatiivisen tutkimuksen tyypillisiin piirteisiin kuuluvat tutkimussuunnitelman muuttuminen ja sen päivittäminen tutkimusprosessin aikana. Tutkimuksemme muuttui matkan varrella melko paljon esimerkiksi aineiston keräämisen, haastateltavien määrän ja myös tutkimusongelman osalta. Koemme tämän prosessin vaihtelevuuden ja muuttumisen tärkeänä osana tutkimustamme, sillä ilman sitä emme olisi osanneet valottaa aihettamme tarpeeksi monipuolisesti. Näin ollen useat seikat tukevat laadullisen tutkimuksen valintaa tutkimuksemme lähestymistavaksi ja ohjaavaksi tekijäksi. (vrt. m.t., 160.)

4.2.1 Ponnistuslautana fenomenologia ja sosiaalipedagogiikka

Tutkimuksemme alkuvaiheissa ajatuksellisena lähtökohtanamme toimi fenomenologia. Fenomenologia tutkii ihmisen kokemuksia, tarkemmin sanottuna ihmisen suhdetta elämäntodellisuuteensa. Fenomenologit näkevät ihmisen maailmasuhteen intentionaalisenä. Intentionaalisuus viittaa kokemustemme merkitykseen eli siihen, että kaikki merkitsee meille jotain. Tutkija näkee siis kohteensa omien uskomustensa, pyrkimystensä ja kiinnostustensa kautta ja toimii niille muotoutuneiden merkitysten perusteella. Kokemus muotoutuu siten merkitysten mukaan. Fenomenologisen tutkimuksen kohteena ovat juuri nuo kokemusten merkitykset. (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 26; Laine, 2007, s. 29.)

Fenomenologinen näkökulma pitää lisäksi sisällään ajatuksen ihmisen yhteisöllisyydestä eli siitä, että yksilön merkitykset ja elämismaailma muotoutuvat sen mukaan, missä ympäristössä hän elää ja kasvaa. Saman yhteisön jäsenillä on siten yhteisiä piirteitä ja merkityksiä, joten yksittäisen ihmisen kokemuksen tutkiminen tuo väistämättä esille myös jotain yleistä. Toisaalta kaikki yhteisön jäsenet poikkeavat toisistaan ja jokaisen yksilön erilaisuus tulee nähdä merkityksellisenä. Tämän perusteella fenomenologiaa voidaan pitää jonkinlaisena paikallistutkimuksena, jossa huomio kiinnittyy yksittäiseen, ilman laajalle ulottuvien yleistysten tavoitetta. (Laine, 2007, s. 30 - 31.)

Ennen aineistonkeruuta ajattelimme perhekotitoiminnan olevan aivan oma maailmansa, josta suurimmalla osalla ihmisistä ei ole kovin paljon kokemusta ja tietoa. Monet tutkimukseemme osallistuneista henkilöistä olivat olleet kytköksissä perhekotimaailmaan jo pitkän aikaa, jopa useita vuosikymmeniä. Jotkut olivat eläneet jopa lapsuutensa siinä ympäristössä, joten he olivat ikään kuin kasvaneet tietynlaiseen ajatus- ja merkitysmaailmaan. Saman perhekodin tai samassa paikassa sijaitsevien perhekotien vanhemmilla oli mielestämme hyvinkin samanlaiset käsitykset ja ajatukset asioista, vaikka jokainen heistä oli tietenkin oma ainutlaatuinen yksilönsä omine piirteineen ja näkemyksineen. Emme pyrkineet luomaan minkäänlaisia yleistyksiä tutkittavista henkilöistä, vaan tarkoituksemme oli ymmärtää heidän kokemuksiaan.

Fenomenologiasta puhuttaessa metodi nähdään ajattelutapana ja tutkimusotteena, ei niinkään teknisenä ja säännönmukaisena tapana käsitellä aineistoa (Laine, 2007, s. 35). Fenomenologista tutkimusta tekevän täytyy pyrkiä siirtämään syrjään ihmiselle luontainen tapa asioiden ymmärtämisestä ennakkoymmärryksen perusteella. Tutkija ei saa siten ohjata tutkittavaa ja hänen kokemuksiaan liikaa, vaan tutkittavan täytyy antaa tuoda ajatuksensa ja kokemuksensa esiin haluamalla tavallaan moniulotteisesti ja täydesti. (Lehtomaa, 2005, s. 164, 167.)

Tutkimuksemme toisena alkuun saattajana toimi sosiaalipedagogiikka, koska pyrimme tutkimuksessamme selvittämään myös syrjäytymisen ehkäisyn keinoja. Sosiaalipedagogiikka tarkastelee kasvatusta ja ihmisen kehitystä erityisesti yhteiskunnallisesta ja yhteisöllisestä näkökulmasta. Painopisteenä on yksilön yhteiskuntaan, sen toimintajärjestelmiin ja yhteisöihin, kiinnittyminen. Onhan kasvatuksella pitkäaikaiset vaikutukset yhteiskunnan tulevaisuudessa. Sosiaalipedagogiikka toimintatieteenä suuntautuu sosiaalisten ongelmien ja syrjäytymisen ehkäisyn lievittämiseen pyrkimyksensä löytää ratkaisuja vallitseville ongelmille. Sosiaalipedagoginen teoria pitää siten sisällään käytännöllisen, toiminnallisen lähtökohdan. (Hämäläinen, 1999, s. 16 - 17.)

Fenomenologia ja sosiaalipedagogiikka toimivat ikään kuin ponnistuslautana tutkimuksemme tekemiseen. Ne auttoivat meitä hahmottamaan tutkimuksemme luonnetta ja tarkoitusta. Fenomenologia loi pohjaa käsitykselle siitä, että kaikissa perhekodeissa olisi joitakin yhteisiä käytänteitä ja perhekotivanhemmilla yhteisiä ajatuksia ja näkemyksiä

perhekotitoiminnan toteuttamisesta. Emme siten käytä fenomenologiaa systemaattisena metodina tutkimusprosessissamme. Sosiaalipedagoginen ajatus tuli puolestaan esille halutessamme löytää syrjäytymisen ehkäisyn keinoja perhekotityöstä.

4.2.2 Kohderyhmä ja aineistonkeruu

Tutkimukseemme osallistui perhekotivanhempia viidestä Oulun läänin alueella sijaitsevasta perhekodista. Osa perhekodeista sijaitsi samassa perhekotipalveluja tarjoavassa paikassa, joita oli yhteensä kolme. Yksi oli valtion, toinen järjestön ja kolmas yksityisen ylläpitämä. Kohderyhmän alustavan valinnan suoritimme itse päättäessämme kysyä tutkimukseen osallistumisen halukkuutta edellä mainituista kohteista. Kohteet valitsimme ohjaamme ehdotuksesta. Lopullisen valinnan suorittivat paikkojen yhteyshenkilöt ja perhekotivanhemmat itse. Alun perin vaatimuksenaamme oli saada tutkimukseemme joko perhekotityöntekijöitä ja/tai perhekotivanhempia. Jokaisesta perhekodista osallistui tutkimukseemme ainoastaan perhekotivanhempia. Haastateltavien lukumäärän suhteen emme tehneet etukäteen tarkkaa päätöstä. Mielestämme 2-3 henkilöä jokaisesta perhekotipalveluja tarjoavasta paikasta oli riittävä määrä tarvittavan tiedon saamiseksi (vrt. Hirsjärvi & Hurme, 2008, s. 58). Lopullinen haastateltavien määrä oli seitsemän perhekotivanhempaa, joista kaksi oli naisia ja viisi miehiä.

Yhteydenotto kohderyhmäämme tapahtui sähköpostin ja kirjeen muodossa loppuvuodesta 2008 (LIITE 1). Eräaseen kyseessä olevista paikoista olimme yhteydessä jo vuoden 2008 kesän alkupuolella. Kävimme myös vierailemassa tässä paikassa ja juttelemassa opinnäytetyömme aiheesta ja siitä, mihin suuntaan haluaisimme sitä viedä. Jonkin ajan kuluttua ensimmäisen yhteydenoton jälkeen soitimme jokaiseen kohteeseen, sillä kaikki eivät olleet vastanneet tutkimuspyyntöömme. Viimeiset suostumukset saimme tammikuun 2009 alussa. Haastatteluajankohtien sopiminen toteutui meidän osaltamme vaivattomasti, sillä olimme molemmat opintojemme loppusuoralla eivätkä muut opinnot häirinneet työskentelyämme. Suoritimme haastattelut vuoden 2009 tammikuun viimeisen viikon ja helmikuun ensimmäisen viikon aikana. Haastatteluja oli yhteensä neljä. Niiden toteutuspaikkoina olivat haastateltavien omat kodit tai niiden lähiympäristössä sijaitsevat rakennukset. Tutussa paikassa suoritettava haastattelu luo haastateltaville turvallisuuden tunnetta ja parantaa haastattelun onnistumisen mahdollisuutta (Eskola & Vastamäki, 2007,

s. 29). Pidimme myös tärkeänä sitä, että tutkimukseen osallistuvien ei tarvinnut paljon muuttaa muita suunnitelmiaan tai päivärytmejään haastattelun vuoksi.

Haastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä pyrkii ymmärtämään maailmaa yksilön näkökulmasta, paljastamaan hänen kokemustensa merkityksen ja kääntämään ne tieteen kielelle (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 1). Tämän vuoksi päädyimme keräämään tutkimusaineiston haastattelun avulla. Tarkoituksenamme oli selvittää yksilöiden käsityksiä, kokemuksia ja ajatuksia perhekotityöhön liittyen. Kun halutaan tietää, mitä joku ihminen ajattelee, tehokkainta on kysyä asiaa henkilöltä itseltään (Eskola & Vastamäki, 2007, s. 25).

Useat pitävät haastattelua helppona, yksinkertaisena ja suoraviivaisena tapana kerätä aineistoa, mutta todellisuudessa hyvän ja onnistuneen haastattelun suorittaminen on haasteellista. Haastattelun käyttäminen aineistonkeruumenetelmänä vaatii tutkijalta hyviä keskustelutaitoja, sillä haastattelijan ja haastateltavan suhde perustuu vuorovaikutukseen. Eri haastattelumuodot palvelevat eri tarkoituksia; esimerkiksi tutkimusta koskevan haastattelun tarkoituksena on tiedon tuottaminen. Tutkimushaastattelu pohjautuu arkiseen keskusteluun ja ammattitaitoon. (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 1 - 2.)

Haastattelun valintaa tuki myös se, että perhekoteja on tutkittu suhteellisen vähän, joten emme tutkijoina pystyneet ennustamaan, mihin suuntaan vastaukset etenevät. Tiesimme vain sen, että aiheesta tulevat vastaukset ovat hyvin monitahoisia ja monisuuntaisia. Toisaalta myös aiheen arkaluontoisuus ja rankkuus vakuutti meidät haastattelun valitsemisesta. (vrt. Hirsjärvi, Remes, ja Sajavaara, 2008, s. 200 - 201.) Koimme, että sellaisia asioita on luonnollisinta kertoa kasvotusten. Lisäksi syvällisemmän tiedon ja merkityksen esille tuominen sekä lisäkysymysten esittämisen mahdollisuus haastattelutilanteessa olivat tärkeitä kriteereitämme aineistonkeruumenetelmän valinnassa (vrt. Hirsjärvi & Hurme, 2008, s. 35). Haastattelujen tallentamiseen käytimme kannettavaa tietokonetta, johon asensimme nauhoitusohjelman nimeltään Express Scribe. Toisena tallennusvälineenämme oli videokamera, jonka avulla tallensimme kuitenkin ainoastaan ääntä.

Alun perin tarkoituksenamme oli suorittaa haastattelut 3-4 henkilön ryhmissä eli ryhmähaastattelun muodossa. Tutkimusprosessin edetessä aloimme kuitenkin pohtia ison

ryhmän tuomia etuja ja haittoja, ja päätimme muuttaa haastattelut parihaastatteluiksi. Tulimme siihen tulokseen, että isossa ryhmässä jokainen haastateltava ei välttämättä saa tuotua omia ajatuksiaan tarpeeksi esille. Syynä haastattelumuodon vaihtamiseen oli myös perhekotien omat aikataulut, jotka eivät mahdollistaneet kovin monen työntekijän yhtäaikaista irrottautumista työstään. Lopulta myös suunnitelma kaikkien haastattelujen toteuttamisesta parihaastattelujen muodossa epäonnistui, koska eräässä perhekodissa eteen tulleen yllättävän tilanteen vuoksi toinen haastateltava ei päässyt paikalle. Lopulta toteutimme tutkimuksemme aineistonkeruun yhden yksilöhaastattelun ja kolmen parihaastattelun muodossa. Haastattelumuodon valinta riippui siten hyvin paljon haasteltavista itsestään (vrt. Hirsjärvi, Remes, ja Sajavaara, 2008, s. 205).

Parihaastattelu on ryhmähaastattelun alamuoto, jota on tapana käyttää esimerkiksi kasvatustieteellisessä tutkimuksessa (m.t., 205). Ryhmähaastattelua voidaan käyttää lisäksi silloin, kun tarkoituksena on tutkia yhteisiä normeja ja ihanteita sekä ryhmän sisäistä vuorovaikutusta tai hankkia faktuaalista tietoa jostain asiasta. Juuri näitä seikkoja pyrimme tutkimuksessamme samaan selville. Erityisesti tutkittavien mielipiteiden selvittämisessä haastattelijan vaikutus tilanteeseen on liian suuri, kun haastattelumuotona on yksilöhaastattelu. Edellä mainittujen seikkojen lisäksi ryhmähaastattelun valintaa tuki haastateltavien kuuluminen samaan ryhmään, perhekotivanhempiin. Sitä kautta yhteiset kokemukset ja tutuista asioista keskusteleminen toivat helposti, ja usein aivan itsestäänkin esiin, ryhmän yhteiset normit. Haastateltavat saivat tukea toisistaan, joten unohtaminen ja asioiden ymmärtäminen väärin oli huomattavasti vähäisempää. Lisäksi ryhmähaastattelu on menetelmänä yksilöhaastattelua tehokkaampi, sillä yhdellä haastattelukerralla saadaan haastateltua useampaa henkilöä. (vrt. Sulkunen, 1990, s. 264 - 265.) Haastattelumuotoa valittaessa meidän täytyi siten huomioida myös käytettävissä oleva aika, koska suoritimme haastattelut melko myöhäisessä vaiheessa (vrt. Hirsjärvi, Remes, ja Sajavaara, 2008, s. 180).

Yhden haastattelun suorittaminen yksilöhaastattelun muodossa ei mielestämme muuttanut haastattelutilannetta eikä myöskään tutkimustuloksia millään tavalla epäsuotuisaan suuntaan. Kyseisellä haasteltavalla oli nimittäin hyvin pitkä työura takanaan, joten hänellä riitti kertomista ja mielipiteitä varmasti monen ihmisen edestä. Myös haastateltavan persoonan vuoksi keskustelumme oli hyvin luonteva ja vapautunut (vrt. m.t., 205).

Voimme jopa sanoa, että kyseisen haastattelun kohdalla ainoa järkevä vaihtoehto oli nimenomaan yksilöhaastattelu.

Valitsimme tutkimuksemme aineistonhankintamenetelmäksi teemahaastattelun, koska se huomio ihmisten henkilökohtaiset tulkinnat eri asioista sekä niille annetut merkitykset (vrt. Hirsjärvi & Hurme, 2008, s. 48). Teemahaastattelussa aihepiirit eli teema-alueet määritellään etukäteen, mutta kysymysten muoto ja järjestys eivät ole tarkkoja (Eskola & Vastamäki, 2007, s. 27; Eskola & Suoranta, 2003, s. 86). Tämä mahdollistaa tutkittavan oman äänen esiintuomisen paremmin, koska haastattelu ei ole niin tarkkaan suunniteltu (Hirsjärvi & Hurme, 2008, s. 48). Pidimme tätä seikkaa erittäin olennaisena, koska ensinnäkin tietämyksemme tutkittavasta aiheesta oli melko vähäistä ja se perustui pääasiassa kirjallisuuden antamaan tietoon. Emme halunneet rajata kysymyksiämme liikaa, jotta saisimme mahdollisimman monipuolista tietoa sekä tietoa myös sellaisista asioista, joita emme tutkijoina tienneet kysykään.

Tutkimuskysymyksiemme perusteella loimme teorian, jonka pohjalta puolestaan muotoutuivat haastattelumme teemat. Kirjallisuuden ja aikaisempien tutkimuksien tarkastelun lisäksi haastatteluteemojen muodostamiseen vaikuttivat jonkin verran oma luova ideointi sekä osittain myös normaalin perhe-elämän ja kasvatuksen vertaaminen perhekotimaailmaan (vrt. Eskola & Vastamäki, 2007, s. 34). Pääteemoja oli haastatteluvaiheessa neljä: *1. Taustaa*, *2. Nuori perhekodin asiakkaana*, *3. Elämää perhekodissa*, *4. Yhteistyö*. Ensimmäinen teema pitää sisällään taustoja perhekotivanhemmista ja -nuorista sekä perhekodista. Toinen teema kattaa perhekotiasiakkuuteen liittyvät, lain määrittämät, seikat. Kahden ensimmäisen teeman sisältöjen selvittäminen oli tärkeää, koska ne luovat pohjan perhekotityölle ja erityisesti sen luonteelle. Kolmas ja neljäs teema kuvaavat kokonaisvaltaisesti perhekotityön arkea. Teemojen avulla pyrimme saamaan tarvittavan tiedon tutkimuskysymyksiimme vastaamiseksi. Testasimme lopuksi haastattelurungon ymmärrettävyyden eräällä aiemmin perhekodissa työskentelevällä henkilöllä. Kyseinen henkilö ei kuitenkaan työskennellyt samassa paikassa kohdehenkilöidemme kanssa.

Ennen haastattelun nauhoittamisen aloitusta annoimme perhekotivanhemmille lyhyehköt haastattelurungot, joita he saivat hetken rauhassa silmäillä (LIITE 2). Pyrimme tekemään rungosta mahdollisimman yksinkertaisen ja selkeän, jotta tutkittavat pystyivät seuraamaan

haastattelun kulkua vaivattomasti. Haastattelun aikana kävimme kaikki teema-alueet läpi haastateltavien kanssa, mutta niiden järjestys ja laajuus muuttuivat jokaisen haastattelun kohdalla. Tämän vuoksi meidän piti olla hyvin valppaina ja seurata haastattelun kulkua, jotta pysyimme mukana. (vrt. Eskola & Vastamäki, 2007, s. 28, 37.) Pysyäksemme haastattelussa valppaina, jaoin teemat niin, että toinen otti päävastuun teemoista 1 ja 3, ja toinen teemoista 2 ja 4. Tämä jako teki meidän tutkijoiden toimimisesta helpompaa ja ennen kaikkea selkeämpää, kun kummallakin oli oma alueensa, johon keskittyä. Tuimme ja autoimme toinen toisiamme tilanteissa, joissa katsoimme olevan siihen tarvetta.

Haastattelujen aikana tiedostimme, että kysyimme samoja asioita useaan kertaan, mutta huomasimme myös, että vastauksiin tuli kuitenkin aina jotain uutta ja mielenkiintoista. Kerroimme myös haastateltaville edellä mainitun asian, jotta he eivät turhautuisi aiheiden toistumiseen. Valmistelimme myös tarkentavia, niin sanottuja toisen tason kysymyksiä, joiden avulla pilkoimme teemaa pienempiin alueisiin. Nämä kysymykset avasivat teemaa ja tekivät kysymyksistä helpommin ymmärrettäviä. Käytimme lisäksi jonkin verran yksityiskohtaisia ”pikkukysymyksiä”, jos vastaukset tarvitsivat vielä lisää tarkennusta. Valmistelimme siten haastattelut hyvin perusteellisesti, jotta pystyimme reagoimaan muuttuviin tilanteisiin mahdollisimman nopeasti. (vrt. Eskola & Vastamäki, 2007, s. 37; Flick, 1998, s. 83 - 84.)

4.3 Aineiston analyysi

Päätimme valita aineistomme analyysimenetelmäksi sisällönanalyysin, jonka vaiheita Tuomi ja Sarajärvi (2002) esittelevät teoksessaan Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Sisällönanalyysiä voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä, siksi sitä pidetäänkin perusanalyysimenetelmänä. Sen käyttömahdollisuudet vaihtelevat yksittäisestä metodista aina väljään teoreettiseen kehykseen, joka voidaan yhdistää erityyppisiin analyysikokonaisuuksiin. Sisällönanalyysi on perustana monissa kvalitatiivisen tutkimuksen analyysimenetelmissä, jos sisällönanalyysi nähdään väljänä teoreettisena kehyksenä analysoidessa kirjoitettuja, kuultuja ja nähtyjä sisältöjä. Sisällönanalyysissa edetään tulkinnan ja päättelyn avulla empiirisestä aineistosta kohti käsitteellisempää näkemystä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi, 2002, s. 93, 115.)

Aineistomme analysoinnissa lähdimme liikkeelle haastattelujen kuuntelusta, jonka jälkeen litteroimme eli aukikirjoitimme ne jokaista sanaa myöten. Äänitettyä aineistoa kertyi yli seitsemän tuntia. Litteroitua aineistoa kertyi 4cm:n ja 1,5cm:n sivureunuksilla, 1 rivivälillä ja 12 fonttikoolla yhteensä noin 106 sivua. Litterointi palautti haastattelun mieleen ja toi meidät lähemmäs tutkittavaa ilmiötä. Sen avulla ymmärsimme monia asioita paremmin ja jotkut asiat saivat jopa aivan uuden merkityksen. Ennen haastattelujen suorittamista pohdimme, erottaisimmeko haastateltavien äänet litterointivaiheessa. Emme kuitenkaan vaatineet tutkimukseen osallistuvia erikseen pyytämään puheenvuoroa, koska ajattelimme sen tekevän haastattelusta jäykemmän. Parihaastattelujen litterointi onnistui hyvin, eikä äänien tunnistaminen tuottanut ongelmia. Hankaluuksia aiheuttivat hieman tilanteet, joissa haastateltavat puhuivat päällekkäin. Litteroidessa näitä kohtia joutui kuuntelemaan useaan kertaan läpi, mutta onneksemme niistä sai lopulta selvää. Yksilöhaastattelussa tätä ongelmaa ei tietenkään ollut. Haastattelujen litteroinnista teki työläämpää lisäksi keskustelijoiden tavat puhua ja käyttää ääntään. Etenkin äänenpainojen vaihtelu sekä puheen nopeus ja rytmi toivat haastattelujen aukikirjoittamiseen omat hankaluutensa. Parihaastattelut olivat kuitenkin hyvä ratkaisu tutkimuksemme kannalta, koska ne tekivät haastattelutilanteista rentoja ja toivat siten esiin mielenkiintoisia kokemuksia perhekotityöstä. Haastateltavilla oli paljon omia ja yhteisiä muistoja ja näkemyksiä työuran varrelta, joten koimme niiden rikastuttavan aineistoamme.

Seuraavassa vaiheessa luimme litteroidut haastattelut läpi ja perehdyimme niiden sisältöön. Alleviivasimme tekstistä tutkimuksemme kannalta olennaiset ilmaisut ja teimme muistiinpanoja aineiston sivun reunaan. Näin saimme kokonaiskuvan aineistostamme ja sieltä nousseista keskeisistä asioista. Tämä vaihe helpotti analyysimme seuraavaa vaihetta olennaisesti. Edellä mainittua vaihetta kutsutaan aineiston *redusoinniksi* eli pelkistämiseksi, jossa aineistosta pyritään karsimaan pois kaikki tutkimuksen kannalta epäolennaiset asiat. Tämä auttaa siten keskittymään tutkimuksen olennaiseen ainekseen. (Tuomi & Sarajärvi, 2002, s. 111 - 112.)

Pelkistämisen jälkeen sisällönanalyysin seuraavana vaiheena on aineiston *klusterointi* eli aineistosta nostettujen alkuperäisilmausten tarkka läpikäyminen ja ryhmittely. Suoritimme tämän vaiheen etsimällä aineistosta tutkimustehtävän kannalta olennaiset alkuperäisilmaukset ja kokosimme ne yhteen omaksi tiedostoksi, jotta epäolennaiset asiat saataisiin niistä erilleen. Alkuperäisilmaukset koottiin tiedostoon teoriasta nousseiden

haastattelurungon teemojen mukaisesti. Toisin sanoen analyysimme pää- ja yläluokat olivat jo valmiina ja alaluokat kumpusivat puhtaasti aineistosta. Etsimme poimituista ilmaisuista samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Kokosimme siten samaa asiaa käsittelevät ilmaisut yhteen luokkaan, joista muodostui aineistomme alaluokat. (ks. kuvio 1, s. 45 - 46; vrt. Tuomi & Sarajärvi, 2002, s. 111 - 113.)

Alaluokkien muodostamisen jälkeen palasimme tarkastelemaan määrittelemiämme yläluokkia. Alaluokkien pohjalta yläluokat muuttuivat hieman, mutta pääosin ne pysyivät samoina. Esimerkiksi yläluokkaan *yksilöllisyys* nousi rinnalle myös *yhteisöllisyys*. Lisäksi yhdistimme joitakin yläluokkia, joiden kautta aineiston sisältö muuttui selkeämmäksi. Esimerkkinä tästä on yläluokkien *vapaa-aika* ja *sosiaaliset suhteet* yhdistäminen. Tätä yläluokkien muodostamista kutsutaan aineiston *abstrahoinniksi*. Abstrahointivaiheeseen kuuluu myös pääluokkien muodostaminen, joita tutkimuksessamme oli lopulta neljä. Pääluokat muodostuivat, kuten aiemmin mainitsimme, osittain haastatteluteemojen mukaisesti, mutta muuttuivat matkan varrella jonkin verran sisällöllisesti. Analyysia tehdessämme olimme valmistautuneet muuttamaan ylä- ja pääluokkia aineiston edellyttämällä tavalla. (ks. kuvio 1, s. 45 - 46.) Käsitteellistämistä tulee jatkaa luokituksia yhdistelemällä niin kauan kuin se on aineiston sisällön kannalta mahdollista ja järkevää. Abstrahointia voidaan kuvata prosessiksi, jossa tutkija liittyy empirisen aineiston teoreettisiin käsitteisiin ja esittää tuloksissa empirisestä aineistosta muodostetun mallin, käsitejärjestelmän, käsitteet tai teemat. Johtopäätöksissä tutkija puolestaan pyrkii ymmärtämään ja selittämään asiat tutkittavien näkökulmasta eli heille merkityksellisten asioiden kautta. (Tuomi & Sarajärvi, 2002, s. 113 - 115.)

Edellä mainittu analyysiprosessi kuvaa ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaamista. Tämän perusteella lähdimme analysoimaan toista tutkimuskysymystämme, mikä muutti analyysitaulukkoamme sisällöllisesti tuoden siihen informaatiota syrjäytymisen ehkäisyyn liittyen. Taulukko sisältää siten ensimmäisen tutkimuskysymyksen vastaukset ja lisäksi syrjäytymisen ehkäisyyn näkökulman. Päädyimme esittämään tutkimuksemme analyysin yhden taulukon muodossa, koska sen avulla pystyy kokonaisuudessaan näkemään tutkimuksemme kannalta olennaisimmat tulokset. Lisäksi analyysin esittäminen kahden taulukon muodossa olisi johtanut tilanteeseen, jossa molemmat taulukot olisivat sisältäneet paljon päällekkäistä ja samaa tietoa. Seuraava analyysikaavio kuvaa analyysimme kategorioita pääluokkineen, yläluokkineen ja alaluokkineen.

1. <u>PERHEKOTIVANHEMPIEN, PERHEKOTIEN JA NUORTEN TAUSTOISTA</u>	2. <u>PERHEKODIN ASIAKKUUS SYRJÄYTYMISPROSESSIN PYSÄYTTÄJÄNÄ</u>	3. <u>PERHEKODIN KASVATUS JA ARKI NUOREN MUUTOKSEN MAHDOLLISTAJANA</u>	4. <u>YHTEISTYÖ KOKONAISVALTAISEN HYVINVOINNIN EDISTÄJÄNÄ</u>
<p>a) Perhekotivanhemmat - ammatin ajautuminen tarkoituksella tai sattuman kautta - työkokemus - koulutuksen laaja kirjo - lain vaatima soveltuvuus - motivaationa halu auttaa</p> <p>b) Perhekodin toiminta - ylläpitäjänä valtio, järjestö tai yksityinen taho - kunnat rahoittajina - ohjaavat tahot ja lait - suunnannäyttäjänä lastensuojelulaki - toiminnan itsenäisyys</p> <p>c) Perhekotinuori - syitä sijoitukseen perheiden ongelmat, koulunkäyntiongelmat, rikokset, päihtet, huumeet - normaalista elämästä pois putoaminen, tietoinen elämäntavan valinta tai ajautuminen pikkuhiljaa, ongelmien kasautuminen yksilön elämäntavalla ja suvussa - monet aiemmat laitossijoitukset - huono kaveripiiri vaikuttajana</p> <p>- ongelmien syyt: - opittu elämäntapa, jolloin ongelmat siirtyvät sukupolvelta toiselle - köyhyys - opittu avuttomuus - joutilaisuus - vapaa ja rajaton kasvatusta - liian aikainen vastuun kantaminen - vastuun siirtäminen nuorista puolelta toiselle</p>	<p>a) Perhekodin asiakkaaksi tulo - yksilöllinen prosessi - sosiaalityöntekijä aloitteentekijänä - pääosa kiireellisellä huostaanotolla - taustalla useat laitossijoitukset</p> <p>b) Karttana asiakassuunnitelma - kasvun ja kehityksen tuki - yksilöllisten tarpeiden huomiointi - tavoitteet nuoren auttamiselle - perhekoivanhempien ja yhteistyökumppaneiden työväline - vastuunjako - säännöllinen tarkistus - nuoren oma ääni kuuluviin</p>	<p>a) Perhekotien ideologiat - turvallisuus - tietojen ja taitojen opettaminen - aikuinen auktoriteetti ja malli - usko nuoreen</p> <p>b) Kasvatusilmapiiri, kasvuympäristö ja kasvatustmenetelmät - turvallisuus ja kodinomaisuus - pysyvät aikuissuhteet - aikuinen vastuun kantaja ja toiminnan ohjaaja - strukturoitu toiminta - selkeät säännöt ja rajat - yksilö- ja yhteisökasvatusta - kotikasvatusta - maalaisjärjen käyttö - kasvatustöteen muuttaminen tarvittaessa</p> <p>c) Perhekodin arjesta eväitä elämään - kohti kokonaisvaltaista elämäntähtäystä - perusturvaa ja jatkuvuutta vuorokausirytmillä - perustarpeista huolehtiminen - koulu kehitystehtävänä - ohjattua toimintaa ja vapaa-aikaa - yhdessä tekemistä - oppimista - hyviä tapoja, kunnioitusta - onnistumisen kokemuksista terveeseen itsetuntoon - eteenpäin pienin askelin - ohjaus ja opastus - vaatiminen - aikuinen ajattelee asioita pidemmällä tähtäimellä</p> <p>d) Nuoren oireilu perhekoivissa - kapinoinnin kautta sopeutumiseen - kehityksen taantuminen</p>	<p>a) Yhteistyön merkitys ja kehittäminen - paljon yhteistyötahoja - tärkeimmät perhe ja koulu - voi tukeutua, jos omat resurssit ei riitä - kokonaisvaltainen kuva nuoresta ja hänen tilanteesta - yhdensuuntaiset tavoitteet ja yhteisrintama kasvattavat nuorta - erimielisyydet ja ongelmat tiedon kulussa hankaloittavat tavoitteisiin pääsyä ja aiheuttivat nuoresta turvattomuutta - tiivis yhteydenpito ja nopea tiedonkulku on tärkeää tavoitteisiin pääsemiseksi - yhteistyökumppaneiden sijainti ja palveluiden saatavuus - yhteistyön kehittäminen tärkeää, vastuu jokaisella - nuori voi tukeutua eri yhteistyökumppaneihin - lähiympäristön kontaktien kautta kokemuksia normaalista arjesta ja työstä. Poistaa ennakkoluuloja ja auttaa näkemään nuoren potentiaalin</p> <p>b) Yhteistyö perheen kanssa - perhekoivilla velvollisuus yhteistyöhön - yhteistyökykyiset vanhemmat helpottavat perhekoivanhempien työtä - pureudutaan yhdessä nuoren ongelmiin - tukea vanhemmuuteen - perheen tilanteen parantuminen - tehokkaampi valvonta ja asioihin puuttuminen - neuvoja puolin ja toisin - nuori sitoutuu paremmin perhekoivaitaan</p>

		<ul style="list-style-type: none"> - oireilun hyväksyminen tiettyyn rajaan asti - sopeutumista nopeutti turvalliset rajat - sopiva sijoituspaikka <p>e) Sosiaaliset suhteet ja vapaa-aika</p> <ul style="list-style-type: none"> - oman aseman määrittely - tukea elämässä selviytymiseen - vuorovaikutustaitojen harjoittelu perhekodissa - monipuoliset harrastusmahdollisuudet - opitaan ryhmässä toimimista - yksilöharrastus itsetunnon kohottajana - harrastuksesta pysyvyyden tunnetta - harrastuksesta saattaa kehittyä ammatti <p>f) Nuori yksilönä ja osana yhteisöä</p> <ul style="list-style-type: none"> - yhteiset raamit ja sovitut säännöt - yksilöllisyys asetetuissa tavoitteissa - yksilön huomiointi taustan, ongelmien ja vahvuuksien mukaisesti - nuoren arvostus <p>g) Nuori omaan elämänsä vaikuttajana</p> <ul style="list-style-type: none"> - mittarina kuntoutumisen aste - käytös, asenne ja elämäntapa ratkaisevat - halu hyödyntää apu - toisen asteen koulun suorittaminen - ikä kasvattaa - perhekotisijoituksen pidentäminen ja jälkihuolto 	
--	--	--	--

Kuvio 1. Analyysitaulukko.

5 MILLAINEN ON PERHEKOTINUORTEN KASVUYMPÄRISTÖ?

Tutkimusaineistomme tarjosi meille monia mielenkiintoisia asioita perhekodin ja sen asukkaiden elämästä sekä jopa yllättäviä ajattelun aiheita nuorten syrjäytymisen ehkäisyn näkökulmasta katsottuna. Saimme hyvin monipuolisen kuvan perhekotimaailmasta – sen arjesta, toiminnasta ja käytänteistä. Saamamme tieto oli ennen kaikkea lähellä tutkittavien arkielämää; avointa ja puhuttelevaa tietoa perhekotivanhempien kokemuksista ja ajatuksista. Olimme iloisia päästessämme kurkistamaan tähän ainutlaatuiseen, meille niin vieraaseen, maailmaan ja kuuntelemaan mitä mielenkiintoisimpia, mutta rankkojakin tarinoita perhekotityöstä. Ne tekivät aineistostamme rikkaamman ja monet asiat saivat niiden kautta syvemmän merkityksen. Tuloksissa haastateltava merkitään tunnuksella H. Erotimme haastateltavat juoksevin numeroin; H1, H2...H7.

5.1 Perhekotivanhempien, nuorten ja perhekotien taustaa

Perhekotivanhempien persoonan ja heidän kokemuksiansa kautta jokaiselle perhekodille muotoutui omat kasvatuskäytänteensä sekä arjen tavat ja toiminnat. Myös nuori jätti taloon oman jälkensä. Tutkimuskohteina olevissa perhekodeissa nuorten ikä vaihteli yhdeksästä vuodesta 21 vuoteen. Perhekotiaika vaihteli kahdesta viikosta jopa seitsemään vuoteen, mutta keskimäärin nuori asui perhekodissa 1½ - 3 vuotta. Lähdimme tutkimustuloksissamme liikkeelle perhekotivanhempien, perhekotien ja nuorten taustoista, koska mielestämme ne auttavat lukijaa hahmottamaan perhekotitoimintaa ja ymmärtämään sen tarkoituksen.

5.1.1 ”Tänne tontille määhän jonkulaisten jälen jätän”

Perhekotivanhemmillä oli monenlaisia taustoja sekä ammattiin ajautumisen että työvuosien suhteen. Syrjäytymisuhan alla olevien lasten ja nuorten pariin päädyttiin työskentelemään aviopuolison ammatinvalinnan kautta, sukulaisten jalanjälkiä seuraamalla tai sattuman kautta. Osalle perhekotimaailma näyttäytyi jo lapsuudessa oman perheen asuinpaikkana tai lähiympäristönä ja osa tutustui alaan vasta myöhemmällä iällä. Työkokemusta perhekotivanhemmuudesta oli haastateltaville kertynyt viidestä vuodesta jopa 30 vuoteen. Haastateltavien koulutustaustat olivat hyvin vaihtelevia, mutta suurin osa oli kuitenkin suorittanut lain vaatimia opintoja sosiaali-, terveys- tai kasvatusalalla.

Ammatilliseen kirjoon kuuluivat muun muassa sosionomi, lähihoitaja, erityisopettaja, kehitysvammaisten hoitaja, ylioppilasmerkonomi ja nuoriso- ja vapaa-ajan ohjaaja. Monella oli koulutusta ja joitakin opintoja usealta alalta esimerkiksi kasvatustieteestä ja perhetyöstä. Alalle päättymisen taustalla oli siis monenlaisia tarinoita, mutta jokaista vei työssään eteenpäin halu auttaa hädässä olevia nuoria ja saada heidät osaksi yhteiskuntaa ja sen toimintoja. Auttamisen halu motivoi ja sitoi perhekotivanhempia työn tekemiseen. Eräät perhekotivanhemmat kuvailivat motiivejaan näin:

”...onhan se semmosta, semmosta elämäntapatyöskentelyä. Me ollaan kuitenkin kakskytänelijä tuntia vuorokauessa töissä, niin kyllä siihen pittää olla semmonen tietty asenne, että pystyy tekemään ja haluaa tehdä...on halu kasvattaa niitä nuoria oikein ja toimia sillai niinkö niille on hyväksi.” (H1)

”...hyvin pian, ku mää kävelin tuosta portista sisälle, niin mää tiesin, että ku minä en voi maailmanhistoriaa muuttaa, mutta tuota tänne tontille mää jonkulaisen jälen jätän. Sillä tiellä minä oon.” (H3)

5.1.2 ”Lastensuojelulaki on se mejän raamattu ja sillä sipuli”

Tutkimukseen osallistuneiden perhekotien toimintaa ylläpidettiin valtion, järjestön tai yksityisen tahon suunnalta. Toimintaa rahoitettiin kuntien nuorista maksamilla hoitomaksuilla. Perhekotia ohjaavana tekijänä kaikki nostivat esille lastensuojelulain. Muita mainittuja toimintaa ohjaavia lakeja olivat muun muassa perustuslaki, oppivelvollisuuslaki, joitakin lakeja terveydenhuollon ja mielenterveyden puolelta, sosiaalihuoltolaki, rikoslaki ja salassapitoon liittyvät lait. Jopa tupakkalaki ja kameravalvontalaki mainittiin. Muutaman haastateltavan lista ohjaavista laeista tuntui äärettömältä.

”...kaikki Suomen lait ja käytännöt ja asetukset, mitä on tottakai. Mut lastensuojelulaki on primäärilaki; lastensuojelulain mukaan mennään lastensuojelussa. Ja se menee ohi monen muun lain minun mielestä....se on primäärilaki ja sitä noudatetaan...” (H5)

Ohjaaviksi tekijöiksi mainittiin lisäksi perhekotia ylläpitävä taho, lääninhallitus, paikallinen sosiaaliviranomainen, sijoittava sosiaalityöntekijä, sijoittava kunta, nuoren omat tarpeet, palveluohjaajat, laitoksen omat säännöt ja itse perhekotivanhemmat. Toimintaa valvoviksi tahoiksi osoittautui suurin osa ilmenteistä ohjaavista tahoista. Lisäksi valvovina tahoina toimivat palveluesimies ja eduskunnan apulaisoikeusmies.

Useista toimintaa ohjaavista ja valvovista tahoista huolimatta perhekotien toiminta oli vapaata ja itsenäistä.

”...kyllä niinkö hyvin itsenäisesti saahaan kuitenkin tehdä töitä. Että ei ihan niinkö oo kukkaan olan takana kattomassa ja käyttämässä, että mitä...tehhään. Että sillain niinkö luotetaan siihen meidän ammattitaitoon.” (H1)

5.1.3 Perhekotinuorten lähtökohdat

Nuoret tulivat perhekotiin hyvin monista syistä. Tyypillisimpiä syitä olivat perheiden rikkonaisuus ja kasvatuskyyttömyys sekä muut ongelmat kotona, koulunkäyntiongelmät, rikokset, päihteet ja huumeet. Ensimmäinen haastateltavan esimerkki kuvaa osittain jopa humoristisesti nykypäivän perheiden rakennetta ja niiden rikkonaisuutta. Toinen puheenvuoro tuo esille yleisimpiä syitä perhekotisijoitukselle.

”...ja sitten se, että mitkä ne on ne laitokseen tulossyt oppilaalla ja yleensä, miksi ne on lastensuojelun pariin joutuneet, niin kyllähän ne on ihan normaalit perhesyyt että resut perheet! ...nykyään ollaan, että niinku minun lapset, sinun lapset, sinun entisen vaimon lapset, minun entisen vaimon lapset ja ollaan kolomannesa avioliitosa ja kaikista on lapsia. Elikkä sieltähän luontevasti aina joku lapsista sitte syrjäytyy. Ei ne kaikki oo yhtä rakkaita ja huoltapiettäviä...” (H4)

”Jaa’a.. mä luulen, että aika monella nuorella ne johtuu kuitenkin sieltä kotioloista, että jos ne ois toisenlaiset ja vanhemmilla ois se vanhemmuus hallussa tavallaan, niin moni nuori vois säästyä niiltä ongelmilta.” (H2)

Edellä mainittujen lisäksi perhekotiin tulevia nuoria luonnehtivat normaalista elämästä pois putoaminen, tietoisesti huonon elämäntavan valinta, monet aikaisemmat laitossijoitukset tai ongelmien kasautuminen sekä yksilön elämänalueilla että suvussa sukupolvelta toiselle. Perhekotivanhemmat kertoivat myös mielenterveysongelmien määrän kasvaneen perhekotiin tulevien nuorten keskuudessa. He kokivat tällaisista ongelmista kärsivien nuorten sijoittamisen perhekotiin vääränä ratkaisuna.

Perhekotisijoituksen taustalla eivät aina olleet perheen ongelmat, vaan myös niin sanotusta hyvästä perheestä tuleva nuori saattoi joutua perhekotiin. Nuori voi ajautua pikku hiljaa huonoille teille tai kapinoida, jolloin nuori oli itse osaksi vastuussa ongelmien syntymisestä. Huonoon kaveripiiriin ajautuminen saattoi olla myös yksi syy syrjäytymisen tielle joutumisessa. Etenkin turvattomat ja yksinäiset nuoret olivat alttiita joutumaan

väärän toveriporukan vietäviksi, koska heillä oli usein voimakas tarve kuulua johonkin. Yleensä ottaen nuorten taustat ja ongelmien syyt kulkivat ikään kuin käsi kädessä. Huonot lähtökohdat elämäänsä saanut nuori ei nähnyt puita metsältä; eläessään normaalina pitämäänsä elämää nuori ei osannut haaveilla paremmasta ja jatkoi kasvuympäristössään opituilla toimintatavoilla. Ja tällä tavoin ongelmat siirtyivät sukupolvelta toiselle.

”...se on niinku vallitseva todellisuus, se on ihan normaali olotila tietylle perheelle ja suvulle ja tämmösille, jotka niinku elää sitä todellisuutta, ei he paremmasta tai toisenlaisesta elämästä tiiäkkään välttämättä.” (H3)

”Sehän ei johdu mistään yksittäisestä tekijästä se tie. Mä oon sanonut joskus näin kattavasti, että autettavat ja auttajat menee suvuttain, siitähän voi jotain päätellä...” (H5)

Yhtenä nuoren elämän huonona lähtökohtana pidettiin perheen köyhyyttä. Tällaisessa perheessä usein ilmenevä niin kutsuttu opittu avuttomuus saattoi tarttua helposti lapsille. Monessa köyhässä perheessä raha tuli sosiaalitoimelta, eikä työn kautta. Vanhemmat eivät välttämättä siis olleet tottuneet ansaitsemaan elantoaan tai yleensäkkään tekemään töitä ja näin ollen perinne saattoi siirtyä myös lapsille. Nuoriltakaan ei siten vaadittu mitään. Tällaisen toimintatavan ylläpito ruokki joutilaisuutta, ja se puolestaan nuoren ajautumista väärille teille. Samaa aiheutti myös vapaa ja rajaton kasvatus, jossa vanhemmat olivat nuorelle enemmänkin kavereita kuin auktoriteetteja ja nuori itse sai päättää omista menemisistään ja tulemisistaan. Liian aikainen vastuun ottaminen omasta elämästään johti kuitenkin usein vain ongelmiin.

”...vanhemmat on tavallaan kavereita ja muuta, että ei oo enää niitä rajoja eikä mittään. Sitä vaan ollaan. Se on niin sanottua sitä vapaakasvatusta, että saa mennä ja tulla. Se vaan paisuu sitte koko ajan...” (H7)

Vastuu nuorista ja heidän elämästään kuului siten aikuisille. Suurin osa haastateltavista olikin huolissaan, että vastuuta nuoresta siirrettiin puolelta toiselle. Tällaista tapahtui esimerkiksi heitellessä nuorta laitoksesta toiseen, mikä ei ollut nuorelle hyväksi. Vastuun siirtämistä ilmeni muutaman haastateltavan mielestä myös koulun puolella. Heikosta koulumenestyksestä huolimatta oppilaita siirrettiin seuraaville luokka-asteille, jotta vastuu saatiin sysättyä seuraavalle opettajalle tai koululle. Kokonaisuudessaan haastateltavien vastaukset koskivat yhteiskunnallisia, sosiaalipoliittisia ja koulutuspoliittisia ongelmakohdita, joihin tuli puuttua.

5.2 Maailman myllerryksestä perhekodin huomaan

Nuoren perhekotiin tulo oli vaihteleva ja tapauskohtainen prosessi. Jokainen nuori kävi läpi omanlaisensa reitin, eikä yhtä ainoaa tapaa voida siten määritellä. Pääosa nuorista tuli kuitenkin perhekotiin kiireellisen huostaanoton kautta. Kaikille paikoille oli lisäksi yhteistä se, että sosiaalityöntekijä toimi prosessissa aloitteen tekijänä. Hän otti yhteyttä perhekotiin tai perhekotipalveluja tarjoavaan paikkaan ja ehdotti nuoren sijoittamista sinne. Sosiaalityöntekijä oli yhteydessä joko suoraan perhekotivanhempiin tai esimerkiksi laitoksen palveluohjaajaan. Palveluohjaajan tehtävänä oli päättää, mihin perhekotiin nuori sijoitettiin. Päätös tehtiin nuoren tarpeet huomioon ottaen.

Asiakkaaksituloprosessissa eroja ilmeni erityisesti siinä, kuinka nopeasti huostaanoton jälkeen nuori tuli perhekotiin ja mitä tahoja tai osastoja hän kävi läpi ennen lopullista sijoituspaikkaa. Eräissä perhekotipalveluja tarjoavassa paikassa nuori tuli ensin erityisen huolenpidon osastolle, jossa pyrittiin muutaman kuukauden ajan rauhoittamaan nuoren tilannetta. Vasta tämän jälkeen nuori siirrettiin, hänen sen hetkisestä tilanteestaan riippuen, joko tehostetun hoidon osastolle tai perhekotiin. Myös toisen laitoksen sisällä tapahtui nuorten siirtoa.

Jokaiselle perhekotiin tulevalle nuorelle laadittiin asiakassuunnitelma ja siihen kirjattiin kattavasti kaikki nuorta koskevat asiat, keskittyen kuitenkin pääasioihin. Se on yksilöllinen suunnitelma siitä, miten nuoren elämä pyritään saamaan takaisin raiteilleen.

”Sehän laaditaan jokaisesta. Se pitää sisällään kaiken. Siellä kirjataan ne asiat, että mitä varten on tultu ja mitä pitää tehdä ja mikä pitää olla tulos lopussa...Sinne kirjataan kaikki nuorta koskevat asiat ja tavoitteet ja miten niihin päästään ja pyritään ja miten niitä tarkkaillaan...” (H5)

Asiakassuunnitelman laadinnasta määräsi lastensuojelulaki. Käytännön tasolla asiakassuunnitelma toimi perhekotivanhempien ja sosiaalityöntekijöiden työvälineenä, johon pystyttiin aina palaamaan. Sen laadintaan osallistuivat aina nuori ja nuoren vanhemmat, perhekotityöntekijä, esimies ja sosiaalityöntekijä. Nuoren tilanteesta riippuen siihen osallistuivat myös opettaja, psykologi, psykiatri, lääkäri, terveydenhoitaja, erityistyöntekijä ja sijoittaja. Asiakassuunnitelma syntyi näiden edellä mainittujen

ammattilaisten yhteistyön tuloksena. Yksi perhekotivanhemmista kertoi asiakassuunnitelman vastuunjaosta ja sen merkityksestä näin:

”...ne sitten kassaa näitä asioita vähän yhteen, et kuka tekkee mitäki. Ja silloin siitä tulee semmosta niinku johdonmukaista ja pitkäjänteistä, kun mennään tiettyjen sopimusten ja suunnitelmien mukaan.” (H3)

Asiakassuunnitelma laadittiin ennen kaikkea nuoren kasvun ja kehityksen tueksi. Sen kautta nuori sai oman äänensä kuuluviin ja näki, että hänen hyvinvointinsa eteen tehtiin töitä. Nuoren asiakassuunnitelman toteutumista valvottiin säännöllisin väliajoin. Perhekotivanhemmat lähettivät joka kuukausi kirjallisen raportin sijoittavan kunnan sosiaalityöntekijälle. Raportoinnin avulla sosiaalityöntekijä pysyi ajan tasalla nuoren tilanteesta. Kuukausittaisen informoinnin lisäksi asiakassuunnitelmaa tarkistettiin ja päivitettiin asianomaisten kokoontumisissa vähintään kaksi kertaa vuodessa. Kokoontumisien määrä vaihteli nuoren tarpeiden ja tilanteen mukaan. Kolme perhekotivanhempaa nosti esille asiakassuunnitelman valvonnan toteutumisen myös perhekodin arjessa.

”...Niitähän tarkistellaan sitte aina säännöllisesti, katsotaan missä ollaan menossa ja tehdään tarvittavia tarkennuksia ja muutoksia. Se on se kartta, minkä mukaan mennään.” (H5)

”No tietenki me tavallaan omalla osallamme valavotaan sitä siinä ihan arkipäivässä, että seurataan sen nuoren koulunkäyntiä, ollaan sen kouluun yhteydessä, että siellä kaikki mennee ok. Ja sitte tietenki silloin illalla tuolla perhekojilla, niin riippuen tietenki niistä tavoitteista minkälaisia on asetettu, mutta että ylleensä ne kuitenkin sillä lailla on tavallaan tämmösiä ihan arkipäivän juttuja, että opetellaan siivousta ja opetellaan ruuanlaittoa ja tämmösiä.” (H2)

5.3 Perhekodin kasvatus ja arki

Jokaiselle perhekodille ja perhekotivanhemmalle oli vuosien varrella muotoutunut omat ajatuksensa, arvonsa ja filosofiansa tekemässään työssä. Kävi ilmi, että kaikilla oli hyvin samansuuntaiset ajatukset siitä, mikä heidän ammatissaan oli olennaista. Painotusalueet saattoivat kuitenkin vaihdella perhekodista riippuen. Tärkeänä pidettiin normaalia, turvallista arkea rajoineen ja rutiineineen. Nuorelle haluttiin opettaa elämässä tarvittavia tärkeitä tietoja ja taitoja, pitkäjänteisyyttä, tunteiden näyttämistä, toiseen ihmiseen luottamaan oppimista ja ryhmässä toimimista.

”...mun mielestä semmoset turvalliset rajat ja turvalliset aikuiset nii luo sille nuorelle semmosen niinkö hyvän ympäristön...” (H1)

”...elikkä saaha tämä arki niin turvalliseksi, että voi oppivat sitten hilijoskellen luottamaan ees johonki ihmiseen. Saatikka sitten, että oppisivat luottamaan ja toimimaan yhdessä.” (H4)

Perhekotivanhemman tehtävänä oli toimia nuorille aikuisena ja auktoriteettina, joka näytti mallia, oli johdonmukainen ja periksiantamaton sekä aina läsnä ja tavoitettavissa. Tavoitteellisuuden ja johdonmukaisuuden vaatimuksesta huolimatta virheiden tekeminen nähtiin inhimillisenä. Ammatillisen tietotaidon koettiin kasvavan kokemuksen ja juuri virheistä oppimisen kautta. Tärkeää oli myös nähdä nuoren eteen tehtävä työ ja nuorelle asetetut tavoitteet realistisesti, kuitenkin uskoen nuoren mahdollisuuksiin ja jokaisessa ihmisessä piilevään hyvyyteen.

”...meillähän lähtee se ideologia siitä, että nuoresta kaivetaan se hyvä esille tai pyritään kaivamaan. Se on vaan sitte monesti se kivinen tie, että haluaako se nuori sitä. Pitää saaha se hoksaamaan ja ymmärtään...” (H6)

Osa haastateltavista kuvasi perhekotityön luonnetta ja toiminta-ajatusta suojelukasvatuksen näkökulmasta.

”Me nimittäin suojellaan myös näitä oppilaita, mutta sit me suojellaan vähän muitaki. Me suojellaan yhteiskuntaa, me suojellaan toisia ihmisiä, me suojellaan näitten oppilaitten perheitä, perhetyötä ja vaikka mitä. Suojelukasvatus pitää niin monta asiaa sisällään, että siitä vois puhua vaikka monta päivää.” (H3)

5.3.1 Kasvuolot ja kasvatusmenetelmät

Perhekotivanhemmat kuvailivat perhekotiensa kasvatusilmapiiriä ja kasvuympäristöä ennen kaikkea turvalliseksi ja kodinomaiseksi. Turvallisuutta ja kodinomaisuutta loivat esimerkiksi perhekodin pysyvät aikuissuhteet sekä nuoren kasvua ja kehitystä tukevat puitteet. Aikuisella oli rooli päätösten tekijänä ja toiminnan ohjaajana, ja lapsi sai olla lapsi.

”...siellä on kaks aikuista, jotka määrittellee ja on malli, niin siinä se... ja se on näissä sanotaan näissä laitosoloissa niin se on kaikkein niinku turvallisin ympäristö lapselle, koska siinä on jatkuvasti ne samat aikuiset.” (H4)

Jokaisessa perhekodissa oli selkeät rajat ja toiminta strukturoitua. Tiukoista rajoista huolimatta ilmapiirin kerrottiin olevan lämmin, rento, reilu ja nauravainen. Hyvä kasvatusilmapiiri ja kasvuympäristö eivät syntyneet itsestään, vaan niiden eteen tehtiin töitä.

”Kyllä kai meillä on ainaki sillain, että kasvuilmapiiri kyllä pyritään siihen, että se ois hyvä, mutta meillä on niinku selekeet, tiukat rajat ja muuten. Nuoret tietää, siinä on heleppo ja turvallinen olla silloin...” (H7)

Hyvän kasvatusilmapiirin ja kasvuympäristön merkitys nuorelle nähtiin valtavan suurena. Niiden avulla hän pystyi samaan itsessään aikaan muutoksen parempaan ja sai eväitä elämässä pärjäämiseen. Turvallisen ympäristön vaikutuksen nuoreen pystyi aistimaan hänen olemuksestaan ja käyttäytymisestään. Kasvuympäristön merkitys nuorelle riippui hänelle asetetuista tavoitteista eli siitä, mihin nuoren kanssa pyrittiin.

Perhekodeissa käytettiin sekä yksilö- että yhteisökasvatuksellisia menetelmiä. Kasvatuksessa otettiin siten huomioon jokaisen yksilölliset tarpeet ja tavoitteet sekä opetettiin ryhmässä toimimista. Maalaisjärjen käyttöä ja normaaleja kotikasvatusmenetelmiä pidettiin arvossa. Perhekotinuoria kasvatettiin siis samoilla menetelmillä kuin mahdollisia omiakin lapsia. Myös sääntöjen ja rajojen selkeyttä korostettiin, koska ne auttoivat turvallisuuden ja järjestyksen ylläpitämisessä. Nuoren tuli olla selvillä perhekodin säännöistä ja niiden rikkomisen seurauksista. Aikuisen mallin ja runsaiden toistojen kautta edistettiin nuoren oppimista ja toimintojen automatisoitumista. Aikuisen tuli olla kasvatuksessaan uskottava ja keskustelutaitoinen sekä kyettävä muuttamaan kasvatusotettaan tilanteiden ja vallitsevan ilmapiirin vaatimalla tavalla. Välillä aikuisen piti olla tiukempi, joskus taas pystyi löysäämään ja toimimaan rennommin. Kasvatusotteen vaihtelu edellytti kuitenkin perhekotivanhemmilta vahvaa auktoriteettia ja jakamatonta asemaa nuorten keskuudessa. Erilaisista kasvatusmenetelmistä huolimatta jokainen perhekoti muokkasi kasvatuksesta omanlaisensa, sellaisen, mikä oli sopusoinnussa perhekotivanhempien omien ajatusten ja näkemysten kanssa.

5.3.2 Elämää perhekodissa

Perhekodin arjessa korostui ennen kaikkea rutiinien ja aikataulutuksen merkitys. Jokaisessa perhekodissa oli hyvin tarkka vuorokausirytmä, josta ei helpolla poikettu. Eräs haastateltava tiivistä päivärutiinien tärkeyden seuraavasti:

”...vaikka maailmaa kaatuu, niin meidän ruoka-aika ei vaihu!...” (H3)

Tämä loi nuorille perusturvaa ja jatkuvuuden tunnetta. Etenkin koulukäynti rytmitti paljon perhekotien arkea, sillä se oli nuoren työ ja yksi tärkeä kehitystehtävä. Arkipäivän kulku noudatti pitkälti samaa kaavaa jokaisessa perhekodissa. Aamulla noustiin ylös, pedattiin sänky ja suoritettiin aamutoimet sekä syötiin aamupala ja lähdettiin kouluun tai työharjoitteluun. Koulusta tultiin suoraan kotiin ja valmistettiin yhdessä ruokaa. Aterioinnin jälkeen nuoret tekivät mahdolliset koulutehtävänsä. Tämä jälkeen siirryttiin harrastusten pariin tai viettämään aikaa joko omissa rauhassa tai perhekotiväen kanssa. Iltojen osalta perhekotien arki saattoi siis vaihdella, mutta jokaisessa perhekodissa oli nuorille sekä ohjattua toimintaa että omaa vapaa-aikaa. Arkeen kuului myös erilaisten arkisten asioiden opettelu, kuten pyykin pesu, omasta siisteydestä huolehtiminen ja kaupassa käynti. Viikonloppuisin aikaa vietettiin esimerkiksi käymällä elokuvissa, laskettelemassa tai ihan vain perhekodilla yhdessä olemalla.

”Ja se onki minusta se suurin niinkö opettelu se, että ei olla niinku menossa kokoajan johonki.” (H2)

Viikonloppuna nuorella oli myös mahdollisuus käydä kotona, jos tilanne sen salli. Arki oli ennen kaikkea yhdessä olemista ja tekemistä. Sitä vietettiin hyvässä harmoniassa aikuisvetoisesti, omien hyvät käytöstavat ja kunnioituksen toinen toista kohtaan. Perhekodissa pyrittiin elämään normaalia, kodinomaista arkea.

Nuorta ohjattiin arjessa näyttämällä hyvää esimerkkiä, neuvomalla ja opastamalla.

”...Kyllä se, että jos minä en muista sanoa ruokapöyässä kiitos, niin kyllä kai ne pojat aattelee, että ei munkaan tarvi sanoa. Että kyllähän se on sillä omalla tekemisellä niinku hyvin paljon teet sitä heijänki niinku kasvatusta viet etteenpäin...” (H1)

Tärkeänä ohjaamisen välineenä pidettiin puhumista. Ohjaamisen tarpeen määrä riippui nuorten yksilöllisistä tiedoista ja taidoista. Olennaista oli antaa nuorille oikeus ja mahdollisuus onnistumiseen ja pyrkiä vahvistamaan nuoren kannalta oleellisia asioita elämässä. Aikuisella tuli olla myös rohkeutta vaatia nuorelta, sillä sen kautta nuori sai itseluottamusta ja uskoa omiin kykyihin. Vastuun ottamista harjoiteltiin pienin askelin, nuoren omien kykyjen mukaan.

”...Nuorelta vaatiminen on nuoren kunnioittamista...nääh voidaan opettaa, että niillä on peukalo keskellä kämmentä, että ne on tumpeloita, että ne ei osaa tehdä mitään. Mutta ku niiltä vaatii ja niitä opastaa ja ohjaa omalla esimerkillä...Ne oppii vaikka mitä. Ne on lahjakkaita, fiksuja lopulta...” (H5)

Nuoren parasta ajatellessa arjessa oli joskus turvaututtava keinoihin, jotka eivät miellyttäneet kumpaakaan kasvatussuhteen osapuolta. Aikuisen oli kuitenkin aina ajateltava asioita pidemmällä tähtäimellä, vaikka nuori itse ei siihen kyennyt. Tarkoitus pyhitti keinot perhekotinuoren kanssa toimiessa ja häntä ohjatessa. Nuoren tuli kunnioittaa aikuista, vaikka ei aina ymmärtänyt tämän tekemiä päätöksiä.

Perhekodin arkeen kuului olennaisena osana nuoren oirehtiminen ja siihen vastaaminen. Perhekotiin tullessa nuori haki omaa asemaansa ja kokeili usein rajoja. Rajojen kokeilu liittyi niin kutsuttuun kapinavaiheeseen, joka ilmeni monella nuorella perhekotiajan alussa. Rajojen testaaminen ja aikuisen koettelu liittyivät usein nuoren epäilyyn siitä, välitettiinkö hänestä oikeasti. Nuorten oireilu vaihteli yksilöstä riippuen; osa kapinoi hyvinkin kauan, toiset sopeutuivat nopeasti. Sopeutumista nopeutti turvallisten rajojen sisällä eläminen. Aikuinen määritteli nuoren aseman perhekodissa, mikä mahdollisti nuoren palaamisen lapsen rooliin ja olemisen omana itsenään. Turvallisessa ympäristössä nuori uskalsi taantua ja ottaa kiinni mahdolliset menetetyt vuodet ja kehitystehtävät. Perhekotia valittaessa tuli siten ottaa huomioon, millainen nuori oli kyseessä. Sijoituspaikan oli pystyttävä vastaamaan nuoren tarpeisiin. Perhekotivanhempien tuli olla kärsivällisiä oireilun suhteen, sillä nuoren asioiden korjaantuminen vei aikaa. Valitettavasti usean nuoren oireilu ja kapinointi saattoivat jatkua vielä perhekotisijoituksen jälkeenkin. Yleistä oli nuoren kapinointi heti sijoitusajan jälkeen, jolloin nuori pääsi ensimmäistä kertaa kokeilemaan itsenäistä elämää.

Nuoren oireilun vuoksi perhekotivanhempi saattoi joutua kohtaamaan haastavia ja jopa vaarallisiakin tilanteita arjessa. Jotkut nuoret saattoivat käyttäytyä uhkaavasti tai väkivaltaisesti perhekotivanhempaa tai muita perhekodin jäseniä kohtaan. Useat perhekotivanhemmat nostivatkin esille työntekijän oikeuden turvalliseen työympäristöön. Samalla tavalla kuin nuoria on suojeltava, tulisi heidän mielestään suojella myös perhekotityöntekijää. Lastensuojelulaki määritteli, millä tavalla perhekotivanhempi sai puuttua nuoren käytökseen. Uhka- ja vaaratilanteet sekä niissä toimiminen tuli kirjata ylös ja ilmoittaa perhekodin toimintaa valvoville tahoille.

5.3.3 Sosiaalisia suhteita ja vapaa-aikaa

Asiakassuunnitelmassa määriteltiin, keneen nuori sai olla yhteydessä. Perhekotivanhemmat pyrkivät tukemaan ja ylläpitämään kaikkia niitä nuoren ihmissuhteita, jotka katsottiin kasvatuksellisesti järkeviksi. Perhekodissa nuorella oli mahdollisuus soitella, nähdä ja olla kirjeenvaihdossa näiden ihmisten kanssa. Perheen katsottiin olevan tärkein nuoren sosiaalisista suhteista. Perhekodit pyrkivät ylläpitämään ja tukemaan yhteydenpitoa ennen kaikkea vanhempiin ja sisaruksiin sekä muihin sukulaisiin, jos se oli nuoren kehityksen kannalta suotavaa. Myös nuoren kaverisuhteet olivat tarkan valvonnan alaisina. Huonot kaverit pyrittiin karsimaan nuoren elämästä, jotta hän ei joutunut uudestaan huonoille teille. Kavereiden erottelu huonoihin ja hyviin tehtiin yhteistyössä vanhempien kanssa. Nuoren näkemys hyvästä kaverista ei välttämättä kohdannut aikuisten mielipiteitä.

Vuorovaikutustaidoissa saattoi olla paljon eroja nuorten välillä. Perhekodeissa opeteltiin luomaan sosiaalisia suhteita ja tulemaan toimeen muiden ihmisten kanssa. Perhekodin nuoret eivät kuitenkaan saaneet seurustella keskenään. Eräs perhekotivanhempi nosti tälle kiellolle syyksi tyttöjen heikon itsetunnon ja hyväksikäytön vaaran. Kiinnostusta vastakkaiseen sukupuoleen pidettiin normaalina, mutta seurusteluasiat hoidettiin perhekodin ulkopuolella.

Sosiaalisten suhteiden tukemista pidettiin tärkeänä, koska niillä on suuri merkitys nuorelle. Niiden kautta nuori määrittelee asemaansa suvussaan ja yhteiskunnassa sekä saa tukea elämässä selviytymiseen.

”...Kyllähän niillä niinkö iso merkityshän niinku on nuorelle kuitenkin näillä sosiaalisilla ympyröillä, että ois sitä verkostoa ja porukkaa siinä ympärillä, joka niinku pittää siitä huolta ja kannustaa niinku elämässä etteenpäin...” (H1)

Sosiaalisten suhteiden luominen ja ihmisten välinen kanssakäyminen kehittyivät myös harrastusten kautta. Kaikissa perhekodeissa oli mahdollisuus harrastaa monipuolisesti sekä yksin että yhdessä. Etenkin yhdessä harrastaminen ja tekeminen korostuivat. Perhekotinuoret olivat usein epävarmoja itsestään, jonka vuoksi yhteisiin harrastuksiin mukaan lähteminen oli myös heille helpompaa. Yksilöllisiä harrastuksia tuettiin ja niihin saatiin kannustusta. Nuoria yritettiin saada löytämään aiemmin hankittu harrastus uudestaan tai etsimään uusi, itseä miellyttävä, vapaa-ajan viettotapa. Perhekodeissa harrastusmuodot olivat sidoksissa vuodenaikoihin - esimerkiksi talvella saatettiin luistella ja hiihtää, kesällä kalastaa ja syksyllä käydä metsällä. Varsinaisten harrastusten lisäksi yhdessä tekeminen koski myös kaikennäköistä arkista puuhastelua, kuten halkojen pilkkomista, marjojen poimimista tai yleensä ottaen talkootöitä. Perhekotivanhempien harkinnassa oli, millaiset harrastukset olivat suotavia ja hyviä. Esimerkiksi väkivaltaisesti käyttäytyvää nuorta ei ollut järkevä päästää harrastamaan taistelulajeja. Harrastusten kautta nuoret opettelivat ryhmässä toimimista, purkivat energiaa ja paransivat fyysistä kuntoa. Harrastusten tukeminen oli tärkeää muun muassa siksi, että siitä saattoi jopa myöhemmin kehittyä nuorelle ammatti.

”...Sen mä tiedän, ettei niillä varmaan kotiutuksen jälkeeen oo ihan mahdollista niin laajastikaan harrastaa kaikkea, mutta tarkoitus onkin, että sieltä tarttais joku hyvä harrastus. Jokainen nuori tarvitsee elämäänsä semmoista jäntevyyttä ja jotaki pysyvää...” (H5)

5.3.4 Nuori yksilönä ja osana perhekotiyhteisöä

Perhekotien välillä oli suuria eroja yksilöllisyyden korostamisen välillä. Osa perhekodeista korosti selvästi enemmän yhteisöllisyyden merkitystä, osa tasapuolisesti sekä yksilöllisyyttä että yhteisöllisyyttä. Kaikissa perhekodeissa oli kuitenkin tietyt yhteiset raamit, joiden mukaan pyrittiin toimimaan. Muun muassa päivärytmi oli kaikilla nuorilla sama, mutta eroja esiintyi tuen tarpeen määrässä. Jonkun kohdalla painotettiin enemmän koulunkäyntiä, toisella ensisijaisena tavoitteena oli huumeista irti pääseminen. Yksilöllisyyden huomioiminen näkyi myös esimerkiksi siinä, kuinka usein nuorella oli

mahdollisuus käydä vanhempiensa luona tai kuinka paljon hän tarvitsi ohjausta arkipäivän askareissa.

”Toinen ossaa pestä sen pyykin jo tänne tulleessaan ja toisen kans sitä pittää käyä kymmenen kertaa läpi ennen ku se opitaan. Niin sehän tarvii sen tuen ja ohjauksen siihen ja ihan eri tavalla sitten, ku se joka sen ossaa jo sen pyykin pestä.” (H1)

Nuorten henkilökohtaiset ominaisuudet ja tarpeet huomioitiin asiakassuunnitelmassa mainittujen tavoitteiden mukaisesti. Kaikkia nuoria ei voitu kohdella juuri samalla tavalla, koska jokaisella oli erilainen tausta, ongelmat ja vahvuudet. Nuori sai olla oma itsensä ja häntä arvostettiin myös sellaisena. Jokaisella nuorella oli oma huone, johon hän sai tuoda omat tavaransa ja tehdä olonsa kotoisaksi. Perhekoti yhteisössä yksilöllisyydellä oli kuitenkin pakko olla omat rajansa. Perhekodeissa ei sallittu ylilyöntejä käytöksessä, eikä pukeutumisessa tai huoneen sisustuksessa viittauksia alakulttuureihin. Nuoren piti toimia yhdessä sovittujen sääntöjen mukaisesti ja olla osa yhteisöä.

5.3.5 Nuoren vaikutusmahdollisuudet perhekodeissa

Nuori pystyi vaikuttamaan perhekoti aikaansa monin tavoin. Vaikutusmahdollisuudet riippuivat nuoren kuntoutumisen asteesta, siitä kuinka paljon nuori oli valmis kantamaan vastuuta ja millaiset elämänhallintataidot hän omasi. Aikuinen kantoi vastuun ja teki päätökset nuoren puolesta, silloin kun nuori ei siihen itse kyennyt. Nuoren täytyi tämä hyväksyä. Elämä perhekodeissa muotoutui hyvin pitkälti sen mukaan, miten nuori käyttäytyi ja toimi. Hyvästä käytöksestä seurasi jotain hyvää ja huonosta käytöksestä rangaistiin. Rangaistuksen suuruus vaihteli teon ja tilanteen mukaan esimerkiksi omaan huoneeseen lähettamisestä lomien menetyksiin.

Perhekoti antoi nuorelle mahdollisuuden vaikuttaa omaan elämäänsä ja kuntoutua. Nuori päätti kuitenkin itse, miten otti tarjotun avun vastaan ja hyödynsi sen. Nuoren oma asenne ja elämäntapa vaikuttivat siten erittäin paljon perhekodeissa oloaikaan ja myös elämään sijoituksen jälkeen. Nuoren kokiessa perhekotiajan pakkona ja odottaessa ainoastaan sieltä pois pääsyä, tulevaisuuden ennuste nähtiin melko huonona. Asenteen ollessa huono, nuori palasi helposti entisiin kuvioihin, joista häntä alun perinkin pyrittiin pitämään erossa. Ratkaisevana tekijänä nuoren selviytymisessä pidettiin toisen asteen koulutuksen loppuun

suorittamista perhekoti aikana. Tämän asian suhteen toivottiin lakimuutosta usean perhekotivanhemman taholta.

”...Jos meillä ois semmoinen laki, joka tuota antais meille mahdollisuuden...että yhteiskunnan erityisessä huolenpidossa ollut nuori - elikä se tarkoittaa huostaanotettua nuorta, joka on ollut sijoituksessa perhekodissa tai laitoksessa - saavuttaa täysikäisyyden vasta, kun hän on käynyt keskiasteen opinnot loppuun...Elikä hänellä ois silloin ajokortti, asunto, ammatti!...Ja parhaimmillaan jopa työpaikka!” (H5)

Yleensä ottaen perhekotivanhemmat pitivät 18-vuotiasta vielä liian nuorena kantamaan vastuuta itsestään ja tekemään oikeita päätöksiä. Iän nähtiin kasvattavan ja tuovan varmuutta ja kokemusta. Turvallisessa ympäristössä kasvaminen antoi paremmat valmiudet itsenäiseen elämään ja kehitti nuoren omaa harkintakykyä. Tällöin nuori ei ollut enää niin vietävissä ja altis vaikutuksille. Moni nuori kuitenkin lähti perhekodista heti täytettyään 18 vuotta, jolloin koulut jäivät usein kesken ja hyvänä jatkonut kehitys keskeytyi. Koulutuksesta pois jääminen nähtiin suurimpana syrjäytymisriskinä.

”...Se on parasta syrjäytymisen ehkäisyä, kun opetetaan käymään koulunsa loppuun, tekemään pitkäjänteisesti asioita...” (H5)

Oleellisina asioina selviytymisen kannalta pidettiin myös välivuosien välttämistä, koska niiden kertymisen kautta nuori saattoi helposti ajautua pitkäksi ajaksi huonojen elämäntapojen pariin. Tilannetta pahensi entistään, jos nuoren vanhemmat ja lähipiiri eivät kyenneet tarjoamaan tarvittavaa tukiverkostoa. Ennusteen parantamiseksi nuoren oli järkevä jäädä perhekotiin pidemmäksi ajaksi tai hankkiutua sijoitusajan loputtua jälkihuoltoon.

5.4 Yhteistyötä yhteisin tavoittein

Perhekodit tekivät yhteistyötä hyvin monien eri tahojen kanssa. Yhteistyötahoiksi mainittiin muun muassa nuoren perhe, koulut, toiset perhekodit ja koko laitossyhteisö, sosiaalityöntekijä, erityistyöntekijä, psykologi, psykiatri, lääkäri ja terveydenhoitaja, poliisi, kriminaalihuolto sekä ympäröivä liike-elämä. Yhteistyön sujuvuus vaihteli yhteistyökumppanista riippuen; vuorovaikutus ja kanssakäyminen olivat joidenkin kanssa vaivattomampaa ja helpompaa kuin toisten. Perhe koettiin tärkeimmäksi yhteistyötahoksi, mikäli yhteistyö oli toimivaa ja nuoren hyvinvointia tukevaa. Yhteistyötä vanhempien

kanssa kuvattiin tiiviiksi ja tunnepitoiseksi. Toinen merkittävä perhekodin yhteistyötaho oli nuoren koulu, johon oltiin yhteydessä säännöllisesti ja tilanteiden mukaisesti. Perhekotivanhemmat olivat yhteydessä suoraan nuorten omiin opettajiin, jotta molemmat osapuolet pysyivät ajan tasalla nuoren asioista.

Perheen ja koulun lisäksi perhekodit tekivät tiivistä yhteistyötä sosiaalityöntekijöiden kanssa, koska perhekotivanhemmat olivat velvollisia kertomaan heille nuoren tilanteesta. Sosiaalityöntekijät olivat puolestaan velvollisia kysymään nuoren voinnista. Tämän laissa määrätyn velvollisuuden myötä yhteistyön luonne oli osaltaan hyvin asiallinen. Nuoren kaidalla tiellä pysymisestä piti huolta poliisi, joka puuttui tilanteeseen esimerkiksi nuoren karatessa perhekodista.

Nuoren kannalta tärkeinä yhteistyötahoina pidettiin myös lähiympäristön ihmisiä ja yrityksiä. Lähialueen liike-elämä tarjosi nuorille työharjoittelupaikkoja sekä mahdollisuuksia tehdä pienimuotoisia töitä. Nämä lähiympäristön kontaktit koettiin nuorelle hyväksi. Niiden avulla karsittiin ihmisten ennakkoluuloja perhekotinuorista ja autettiin heitä näkemään nuorissa piilevä potentiaali. Nuori sai olla tekemisissä niin sanottujen normaalien ihmisten kanssa ja sai kokemuksia yhteiskunnan jäsenenä olemisesta. Muiden yhteistyötahojen ammattitaitoa hyödynnettiin aina tarpeen mukaan. Yhteistyötä helpotti, jos palvelut olivat saatavilla laitoksen läheisyydessä tai sen sisällä.

5.4.1 Yhteistyön merkitys ja kehittäminen

Nuoren selviytymisen kannalta oli tärkeää, että aikuisilla oli yhdensuuntaiset tavoitteet nuorta koskien. Yhteisesti asetetut tavoitteet ja rajat sekä aikuisten yhteisrintama kasvattivat nuorta ja opettivat häntä ottamaan vastuuta elämästään. Aikuisten toimintatapojen ja näkemysten eroavaisuudet aiheuttivat nuoressa hämmennystä ja turvattomuutta. Nuoresta itsestään oli kuitenkin paljon kiinni, miten hän otti vastaan annetun avun. Osa nuorista hyödynsi avun ja pääsi elämässään eteenpäin, toiset jäivät paikoilleen ongelmiensa kanssa tai käyttivät hyväkseen avun kääntäen sen omaksi edukseen esimerkiksi huijaamalla aikuisia. Etenkin aikuisten väliset erimielisyydet tai ongelmat tiedonkulussa haittasivat tavoitteisiin pääsemistä ja sitä kautta myös nuoren kehitystä. Tiivis yhteistyö ja nopea tiedonkulku helpottivat asioiden hoitamista ja niihin puuttumista. Moniammatillisen yhteistyön tarkoituksena oli tukea nuoren hyvinvointia.

”...Mitä enemmän eripuraa nuoren ympärillä aikuisten kesken, sitä huonommin lapsi voi. Se ei tiedä, mihin se kiinnittyy. Se ei tiedä kenelle hän on lojaali. Ja hän on monesti lojaali semmoiselle, joka nuori mieltää, että hän saa itelle enemmän etua sitä kautta. Jos kaikki aikuiset on vilpittömästi samaa mieltä nuoren asioista, niin nuoren on helppo olla. Nuori hyötyy siitä yksituumaisuudesta ja yhteen hiileen puhaltamisesta...” (H5)

Jokainen perhekoti tarvitsi yhteistyökumppaneita. Eri alojen ammattilaisten toimiessa nuoren hyväksi, saatiin kokonaiskuva nuoresta ja hänen elämästään. Moniammatillisen yhteistyön kautta yksilöllisten tarpeiden huomioiminen ja niiden toteuttaminen oli sujuvampaa, etenkin yhteistyötahojen löytyessä lähialueelta tai laitoksen sisältä. Hyvän yhteistyön edellytyksenä oli luottamus yhteistyökumppaneiden ammattitaitoon. Perhekotivanhemmilla tuli olla mahdollisuus pyytää apua, jos omat resurssit eivät riittäneet asioiden hoitamiseen. Myös nuori pystyi tukeutumaan perhekodin yhteistyökumppaneihin. Näin ollen nuorella oli paljon auttajia ympärillään ja hän tunsu, että hänen eteensä tehtiin töitä ja hänestä välitettiin.

Kokonaisuudessaan yhteistyöhön ja sen laatuun oltiin tyytyväisiä. Vastuu yhteistyön kehittämisestä oli jokaisella itsellään. Yhteistyön lisäksi arvossa pidettiin myös omaa ammattitaitoa. Ammattitaidon ja kokemuksen kautta hyväksi todetut toimintatavat oli hyvä säilyttää. Tietyt tilanteet vaativat enemmän apua, tukea ja ammattitietämystä yhteistyökumppaneiden taholta, toisissa riitti tukeutuminen omaan tietotaitoon.

5.4.2 ”Perhehän se on kuitenkin ykkösasia”

Perhekotivanhemmilla oli velvollisuus tehdä yhteistyötä nuoren vanhempien kanssa. Yhteistyö perheen kanssa lähti liikkeelle, kun nuorelle kysyttiin paikkaa perhekodista. Ensikontaktista lähtien alettiin luoda pohjaa vuorovaikutussuhteelle. Hyvä yhteistyö nuoren vanhempien kanssa edellytti avoimuutta ja rehellisyyttä, joten ikävätkin asiat oli pystyttävä sanomaan suoraan puolin ja toisin. Tällä tavoin perhekotivanhempien ja nuoren vanhempien välille syntyi luottamus, jonka avulla pystyttiin pureutumaan yhdessä nuoren ongelmiin.

Perhekotivanhemmat auttavat nuoren lisäksi myös hänen perhettään tekemällä perhetyötä. Nuoren vanhemmat pystyivät tarvittaessa tukeutumaan perhekotivanhempiin vanhemmuuden ongelmissa. Vanhemmilla oli mahdollisuus soittaa ja kysyä neuvoja

saaden tukea ja rohkaisua. Neuvoja voitiin antaa myös puolin ja toisin. Vanhempien tuli kuitenkin hyväksyä, että perhekodeilla oli omat toimintatapansa, joita ei voitu muuttaa vastaamaan jokaisen vanhemman toivomuksia. Tiettyjen toimintatapojen säilyttäminen oli tärkeää, koska ne edustivat nuorelle pysyvyyttä.

Yhteyttä vanhempiin pidettiin pääasiassa puhelimitse, mutta vanhemmilla oli mahdollisuus myös vierailta perhekodeilla. Joissakin perhekodeissa perhekotivanhemmilla oli tapana tehdä kotikäyntejä nuoren perheen luokse. Vierailun kautta saatiin tarkempaa tietoa siitä, millaisessa kasvuympäristössä nuori kotonaan elää. Ylipäänsä vanhempien kanssa tehtävän yhteistyön avulla saatiin tietoa nuoren asioista ja elämästä. Perhekodein ja nuoren vanhempien välisellä tiedonkululla pystyttiin valvomaan nuoren tekemisiä ja puuttumaan asioihin tehokkaammin.

Yhteistyön sujuvuus riippui nuoren perheestä. Hyvät, yhteistyökykyiset vanhemmat helpottivat perhekotivanhempien työtä. Yhteistyöhaluisten ja lapsensa asioista kiinnostuneiden vanhempien kanssa yhteistyö oli tiivistä ja monipuolista sekä tuki nuoren hyvinvointia. Nuori itse myös sitoutui paremmin perhekotiin, kun vanhemmat tekivät yhteistyötä perhekodein kanssa. Vanhempia ei kuitenkaan voitu pakottaa yhteistyöhön. Yhteistyöhaluttomuuteen ja -kyvyttömyyteen vaikuttivat monet seikat. Jotkut vanhemmista eivät halunneet olla minkäänlaisessa yhteydessä perhekotiin tai nuoreen, koska eivät olleet kiinnostuneita lapsestaan tai halusivat peitellä omia tai perheen ongelmia. Toiset puolestaan kamppailivat omien ongelmiansa kanssa, esimerkiksi mielenterveys- tai päihdeongelmien, joten he eivät kyenneet yhteistyöhön, vaikka halua siihen olisi löytynytkin. Osa vanhemmista koki, että huostaanotto oli tapahtunut väärin perustein. Tämä vaikeutti yhteistyötä perhekotivanhempien ja nuorten vanhempien välillä sekä haittasi nuoren kehitystä. Joissakin tapauksissa saatettiin joutua hakemaan oikeusteitse yhteydenpidon rajoitusta vanhempiin, jos heidän katsottiin olevan vaaraksi nuoren kasvulle ja kehitykselle tai haittaavan perhekotityötä. Perhekotivanhemmat joutuivat miettimään tarkkaan, milloin yhteistyötä jouduttiin rajoittamaan. Myös nuori itse saattoi olla haluton pitämään yhteyttä perheeseensä. Tämän taustalla saattoi olla perheen ongelmat tai nuoren kokemus vanhempien puuttumisesta hänen elämäänsä välittämällä tietoa perhekodeille. Vanhemmilta saatu tieto nuoren tyhmyyksistä ja töppäyksistä vaikutti vapauksien menettämiseen ja rangaistuksiin perhekodeilla.

”Onhan se mukavampi panna nuori lomalle sinne, jos voi luottaa niihin aikuisiin ja siellä se yhteistyö on hyvää, ku se että paat sen junaan ja aattelet taas, että mitenkähän tää homma pelittää...” (H7)

Perheen kanssa tehtävästä yhteistyöstä oli hyötyä kaikille yhteistyötahoille, koska sen avulla autettiin nuorta ja sitä kautta myös nuoren perhettä. Parhaimmillaan yhteistyön avulla nuoren elämä saatiin oikeille raiteille, vanhemmat löysivät vanhemmuuden uudelleen ja tilanne perheessä parani. Koulut puolestaan hyötyivät tästä yhteistyöstä saaden tärkeää tietoa nuoren taustoista ja aiemmasta kouluhistoriasta, mikä auttoi opettajia paremmin ymmärtämään nuoren käytöstä ja löytämään tapoja nuoren auttamiseksi. Myös sosiaalityöntekijöiden taakka helpottui perheen ja nuoren saadessa avun perhekodista.

5.5 Perhekotityö elämäntapana

Perhekotikasvatus nähtiin tavallisena kotikasvatuksena, jota pyrittiin toteuttamaan mahdollisimman kodinomaisessa ympäristössä. Perhekotivanhemmat pyrkivät tarjoamaan nuorelle mallin normaalista perhe-elämästä ja arjesta, jota nuori ei välttämättä ole aiemmin saanut kokea. Perhekotikasvatuksen tavoite oli saada aikaan muutos nuorella ja hänen elämässään. Perhekotikasvatusta kuvattiinkin käsitteellä muutoskasvatus, mikä viittaa juuri elämäntapamuutoksen aikaan saamiseen nuorella. Muutoksen mahdollisti perhekotivanhemman rooli aikuisena, joka huolehti nuoren perustarpeista, osoitti välittämistä ja asetti turvalliset rajat, aivan kuten omiakin lapsia kasvattaessa. Perustarpeista, kuten fyysisestä turvallisuudesta ja ravinnon saannista, huolehtimista pidettiin edellytyksenä henkisen hyvinvoinnin tukemiselle ja ongelmien ratkomiselle.

Perhekotityötä tehtiin 24 tuntia vuorokaudessa, jolloin perhekotivanhemmat olivat koko ajan läsnä nuoren elämässä. Perhekotikasvatusta ei kuitenkaan mielletty työnä, vaan se nähtiin elämäntapana. Läsnäolo koettiin tärkeänä nuoren tuntemaan oppimisen ja luottamuksen rakentumisen kannalta. Aikuisen tehtävänä oli ohjata, opastaa ja neuvoa nuorta arjessa ja elämänvalinnoissa sekä vaatia nuorelta hänen edellytyksiensä mukaista vastuun kantamista. Perhekotivanhempi teki työtä persoonallaan ja tunteella ja oli nuoren tukena niin ilossa kuin surussakin. Nuorelle asetettuihin tavoitteisiin pääseminen vie aikaa ja vaatii siten perhekotivanhemmalta pitkäjänteisyyttä ja kärsivällisyyttä. Perhekotivanhemmilta tuli löytyä halua auttaa ja kasvattaa nuorta, toimia hänen hyväksi.

”...Ihmisten kanssa tehtävä työ on minusta kaikkein arvokkainta, että kun ihmisiä autetaan...” (H5)

6 NUORTEN SYRJÄYTYMISEN EHKÄISYN VÄLINEET PERHEKOTITYÖSSÄ

Tuloksissa nousi esille monia mielenkiintoisia asioita perhekotimaailmasta ja sen luonteesta. Pyrimme toisen tutkimuskysymyksemme mukaisesti poimimaan syrjäytymisen ehkäisyn kannalta olennaisimmat seikat perhekotityössä. Yleisesti ottaen perhekotitoiminnan perustana oli pyrkimys auttaa kokonaisvaltaisesti syrjäytymisvaarassa olevaa nuorta. Työtä nuoren hyväksi tehtiin yhteistuumin eri tahojen kanssa ja ottaen huomioon kaikki nuoren elämänalueet.

6.1 Perhekodin asiakkuus syrjäytymisprosessin pysäyttäjänä

Nuorten ja perheiden ongelmat ovat lisääntyneet, kasaantuneet ja muuttuneet yhä moniulotteisemmiksi. Sen vuoksi perhekotisijoitukselle oli monia eri syitä, joista yleisimpiä olivat perheiden kyvyttömyys toimia nuorelle tukiverkostona tai nuoren vaikeudet kotona ja koulussa. Yhteiskunnan asettamat paineet, ongelmat kotona ja huono kaveripiiri oli vienyt monen nuoren rikosten, päihteiden tai huumeiden kierteeseen tai joutilaaseen elämäntapaan. Nuori oli voinut ajautua huonolle tielle myös oman valinnan kautta. Valittu tie saattoi johtua kasvuympäristössä opitusta mallista, joka oli siirtynyt sukupolvelta toiselle. Perhekotinuorta luonnehtivat lisäksi mielenterveydelliset ongelmat ja useat aiemmat laitossijoitukset. Monet perhekotinuoret voivat siten pahoin ja kärsivät turvattomuudesta. Lämsä (1998) määrittelee lasten ja nuorten syrjäytymisen ennen kaikkea syrjäytymiseksi normaalista psykososiaalisesta kehityksestä, jolloin kasvu ja kehitys ovat vaarassa (ks. s. 26). Tällaisessa tilanteessa lastensuojelulain 40§ määrää sijoittamaan lapsen kodin ulkopuolelle. Tämän perusteella voimme sanoa, että perhekotiin tuleva nuori on syrjäytymisen tiellä. Sijoituksen avulla pyritään vaikuttamaan positiivisesti nuoren hyvinvointiin ja näin ollen katkaisemaan alkanut syrjäytymisprosessi.

Nuorten ongelmista eniten huolta aiheuttivat mielenterveysongelmat ja niiden kasvu. Perhekotivanhempien mukaan tällaisia nuoria sijoitetaan yhä useammin perhekoteihin. Nuorten mielenterveysongelmat kuormittivat perhekotivanhempien työtä ja vaikuttivat heidän työssä jaksamiseen. Huolta aiheutti myös nuorten siirtely sijoituspaikasta toiseen. Paikkoja vaihtaessa myös nuoren ympärillä työskentelevät ihmiset vaihtuvat ja tiedon

kulku nuoren asioihin liittyen vaikeutuu. Ihmissuhteiden jatkuva katkeaminen ei ole kenellekään hyväksi. Pekki & Tamminen (2002) pitävätkin kehityksen kannalta tärkeänä pysyviä, aitoja ja luottamuksellisia kiintymyssuhteita (ks. s. 15). Monien sijoitusten jälkeen nuorten perhekoti-aika jää liian lyhyeksi, mikä puolestaan vaikeuttaa ihmissuhteiden luomista ja ylipäänsä mahdollisuuksia vaikuttaa nuoren asioihin.

Perhekotivanhemmat saivat työskennellä melko itsenäisesti, mutta perhekotitoimintaa ohjasivat tietyt tekijät. Niistä tärkeimpänä pidettiin lastensuojelulakia. Kyseisessä laissa määritelty asiakassuunnitelma oli oleellinen työkalu nuoren yksilöllisten ongelmien ratkaisussa sekä kasvun ja kehityksen tukemisessa. Se on yksilöllinen suunnitelma sijoitusajan tavoitteista ja yksilöllisten tarpeiden huomioimisesta. Asiakassuunnitelma laadittiin yhdessä nuoren, hänen vanhempiansa ja ympärillä työskentelevien ihmisten kanssa nuoren kehitystasoa vastaavasti, realistisin tavoittein. Sen toteutumista tuli tarkistaa säännöllisin väliajoin. Perhekotivanhemman tehtävänä oli huolehtia, että asiakassuunnitelmassa määritetyt tavoitteet noudatettiin arjessa. Pää tavoitteena oli auttaa nuorta saamaan normaalista elämästä kiinni ja näkemään oma tulevaisuus valoisampana.

6.2 Perhekodin kasvatus ja arki nuoren muutoksen mahdollistajana

Kaikilla perhekotivanhemmilla oli hyvin samansuuntaiset ajatukset siitä, mikä perhekotiarjessa oli olennaista. He halusivat antaa nuorille mallin normaalista perhe-elämästä turvallisessa ja kodinomaisessa ympäristössä. Samat aikuiset olivat läsnä huolehtien, tukien ja ohjaten nuorta. Perhekodissa saatujen kokemusten ja oppien kautta pyrittiin kohti kokonaisvaltaista elämänhallintaa. Onnistumisen kokemuksia tarjoamalla pyrittiin vahvistamaan itsetuntoa, jotta nuori alkaisi luottamaan itseensä ja omiin kykyihinsä. Aaltonen, Ojanen, Vihunen ja Vilén (1999) näkevät myönteisten kokemusten tarjoamisen merkityksellisenä positiivisen minäkuvan muodostumisen ja elämänhallinnan tunteen säilyttämiseksi (ks. s. 16). Jatkuvat epäonnistumisen kokemukset nakertavat minäkuvaa ja itsetuntoa, ja Veivon & Vilppolan (1998) mukaan kasvattavat riskiä syrjäytyä (ks. s. 27).

Perhekodissa aikuinen toimi mallina oman esimerkin kautta sekä auktoriteettina, joka asetti säännöt ja rajat. Vapaa ja rajaton kasvatus ei tullut kysymykseen kasvattaessa perhekotinuorta. Jokainen perhekoti muokkasi kasvatuksestaan omanlaisensa, mutta

kasvatusotetta tuli kyetä myös muuttamaan tilanteiden, ilmapiirin ja nuorten oireilun mukaisesti. Hyvä kasvatusilmapiiri ja kasvuympäristö olivat edellytys nuorella tapahtuvalle muutokselle, sillä sitä kautta nuori sai tarvittavia tietoja ja taitoja elämässä pärjäämiseen.

Arkipäivän kulku oli hyvin samanlainen jokaisessa perhekodeissa. Arjesta tehtiin ennakoitavissa olevaa rutiinien ja aikataulutuksen kautta. Ne loivat nuorelle perusturvaa ja jatkuvuuden tunnetta. Etenkin koulunkäynti oli tärkeä perhekotiin tuloa ja nuoren elämää rytmittävä tekijä. Koulunkäynti nähtiin nuoren yhtenä tärkeimmistä kehitystehtävistä ja sen tukemista pidettiin tärkeänä. Koulu oli nuoren työ, joten siihen oli molempien osapuolien panostettava. Syrjäytymisen ehkäisyn kannalta oleellisena asiana nähtiin toisen asteen koulutuksen loppuun suorittaminen perhekodeissa. Tämän mahdollistamiseksi useat perhekotivanhemmat toivoivat lakimuutosta, koska heidän mielestään suurin osa 18-vuotiaista perhekodeista ei ollut vielä tarpeeksi kypsiä tekemään tulevaisuutensa kannalta oikeita päätöksiä. Myös Hännisen & Koivumaa (2005) tutkimuksessa nousi esille, että 18-vuotias perhekodeista ei kyennyt täysin kantamaan vastuuta itsestään ja saattoi siten vaarantaa sijoitusajan jälkeen oman tulevaisuutensa (ks. s. 32). Tutkimuksemme mukaan moni perhekodeista jätti koulun kesken päästyään täysi-ikäisenä pois perhekodeista, mikä katkaisi hyvän kehityksen yhteiskunnan jäseneksi. Takala (1992) näkeekin huonon koulumenestyksen ja koulun keskeyttämisen olevan osa syrjäytymisprosessia (ks. s. 25). Perhekodeissa koulutuksesta pois jääminen nähtiin suurimpana syrjäytymisriskinä. Myös välivuosien pitämistä perhekodeista koulun jälkeen ei pidetty nuoren selviytymisen kannalta suotavana. Hyvän kehityksen jatkamiseksi nuoren kannatti jäädä perhekodein pidemmäksi aikaa tai hankkiutua jälkihuoltoon.

Tulevaisuuden turvaamiseksi aikuinen toimi vastuunkantajana nuoren asioissa, koska nuori ei itse siihen kokonaisvaltaisesti kyennyt, vaan harjoitteli sitä omien edellytyksiensä ja kehitystasonsa mukaisesti. Vastuun ottaminen ja asioiden opettelu tuli tapahtua pienin askelin ja monien toistojen avulla. Liian varhainen vastuun ottaminen omasta elämästä toi mukanaan usein vain ongelmia. Perhekotivanhemman oli ajateltava asioita nuoren hyvinvoinnin kannalta pidemmällä tähtäimellä turvautuen välillä keinoihin, jotka tuntuivat molemmista osapuolista ikäviltä. Aikuisen tuli tarvittaessa vaatia nuorta suorittamaan velvollisuuksiaan, ellei hän sitä omaehtoisesti tehnyt. Perhekodeista nuori oli usein epävarma ja

omasi huonon itsetunnon, jonka vuoksi perhekotivanhemman oli tärkeä tukea ja rohkaista nuorta toimissaan sekä pyrkiä vahvistamaan nuoren kannalta oleellisia asioita elämässä.

Yksilöllisyyttä tuettiin perhekodeissa monin tavoin riippuen nuoresta, hänen taustastaan, ongelmistaan ja vahvuuksistaan. Henkilökohtaiset ominaisuudet ja tarpeet otettiin huomioon jo perhekotipaikkaa valitessa. Sijointupaikan oli vastattava nuoren tarpeita, jotta sijoitusaika olisi mahdollisimman hyödyllinen nuoren kannalta. Perhekodissa jokainen nuori sai olla oma itsensä ja häntä arvostettiin. Omaan itsensä oleminen ja turvallinen kasvuympäristö mahdollistivat kesken jääneiden kehitystehtävien läpikäymisen ja lapsuudessa menetettyjen vuosien uudelleen elämisen.

Yksilöllisyyden huomioiminen näkyi myös sosiaalisten suhteiden ja harrastuksien tukemisena. Nuoren kasvua ja kehitystä tukevien sosiaalisten suhteiden luomista ja ylläpitämistä pidettiin tärkeänä elämässä selviytymisen kannalta. Perhekotivanhemman tuli käyttää omaa harkintakykyä, mitkä sosiaalisista suhteista olivat suotuisia. Harrastusten osalta nuoren mahdollisuudet olivat monipuoliset. Yksilöllisiä harrastuksia tuettiin ja parhaimmillaan niistä saattoi kehittyä nuorelle ammatti. Perhekodeissa harrastettiin ja puuhasteltiin myös paljon yhdessä, mikä oli oiva tapa harjoitella ryhmässä toimimista ja vuorovaikutustaitoja. Perhekodin arki olikin ennen kaikkea yhdessä olemista ja tekemistä, mutta yhteisössä yksilöllisyydellä täytyi kuitenkin olla rajansa. Yhteisössä toimiminen edellytti yhteisten sääntöjen ja hyvien tapojen noudattamista sekä kunnioitusta toisia ihmisiä kohtaan. Yhteisöllisyys ja yhdessä tekeminen ovat avain sosiaalisten ongelmien syntymisen ehkäisyssä, ja perhekotinuoren kohdalla niiden poistamisessa (ks. s. 8).

Syrjäytymistä ehkäisevänä tekijänä pidettiin ennen kaikkea nuoren omaa asennetta ja toimintaa. Perhekoti tarjosi nuorelle mahdollisuuden muuttaa oman elämänsä suuntaa, mutta nuori ratkaisi kuitenkin itse, miten otti tarjotun avun vastaan ja hyödynsi sen.

”...Se on selvää, että nuori joka on yhteistyössä ja tiedostaa ongelmat ja haluaa apua, niin tottakai se ennuste, tulevaisuuden ennuste ja kuntoutumisaste sekä nopeus, niin sehän on ihan suoraan verrannollinen näihin asioihin. Joka vastustaa kaikkia, mikään ei kelepää, niin sehän on yleensä semmoinen nuori on monesti 18 vuoteen asti täällä ja sitte se ennuste taas tulevaisuuteen, niin se on heikko...” (H5)

Myös Kemppinen (1997) näkee nuoren asenteen ratkaisevana seikkana selviytymisen kannalta, sillä myönteisesti tulevaisuuteen suhtautuva nuori on omatoiminen ja valmis tekemään töitä hyvinvointinsa eteen (ks. s. 27). Perhekotivanhempien mielestä motivaatio kasvoi nuoren saadessa vaikuttaa omiin asioihinsa. Pajun & Honkalan (2008) mukaan kuulluksi tuleminen ja päätösvalta omiin asioihin liittyen ovat tärkeitä, sillä osallisuus ja tasa-arvo ehkäisevät syrjäytymistä (ks. s. 29).

6.3 Yhteistyö kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäjänä

Perhekotivanhemmat arvostivat omaa ammattitaitoaan, mutta jokainen koki tarvitsevansa yhteistyökumppaneita. Perhekoti teki tiivistä yhteistyötä nuoren perheen, koulun ja sosiaalityöntekijän kanssa sekä aika ajoin poliisin kanssa. Tärkeinä yhteistyökumppaneina pidettiin lisäksi lähiympäristön ihmisiä ja yrityksiä, sillä ne tarjosivat nuorelle kokemuksia normaalista arjesta ja yhteiskunnan jäsenenä olemisesta. Kontaktit ulkomaailmaan hälvensivät ihmisten ennakkoluuloja perhekotinuoria kohtaan ja nuori sai kaipaamaansa hyväksyntää. Yleensä ottaen perhekodin yhteistyökumppanit merkitsivät nuorelle tukea, turvaa ja välittämistä. Hyvä yhteistyö edellytti luottamusta yhteistyökumppaneiden ammattitaitoon, tiivistä työskentelyä ja yhdensuuntaisia tavoitteita sekä nopeaa tiedonkulkua.

”...Tää on niin ku soutuvene, kirkkovene, jossa kaikki soutaa samaan tahtiin, samaan suuntaan. Sitähän voi kuvitella, jos toinen puoli airoista soutaa toiseen, sehän pyörii paikallaan. Yhdessä soutaen mennään tuohon suuntaan ja tavoite saavutetaan varmasti...” (H5)

Yhteistyötä helpotti, jos tarvittavat palvelut olivat lähellä. Moniammatillisen yhteistyön ja vastuun jakamisen kautta pystyttiin muodostamaan kokonaiskuva nuoren tilanteesta sekä huomioimaan paremmin yksilölliset tarpeet. Veivo & Vilppola (1998) pitivät tärkeänä, että koko nuoren lähiympäristö toimii yhteistyössä yhteisesti laadittujen tavoitteiden mukaisesti tukien nuoren vahvuuksia (ks. s. 30). Tutkimuksemme perhekotivanhemmat olivat pääosin tyytyväisiä yhteistyöhön muiden tahojen kanssa, mutta kokivat sen kehittämisen yleensä ottaen tärkeänä. Vastuu yhteistyön laadun parantamisesta kuului jokaiselle itselleen.

Perhekoti ja sen yhteistyökumppanit olivat osa nuoren tukiverkostoa, jonka tehtävänä oli auttaa häntä pääsemään takaisin jaloilleen. Toimiva yhteistyö nuoren perheen kanssa nähtiin tärkeimpänä nuoren hyvinvoinnin tukijana ja sen avulla pystyttiin helpommin saavuttamaan asetetut tavoitteet. Nuorikin sitoutui paremmin perhekotiin, kun vanhemmat olivat yhteistyössä perhekodin kanssa. Perheen kanssa tehtävän yhteistyön avulla kaikki yhteistyötahot saivat tietoa nuoresta ja pystyttiin tehokkaammin valvomaan ja puuttamaan nuoren asioihin. Perhetyön kautta nuoren vanhemmat saivat perhekotivanhemmilta tukea ja neuvoa vanhemmuuden ongelmissa, mikä vahvisti perhettä ja paransi sen tilannetta. Perhetyön yhtenä tärkeänä tavoitteena onkin Uusimäen (2005) mukaan se, että perhe pystyisi toimimaan itsenäisesti ilman ulkopuolista apua (ks. s. 21). Perheen kanssa tehtävän yhteistyön tärkeyttä tukee Raunion (2006) näkemys perheen merkityksestä yksilön yhteiskuntaan kiinnittymisessä (ks. s. 10). Perheen avulla nuori kykenee selviämään arjesta ja sen haasteista paremmin. Perhe voi toimia turvasatamana, joka tarjoaa nuorelle henkistä, fyysistä ja taloudellista turvaa.

6.4 Perhekasvatus syrjäytymisen ehkäisijänä

Lämsän (1998) mukaan syrjäytyminen on syvenevä, vaiheittain etenevä prosessi, jonka kulkuun voidaan vaikuttaa (ks. s. 26). Tutkimuksessamme perhekasvatus nähtiin muutos- ja suojelukasvatuksena, jolla pyrittiin saamaan aikaan uusi suunta nuoren elämälle turvallisessa ympäristössä. Nuorta suojelemalla suojeltiin myös hänen perhettään ja samalla koko yhteiskuntaa. Perhekotivanhemman oli uskottava nuoren mahdollisuuksiin ja saatava nuori huomaamaan itsessä piilevä potentiaali. Nuoren auttamisessa perhekotivanhemman motivaatiolla ja uskolla nuoreen oli selviytymisen kannalta suuri merkitys. Usko on Kempin (1997) mielestä tärkeää, koska syrjäytyneellä nuorella on usein vaikea menneisyys, jonka vuoksi tulevaisuuden näkeminen valoisana voi olla vaikeaa (ks. s. 27). Lisäksi aikuisen uskon puute voi aiheuttaa itseään toteuttavan ennusteen, jolloin nuoren käsitys itsestään epäonnistujana vahvistuu (vrt. ks. s. 27).

Wallenius (2005) näkee perhekotityön perustuvan nimenomaan toivon ylläpitämiseen. Perhekotien arjessa toivon ylläpitäminen eteni hänen mukaansa pitkäjänteisen työskentelyn ja läsnäolon kautta kohti uskoa arjesta ja elämästä selviytymiseen ja tasapainoisen arjen ja elämän kokemiseen nuorelle itselleen merkityksellisenä. (ks. ss. 31 - 32.) Tutkimuksemme mukaan perhekasvatuksella pyrittiin elämäntapamuutoksen kautta kohti nuoren

selviytymistä ja oman elämän hallintaa. Miettinen (2001) nosti pro gradu -työssään esille useita yhteyksiä syrjäytymisen ja kotikasvatuksen välillä, mikä tukee näkemystä kasvatuksen merkityksellisyydestä ihmisen elämässä (ks. s. 33). Sekä kotona että perhekodeissa annettu kasvatusta voi parhaimmillaan toimia syrjäytymistä ehkäisevänä tekijänä.

Tutkimuksessamme esiin tullut käsitys perhekotikasvatuksesta noudatti hyvin pitkälle Rönkän (1999) näkemystä ongelmien kasautumisen väylistä ja niiden vahvistamisesta. Perhekodeissa tuettiin nuorten koulutusta, tulevaa työtä, harrastuksia, jotka olivat ulkoisen väylän vahvistamista. Sisäisen väylän vahvistamiseen kuuluivat itsetunnon kehittäminen, onnistumisen kokemusten ja turvallisten ihmissuhteiden tarjoaminen. Käyttäytymisen haavoittuvuutta pyrittiin perhekodeissa ehkäisemään huomioimalla nuoren yksilölliset tarpeet ja opettamalla nuorelle itsehallintaa. (vrt. ks. s. 29.) Perhekotikasvatuksessa toteutui siten kokonaisvaltainen hyvinvoinnin tukeminen, jonka kautta voimme sanoa perhekodeilla olevan kaikki tarvittavat syrjäytymisen ehkäisyn välineet käsissään.

7 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDESTA

Tutkimusta tehdessä on aina pohdittava tutkimuksen luotettavuutta, koska kaikessa tutkimustoiminnassa on tärkeä pyrkiä virheiden välttämiseen. Tutkimuksen luotettavuuteen ja sen arvioimiseen liittyy kuitenkin monia erilaisia käsityksiä, joten tyhjentäviä ja yksiselitteisiä ohjeita luotettavuuden arviointiin on mahdotonta muodostaa. (Tuomi & Sarajärvi, 2002, s. 131, 135.) Laadullisessa tutkimuksessa ja sen tekemisessä tutkijan täytyy tiedostaa ja myöntää olevansa itse tutkimuksen keskeinen tutkimusväline. Tutkija on siten itse tutkimuksensa pääasiallinen luotettavuuden kriteeri ja näin ollen luotettavuutta tulee arvioida koko tutkimusprosessin ajan. (Eskola & Suoranta, 2003, s. 210.) Tutkijan täytyy selittää tutkimuksen toteuttaminen hyvin tarkkaan ja vaihe vaiheelta. Kirjoitimme auki haastattelujen litteroinnit ja analyysivaiheet sekä toimme esille tekemämme taulukoinnin, jotta lukija näkee, miten olemme tutkimuksessamme edenneet. Pyrimme tuomaan esille myös mahdolliset häiriötekijät ja oman kokemuksemme tilanteista. (vrt. Hirsjärvi, Remes, ja Sajavaara, 2008, s. 227.)

Tutkimusprosessimme aikana kohtasimme joitakin häiriötekijöitä. Haastattelujen nauhoitukset olivat äänen laadun suhteen osittain melko huonoja, mikä puolestaan hidasti ja vaikeutti litterointivaihetta. Nauhoja joutui joiltakin osin kuuntelemaan moneen kertaan läpi, eikä siltikään kaikista kohdista saanut täysin selvää. Käyttämistämme haastattelujen taltiointivälineistä videokameran äänenlaatu oli huomattavasti parempi kuin kannettavalla tietokoneella äänitettyjen haastatteluiden. Epäselvät kohdat saatiin siten pääosin selvitettyä, eikä mitään tutkimuksemme kannalta olennaista jäänyt pois.

Toisena häiriötekijänä voidaan pitää haastateltavien määrän vähentymistä alkuperäiseen suunnitelmaan verrattuna. Alun perin tarkoituksenamme oli haastatella yhteensä kahdeksaa perhekotivanhempaa, mutta yksi haastateltava joutui viime hetkellä perumaan haastattelun. Tämä ei kuitenkaan vaikuttanut olennaisesti tutkimustuloksiimme, koska kyseisen perhekotipariskunnan toinen osapuoli osallistui tutkimukseemme niin kuin oli aiemmin sovittu. Perhekotipariskunnan molemmilla osapuolilla on kuitenkin yleensä hyvin samanlaiset näkemykset ja ajatukset asioista.

Luotettavuutta tukevinä ja lisäävinä tekijöinä tutkimuksessa voidaan pitää siihen käytettyä aikaa (Tuomi & Sarajärvi, 2004, s. 138). Opinnäytetyötämme aloittaessa olimme molemmat opintojemme loppusuoralla, joten pystyimme keskittymään pääasiallisesti sen tekemiseen. Aika ajoin jouduimme ja saimme kuitenkin siirtää työmme hetkeksi syrjään muiden opiskelukiireiden vuoksi. Tutkimuksemme kannalta näillä pienillä hengähdystauoilla oli suuri merkitys, koska niiden aikana tutkimusaiheemme ja sen sisältö muotoutui mielissämme ja ajatuksissamme kohti sitä, mitä oikeastaan tutkimukseltamme halusimmekin. Tauon jälkeen pystyimme katsomaan tutkimustamme uusin silmin ja huomaamaan sen hyvät ja puutteelliset puolet. Vielä analyysivaiheessa ja tutkimustuloksia kirjoittaessamme jouduimme tekemään muutoksia luokittelun osalta, jotta saimme asiat esitetyiksi mahdollisimman ymmärrettävästi ja selkeästi. Tutkimusprosessimme loppuvaiheessa aiempi kiireettömyys muuttui hieman ja opinnäytetyömme lopullinen kasaan saaminen oli tehtävä hyvin nopealla tahdilla. Onneksemme olimme tähän mennessä pystyneet tekemään tutkimuksemme tärkeimmät vaiheet rauhassa, joten luotettavuus ei kärsinyt tämän seikan vuoksi.

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida myös uskottavuuden kriteerin näkökulmasta. Tällöin tutkijan tulee tarkistaa omien käsitteellistyksensä ja tulkintansa vastaavuus tutkittavien käsityksiin. Tulkintoja ei ole kuitenkaan tarpeellista viedä tutkittavien arvioitavaksi, sillä he voivat olla sokeita omien kokemustensa ja tilanteensa suhteen. Tutkittavan asian omakohtaisuus vaikuttaa myös olennaisesti tutkijan tekemiin havaintoihin ja tulkintoihin. (Eskola & Suoranta, 2003, s. 211.) Oman kokemuksemme puutetta tutkittavasta asiasta voidaan pitää yhtenä luotettavuutta lisäävänä tekijänä, koska pystyimme sen vuoksi kohtaamaan ja tarkastelemaan tutkimuskohdetta objektiivisesti. Ilman tutkimustuloksia vääristäviä ennakko-oletuksia, tutkimuksesta on mahdollisuus saada totuudenmukaista ja uskottavaa tietoa ja tehdä todenmukaisia tulkintoja. Tutustuimme tutkimusaiheeseemme ja -kohteeseemme pääasiassa kirjallisuuden kautta, jotta pystyimme hahmottamaan perhekotimaailmaa ja myöhemmin laatimaan järkevän haastattelurungon. Haastattelutilanteessa haasteltavat toimivat oman alansa, ja ennen kaikkea kokemustensa, asiantuntijoina. Pyrimme korostamaan tätä seikkaa haastattelujen aikana, koska sen avulla pystyimme rohkaisemaan haastateltavia ja näin ollen saamaan myös monivivahteista tietoa. Ymmärrys tutkimuskohteesta syveni siten haastattelujen kautta, mikä puolestaan rakensi pohjaa omille käsitteellistyksillemme ja tulkinnoillemme. Tutkimustulokset eivät selity omista kiinnostuksen kohteistamme, vaan haastateltavien

kokemuksista kumpuavina. Perhekotivanhempien kokemukset ja näkemykset ovat muotoutuneet pitkien työurien aikana, mitä voidaan myös pitää tutkimuksemme luotettavuutta vahvistavana tekijänä.

Luotettavuuden kriteerinä vahvistuvuus tarkoittaa sitä, että tutkijan tekemät tulkinnat saavat tukea toisista vastaavaa ilmiötä tarkastelleista tutkimuksista (Eskola & Suoranta, 2003, s. 121). Perhekodeista tehty tutkimus on vielä tänä päivänä melko vähäistä, joten niistä muutamista tutkimuksista saatu informaatio oli oman työmme kannalta hyvin olennaista. Ilman niitä tutkimusraporttimme teoriaosuus olisi jäänyt vajavaiseksi. Toisaalta syrjäytymisestä ja sen ehkäisystä on kirjoitettu hyvin paljon teoksia ja tehty erilaisia tutkimuksia. Niiden kautta pystyimme peilaamaan omaa tutkimustamme ja tekemään tulkintoja.

Tutkimuksen suorittaminen kahden tutkijan voimin oli erittäin hyvä ja toimiva ratkaisu. Tällainen tutkijatriangulaatio tarkoittaa siis monen tutkijan osallistumista tutkimuksen aineiston keruuseen, tulosten analysointiin ja tulkintaan (Hirsjärvi, Remes, ja Sajavaara, 2008, s. 228). Tutkijoiden on siten neuvoteltava havainnoistaan ja ajatuksistaan mahdollisimman paljon. Heidän tulee myös päästä yksimielisyyteen monissa tutkimusta koskevissa asioissa, kuten aineiston hankinnassa, sen luokittelussa ja tulkinnassa sekä raportin kirjoittamisessa. (Eskola & Suoranta, 2003, s. 69.) Toisen tutkijan tilanteisiin tuoma tuki on ollut meille hyvin tärkeää. Esimerkiksi haastattelutilanteissa toimiminen oli luonnollisempaa ja varmempaa, kun tiesi tarvittaessa voivansa tukeutua tutkijatoveriin. Haastattelujen jälkeen keskustelimme ja jaoimme ajatuksiamme, jonka kautta muodostimme yhdessä kuvan tutkittavasta ilmiöstä. Tutkijatriangulaation merkitys nousi esille ennen kaikkea analyysivaiheessa, sillä luokittelujen tekeminen sujui vaivattomammin yhdessä pohtien. Tutkimuksen tekeminen yhdessä sujui ilman suurempia ongelmia, sillä näkemyksemme monista asioista ovat olleet hyvin samankaltaisia. Yhteistyö teki tutkimuksestamme rikkaamman ja kaikin puolin monipuolisemman.

8 EETTISYYS

Kaikkeen tutkimukseen liittyy olennaisesti eettisten kysymysten pohdinta. Ihmistieteissä tutkija joutuu eettisten ratkaisujen eteen tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Erityisesti haastattelun käyttö aineistonkeruumenetelmänä tuo mukanaan monitahoisia eettisiä ongelmia, koska siinä tutkija on suoraan kontaktissa tutkittaviin. Ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa tärkeimpinä eettisinä periaatteina voidaan pitää informointiin perustuvaa suostumusta, luottamuksellisuutta sekä seurauksia ja yksityisyyttä. (Hirsjärvi & Hurme, 2000, s. 19 - 20.)

Pyrimme omassa tutkimuksessamme huomioimaan edellä mainitut eettiset periaatteet koko tutkimusprosessin ajan. Ensinnäkin annoimme tutkittaville joko suoraan tai välillisesti, perhekotipalveluita tarjoavan paikan yhteyshenkilön kautta, tietoa tutkimusaiheestamme ja valitusta aineistonkeruumenetelmästä. Ennen varsinaisia haastatteluja olimme tutkittaviimme yhteydessä, jolloin saimme heiltä ikään kuin lopullisen suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta. Puheluiden aikana he saivat tilaisuuden kysyä ja tarkentaa asioita, jos jotain oli jäänyt epäselväksi. Yhteyden luominen tutkittaviin jo ennen haastattelutilannetta oli tärkeää, koska se paransi luottamusta välillämme.

Haastattelupaikalle saavuttuamme pidimme tutkittaville aloituspuheen, jossa vielä esittelimme itsemme sekä tutkimusaiheemme ja siihen päätyksen motiivit. Kerroimme lisäksi haastattelun taltiointivälineistämme ja jaoimme haastattelurungon, jotta tutkittavat tiesivät, mitä oli tarkoitus tehdä. Korostimme vielä haastateltavien ja haastattelupaikkojen yksityisyyden suojaamista eli sitä, että emme yksilöi ketään missään vaiheessa. Pyrimme suojaamaan tutkittavien yksityisyyttä myös tutkimuksen myöhemmissä vaiheissa. Esimerkiksi tutkimustuloksia kirjoittaessamme emme suorien lainauksien kohdalla maininneet henkilöiden ikää, sukupuolta emmekä nimiä. Tutkimuksen eettisyyteen liittyy olennaisesti myös tutkittavien mahdollisuus kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta missä vaiheessa tahansa (Hirsjärvi & Hurme, 2000, s. 20).

Tutkimusaiheen valintaa voidaan myös pitää eettisenä kysymyksenä. Aiheen eettiseen pohdintaan kuuluu siten olennaisesti se, kenen ehdoilla tutkimuksen aihe on valittu ja mitkä ovat tutkimuksen taustamotiivit. (Tuomi & Sarajärvi, 2004, s. 126.) Saimme

tutkimusaiheemme ohjaajaltamme, joka on jo pitkään työskennellyt lastensuojelun parissa. Hänelle perhekotimaailma oli jo entuudestaan hyvin tuttu, joten tiesimme voivamme luottaa tutkimusaiheemme oikeutukseen, tärkeyteen ja merkityksellisyyteen. Ohjaajamme kontaktit perhekoteihin auttoivat meitä lisäksi valitsemaan tutkimuskohteenamme olevat henkilöt. Tämän perusteella voimme sanoa tutkimusaiheemme olevan eettisesti perusteltu.

Tutkimustuloksia ja etenkin johtopäätöksiä kirjoittaessa kohtasimme usein hetkiä, joissa jouduimme pohtimaan oman tulkintamme paikkansapitävyyttä. Tutkimuksen ja oman ajattelun reflektointi on tärkeää, jotta välttyisimme korostamasta joitakin asioita liikaa tai tekemästä vääriä johtopäätöksiä. Jokainen tutkija tekee erehdyksiä, mikä on inhimillistä. Olemme kuitenkin pyrkineet huomioimaan tekemiemme päätösten eettiset perustelut.

9 POHDINTA

Tutkimuksestamme nousi esille monia tärkeitä asioita perhekotimaailmasta ja sen mahdollisuuksista nuorten syrjäytymisen ehkäisijänä. Perhekoti pyrki antamaan nuorille mallin normaalista perhe-elämästä kodinomaisessa ja turvallisessa ympäristössä. Perhekodissa elettiin ennakoitavissa olevaa arkea tarkan päivärytmin ja rutiinien avulla. Aikuinen toimi mallina ja auktoriteettina ja opetti nuorta vastuun kantamiseen pienin askelin. Jokainen nuori otettiin vastaan omana itsenään ja hänen yksilölliset tarpeensa huomioitiin. Rohkaisun, tuen ja onnistumisen kokemusten tarjoamisen kautta pyrittiin valamaan nuorelle uskoa itseensä ja tulevaisuuteensa. Arki oli ennen kaikkea yhdessä tekemistä, jonka kautta opeteltiin itsenäistä elämää varten tarvittavia tietoja ja taitoja. Turvalliset ja läsnäolevat perhekotivanhemmat tarjosivat luottamuksellisen ja välittävän vuorovaikutussuhteen, jonka avulla nuori sai rauhassa kasvaa ja kehittyä.

Perhekodin kasvatusilmapiiri ja kasvuympäristö olivat edellytys nuorella ja hänen elämässään tapahtuvalle muutokselle ja toimivat näin ollen syrjäytymistä ehkäisevinä tekijöinä. Perhekodin asiakkuus itsessään toimi syrjäytymisprosessin pysäyttäjänä ja perhekotiajalla pyrittiin kohti kokonaisvaltaista elämänhallintaa ja hyvinvointia. Ongelmien ratkaisemiseksi perhekotitoiminnan tuli olla tavoitteellista, johon liittyen yksi merkittävä väline oli asiakassuunnitelma. Nuoren hyvinvoinnin tukemisen tuli lähteä liikkeelle perustarpeiden huolehtimisesta, jonka jälkeen pystyttiin pureutumaan nuoren henkisiin ongelmiin. Ratkaisevimpana tekijänä nähtiin nuoren oma asenne ja halu parantaa omaa elämäänsä. Olennaista oli, miten nuori hyödynsi perhekodista saamansa avun ja minkä merkityksen hän antoi omalle elämälleen. Myös perhekotivanhemman motivaatio ja usko nuoreen auttoi nuorta eteenpäin. Perhekotivanhemman tuli olla pitkäjänteinen, sillä muutos parempaan vei aikaa. Kasvun ja kehityksen tukemiseen jokainen perhekoti tarvitsi yhteistyökumppaneita. Yhteistyön avulla saatiin kokonaisvaltainen kuva nuoren tilanteesta ja pystyttiin huomioimaan paremmin nuoren yksilölliset tarpeet. Erityisen tärkeänä nähtiin yhteistyökykyiset vanhemmat, joiden kanssa pyrittiin saamaan nuoren elämä oikeille raiteille. Perhetyön kautta nuoren vanhemmat saivat tarvittaessa tukea ja neuvoja vanhemmuuteen. Syrjäytymisen ehkäisyn kannalta merkittävimpänä asiana pidettiin toisen asteen koulutuksen loppuun suorittamista perhekotiaikana. Koulu nähtiin tärkeänä nuoren kehitystehtävänä, jota tuli tukea. Hyvän kehityksen jatkumisen kannalta nuoren tuli välttää

välivuosia, jatkaa tarvittaessa perhekotiainkua ja osallistua jälkihuoltoon. Tärkeää on sijoittaa nuori mahdollisimman varhaisessa vaiheessa hänen tarpeitaan vastaavaan sijoituspaikkaan ja näin välttää nuoren siirtämistä laitospaikasta toiseen.

Tuloksien tarkastelun jälkeen on ihmeellistä palata ajassa taaksepäin kevääseen 2008, jolloin meillä ei ollut vielä aavistustakaan, millaisen prosessin pyörteisiin opinnäytetyömme puitteissa ajaudumme. Mielessämme oli useita tutkimusaiheita, mutta päätimme tarttua ohjaajaltamme saatuun ideaan perhekotimaailman tutkimisesta. Aihe oli molemmille uusi, joten pystyimme tarkastelemaan sitä objektiivisesti ilman ennakkokäsityksiä. Alussa olimmekin melko hukassa ja mietimme, miten edes pääsemme alkuun työssämme. Ensinnäkin kirjallisuuden löytäminen oli vaikeaa perhekotiin liittyvien lähteiden vähyyden ja oman tietämyksen puutteen vuoksi. Monia lähteitä löytyi kuitenkin ihan vahingossa selaillessamme kirjaston hyllyjä yksi kerrallaan läpi. Prosessina opinnäytetyön teko oli antoisa, mutta työläs ja vaati välillä suuriakin uhrauksia etenkin ajankäytön suhteen. Saimme onneksi neuvoja ja apua epävarmuuden hetkinä, joita aika ajoin kohtasimme tutkimusprosessissamme. Esimerkiksi perhekotimäärityksen moninaisuus aiheutti meille useaan otteeseen päänvaivaa. Opimme tutkimuksen teon kautta pitkäjänteistä työskentelyä, saimme onnistumisen elämyksiä ja kokemuksia sekä paljon uutta tietoa. Erityisen mielenkiintoista oli seurata oman ajattelumme kehittymistä kohti syvempää asioiden merkityksien ymmärtämistä.

Aloimme tutkia aiheitamme lastensuojelun kautta, sillä se oli ensimmäinen asia, johon tiesimme tarttua. Hyvin pian käsiimme osui tilastoja lastensuojelun asiakkuudesta, joiden kertoma todellisuus kauhistutti meitä. Lastensuojelun piirissä olevien lasten ja nuorten määrä oli mielestämme huolestuttavan suuri. Tilastot kuvasivat yhteiskuntamme synkkää tilannetta lasten ja nuorten pahoinvoinnin suhteen. Suomea pidetään hyvinvointivaltiona, joka pitääkin mielestämme pääosin paikkaansa. Hyvinvoinnin mittarina ei voida kuitenkaan pitää pelkästään taloudellista vaurautta, vaan myös henkinen ja fyysinen hyvinvointi tulee huomioida. Tältä osin maassamme on paljon parantamisen varaa. Hyvinvointivaltiolla on mielestämme velvollisuus huolehtia kansalaisistaan ja taata heille oikeus ihmisarvoiseen elämään. Määtä (2007, s. 28) mukaan hyvinvointiverkostosta tulisikin kutoa niin tiheä, ettei siitä voi yksikään pudota. Lasten ja nuorten lisääntynyt pahoinvointi toimi yhtenä tärkeänä motivoivana ja työtämme eteenpäin vievänä tekijänä.

Yksilö- ja suorituskeskeisyyttä pidetään eräinä yhteiskuntamme hyvinvointia uhkaavina tekijöinä. Toisaalta korostetaan yksilön huomioimista ja tukemista, mutta samalla ihmisen pitäisi olla suunnattoman vahva ja selvitä kaikesta omin voimin. Siihen kykenevää ihmistä tunnutaan pitävän arvossa. Pohdimme, mistä tällaiset arvot ovat tulleet ja miksi ne nähdään hyvinä. Miksi muihin ihmisiin tukeutumista pidetään suurena häpeänä? Kuitenkin järki ja sydän sanovat, että yhdessä aina parempi. Kaikesta ei tarvitse selvitä yksin, onhan ennen vanhaankin tukeuduttu lähiyhteisöön ja ymmärretty yhteisöllisyyden voima. Perhekotityössä muiden ihmisten avun vastaanottaminen tuntui onnistuvan aivan luonnostaan monien ihmisten tehdessä töitä nuoren hyvinvoinnin eteen. Apua uskallettiin pyytää, jos perhekotivanhemman oma ammattitaito tai resurssit eivät riittäneet. Tästä voisivat monet ottaa mallia.

Syrjäytymisen tiellä olevien nuorten auttamista vaikeuttaa nuorten ja perheiden moniongelmaisuus. Tämän vuoksi pohdimme, kuinka vaikea voi olla hahmottaa, mistä ongelmien ratkaisussa tulisi lähteä liikkeelle ja miten löytää niiden ydin. Arkielämän vaativuus ja kiire ovat varmasti kasvattaneet ongelmien vyyhtiä. Ongelmien kasautumisen myötä yksilön elämänhallinta vaikeutuu, mikä saattaa puolestaan johtaa mielenterveysongelmien syntymiseen. Perhekotivanhempien mukaan perhekoteihin sijoitetaan tänä päivänä yhä useampia mielenterveydellisistä ongelmista kärsiviä nuoria. Yhteiskunta ei mielestämme siten ole osannut varautua tuottamaan tarvittavia palveluita kasvaneen kysynnän mukaan. Yhteiskunnan muutosten lisäksi osasyynä mielenterveydellisten ongelmien kasvuun voi tosin olla diagnosoinnin kehittyminen.

Pidämme ennaltaehkäisevän työn merkitystä tärkeänä, koska ongelmiin on helpompi puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tällöin ongelmat eivät ole vielä ehtineet muuttua suuriksi ja monitahoisiksi. Perhekotiin sijoitetun nuoren kohdalla ennaltaehkäisevä työ on kuitenkin myöhäistä, koska hän on jo matkalla syrjäytymiseen. Jokaiselle nuorelle tulisi löytää hänen tarpeitaan vastaava sijoituspaikka ja välttää niiden jatkuvaa vaihtamista, koska ne aiheuttavat nuorelle turvattomuutta. Uskomme, että varhaisella puuttumisella ja sijoituspaikan pysyvyydellä vältyttäisiin monilta hankaluuksilta.

Tuloksissa noussut perhekotitoiminnan tavoitteellisuus on myös meidän mielestämme hyvin tärkeä asia, koska perhekoti on vastuussa yksilön kasvusta ja kehityksestä, hänen

elämästään. Tavoitteita toteutettaessa tulisi huomioida ja korostaa yksilön positiivisia voimavaroja, eikä kiinnittä liikaa huomiota hänen ongelmiinsa. Koemme, että sitä kautta päästään parempiin tuloksiin. Tämä sosiaalipedagogiikassa korostuva ajatus ratkaisukeskeisyydestä tukee hyvin paljon omaa näkemystämme järkevästä ja tehokkaasta tavasta saada nuoren asiat kuntoon.

Hyvän ja tasapainoisen elämän lähtökohtana pidettiin perhekotivanhempien mukaan perusasioiden, kuten ruoan ja puhtaiden vaatteiden, toteutumista. Vasta sen jälkeen nuori voi alkaa parantua henkisesti. Tutkimuksemme alkuvaiheessa ajattelimme juuri henkisen hyvinvoinnin tukemisen olevan perusta kokonaisvaltaiselle kasvulle ja kehitykselle, jonka päälle ihminen voi rakentaa muun elämänsä. Tämä ehkä osittain jopa hieman naiivi käsitys johtui kuitenkin todennäköisesti siitä, että oma lapsuutemme oli turvattu niin taloudellisesti kuin henkisesti. Siksi oli vaikea kuvitella, että joltain ihmiseltä saattaa todellakin puuttua elämästä tällaisia, meille niin itsestään selviä, asioita. Emme osaa kuvitellakaan, millaiselta tuntuisi olla nuoren saappaissa, joka tuntee sellaista turvattomuutta.

Turvattomuudella näyttää olevan kokonaisvaltainen vaikutus ihmisen elämään. Näemme kodin luovan turvaa ja tasapainoa tähän kiireiseen ja vaativaan arkeen. Yhteiskunta ottaa nykynuorelta paljon, mutta ei välttämättä anna tarpeeksi. Tämä herätti ajattelemaan, kuinka vaikea normaalissa kasvuoloissa kasvaneelle nuorelle on selvitä tällaisessa yhteiskunnassa, saati sitten perhekotinuoren. Tasapainoinen elämä takaa kuitenkin paremmat mahdollisuudet oikealla tiellä pysymiseen. Voisi siten sanoa, että hyvinvointi ja syrjäytyminen kulkevat ikään kuin rinta rinnan. Perhekotinuoren elämä on kuin tasapainoilua nuoralla, jonka toisessa päässä häämöttää epätoivo ja syrjäytyminen, ja toisessa toivo, onnellinen tulevaisuus ja hyvinvointi. Perhekoti toimii suunnannäyttäjänä, joka kannattelee nuorta.

Syrjäytymisen ehkäisyn kannalta olennaisena tekijänä tuloksissa tuli esille toisen asteen koulun loppuun käyminen perhekotiaikana. Olisi mielenkiintoista tietää, korostavatko muut perhekodit samaa asiaa syrjäytymistä ehkäisevänä tekijänä. Pohdimme myös koulujen panoksen merkitystä syrjäytymisen vastaisessa työssä. Nuori viettää suuren osan päivästä koulussa, joten myös koululla on vastuu ja mahdollisuus vaikuttaa syrjäytymisprosessiin. Mitä keinoja kouluilla ja opettajilla on käytössään estääkseen lasten syrjäytymistä? Miten syrjäytymisen ehkäisy näkyy koulutyöskentelyn arjessa? Onko

perhekotinuoren paikka lähikoulussa vai erityiskoulussa? Nämä asiat jäivät askarruttamaan meitä, koska olemme itse valmistumassa opettajiksi. Mielestämme opettajan tehtävä on ennen kaikkea kasvattaa ja juuri kasvatuksella, hyvällä sellaisella, voidaan ehkäistä lasten syrjäytymistä. Koulussa lasta opetetaan tekemään töitä ja harjoitellaan kanssakäymistä erilaisten ihmisten kanssa. Koulun tulisi siten toimia elämään kasvattajana ja opettajana ja antaa lapselle mahdollisuus pärjätä elämässään. Tämä ei kuitenkaan poista kodin merkitystä lapsen hyvinvoinnin edistäjänä, päinvastoin. Pidämme kotia ja perhettä edelleen tärkeimpänä kasvattajana. Kasvatusvastuun siirtyessä kodin ulkopuolelle, perhekodit nousevat tärkeään asemaan nuoren ja perheen hyvinvoinnin edistäjinä.

Olemme tutkimusprosessimme aikana pysähtyneet miettimään monia asioita, jotka vaativat mielestämme tarkempaa tutkimista. Olemme sitä mieltä, että erityisesti perhekotivanhempien työssä jaksamiseen ja työturvallisuuteen tulisi kiinnittää huomiota, sillä he tekevät arvokasta työtä yhteiskuntamme hyväksi. Pidimme erityisesti arvossa perhekotivanhempien sitoutumista työhönsä ja halua auttaa nuorta. Harva ihminen kykenee antamaan itsensä ja koko elämänsä toisten ihmisten auttamiseen. Onneksi kaikkien ei siihen tarvitsekaan kyetä. Maamme tarvitsee lisää sellaisia ihmisiä, jotka ovat todella valmiita uhrautumaan ja tekemään töitä hyvinvointimme eteen. Juuri perhekotityössä tämä näkyy erittäin selvästi, koska perhekotivanhemmalle työ on elämä. Mielestämme tällaisella ihmisellä on sydän paikallaan.

Tutkimusprosessimme on hyvä päättää seuraavaan runoon, joka on herkkä kuvaus välittämisen, omana itsenä olemisen ja hyväksynnän tarpeesta ja merkityksestä. Jokaisella ihmisellä on mielestämme oikeus paikkaan, jossa hyvä olla.

IHMISPAIKKA

*"Jos tässä paikassa ei ymmärretä kyyneliäni,
mihin menen itkemään?"*

*Jos tässä paikassa ei sieluni pääse lentoon,
mihin menen lentämään?"*

*Jos tässä paikassa en voi esittää kysymyksiäni,
mihin menen etsimään?"*

*Jos tässä paikassa ei kuunnella tunteitani,
mihin menen kertomaan?"*

*Jos tässä paikassa ei minua ymmärretä sellaisena kuin olen,
mihin voin mennä olemaan?"*

*Jos tässä paikassa en voi oppia ja kasvaa,
missä voin olla vain oma itseni?"*

*Jos tässä paikassa ei ymmärretä kyyneliäni,
mihin menen itkemään?"*

- William J. Crockett -

LÄHTEET:

A) PAINETUT LÄHTEET

- Aaltonen, M., Ojanen, T., Vihunen, R., & Vilén, M. (1999). Nuoren aika. Helsinki: WSOY.
- Autio, A & Kainulainen, P. (2003). ”Ei päästetä junnaa raitteiltaan”. Tapaustutkimus eräästä perhekodista ja sen nuorista. Pro gradu -tutkielma: Oulun yliopisto, kasvatustieteen tiedekunta, Kajaanin opettajankoulutusyksikkö.
- Barry, M. (1998). Social Exclusion and Social Work: An introduction. Teoksessa Barry, M., & Hallett, C. (Toim.) Social Exclusion and Social Work: Issues, Theory, Policy and Practice (s. 1 -12). Lyme Regis Dorset: Russell House.
- Bruun, H. (2002). Verkosto tulevaisuuden sommitelmana. Teoksessa Inkinen, S., Bruun, H., & Lindberg, F. (Toim.) Tulevaisuus nyt – riskiyhteiskunnan haasteet ja mahdollisuudet (92 - 113). Kymenlaakson ammattikorkeakoulu & teknillinen korkeakoulu, ympäristönsuojelun laboratorio.
- Eskola, J., & Suoranta, J. (2003). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, J., & Vastamäki, J. (2007). Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, J., & Valli, R. (Toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I: metodin valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle (s. 25 - 43). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Flick, U. (1998). An Introduction to Qualitative Research. London: SAGE Publications.
- Heikkilä, M., & Luumi, P. (2005). Rakasta lasta, suojele lapsuutta. Helsinki: LK-kirjat.
- Heino, T., Berg, K., & Hurtig, J. (2000). Perhetyön ilo ja hämmennys: Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsenyyksiä. Helsinki: Stakes.
- Helminen, M-L., & Iso-Heiniemi, M. (1999). Vanhemmuuden roolikartta: Käyttäjän opas. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Hirsjärvi, S., & Hurme, H. (2008). Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

- Hirsjärvi, S., & Hurme, H. (2000). Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2008). Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hänninen, P., & Koivumaa, M. (2005). PERHEKODISTA ”ELÄMÄN EVÄÄT” TASKUSSA. Ammatillisten ja laitosmaisten perhekotien työntekijöiden ajatuksia lasten ja nuorten kasvattamisesta. Pro gradu -tutkielma: Oulun yliopisto, kasvatustieteen tiedekunta, Kajaanin opettajankoulutusyksikkö.
- Irjala, M. (2004). Perhekoti – toivo ja muutos. Nuorten Ystävät Nro 3.
- Isoherranen, K. (2005). Moniammatillinen yhteistyö. Helsinki: WSOY.
- Joronen, K. (2006). Perhe – nuoren elämän turva, uhka ja mahdollisuus. Teoksessa Helminen, J. (Toim.) Elämä koettelee, tuki kannattelee: sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa (s. 37 - 59). Jyväskylä: PS- Kustannus.
- Järventie, I. (2001). Eriarvoisen lapsuuden muotokuvia. Teoksessa Järventie, I., Sauli, H., Bardy, M., Blom, R., Kajanoja, J., Lahikainen, A., & Pölkki, P. (Toim.) Eriarvoinen lapsuus. Helsinki: WSOY.
- Järvinen, R., Lankinen, A., Taajamo, T., Veistilä, M., & Virolainen, A. (2007). Perheen parhaaksi: Perhetyön arkea. Helsinki: Edita.
- Karvinen, S. (1996). Hajoaako sosiaalityö? - Havaintoja sosiaalityön ammatillisesta asiantuntijuudesta. Teoksessa Metteri, A. (Toim.) Moniammatillisuus ja sosiaalityö (s. 32 - 50). Helsinki: Oy Edita Ab.
- Keltinkangas-Järvinen, L. (1998). Hyvä itsetunto. Helsinki: WSOY.
- Kempainen, T., & Latomaa, T. (2002). Ensi askelia tieteen tiellä: Johdatus tiedonhakuun ja tieteelliseen kirjoittamiseen. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita ja katsauksia 5/2002.
- Kempainen, P. (1997). Nuori minänsä vankina osa II: Poikkeava käyttäytyminen, tunne-elämän häiriöt, katuelämä, syrjäytyminen, terapiayhteiskunta. Vantaa: Kannustusvalmennus.
- Kempainen, P. (2000). Lasten ja nuorten tunne-elämän häiriöt. Vantaa : Kannustusvalmennus P. & K.
- Ketola, T., & Kokkonen, T. (1996). Sosiaalialan työn lähtökohtia. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Korhonen, A. (Toim.) (2005). Lastensuojelun tukihenkilön käsikirja. Jyväskylä: Gummerus.

- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Interviews: Learning the Graft of Qualitative Research Interviewing*. Los Angeles: Sage.
- Kärkkäinen, V-M. (1990). *Rakkautta ja rajoja. Terveen kurinpidon periaatteet ja menetelmät*. Helsinki: WSOY.
- Laiho, K. (2007). Lastensuojelu. Teoksessa Kanaoja, A., Lähteinen, M., Marjamäki, P., Laiho, K., Sarvimäki, P., Karjalainen, P., & Seppänen, M. (Toim.) *Sosiaalityön käsikirja* (s. 132 - 160). Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Laine, T. (2007). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J., & Valli, R. (Toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II: näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s. 28 - 45). Jyväskylä: PS- kustannus.
- Larjomaa, R. (1998). Lapset ja nuoret terveydenhuollon asiakkaina. Teoksessa Rousu, S., Strandstöm, M., Raitoaho, O., Piekkola, L., Eriksson, R., Eskola, T., Lindroos, K., Sjöholm, K., Larjomaa, R., & Heikkilä, T. (Toim.) *Näkökulmia lapsipolitiikkaan – Suomen Kuntaliiton lapsipoliittisen ohjelman valmisteluun liittyvä taustamuistio 13.10.1998* (s. 93 - 99). Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Lehtomaa, M. (2005). Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, J., & Latomaa, T. (Toim.) *Kokemuksen tutkimus: merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. (s. 163 - 194). Helsinki: Dialogia Oy.
- Lehtonen, H., Heinonen, J., & Rissanen, P. (1986). *Syrjäytymiskäsitteen käytön ongelmia*. Helsinki: Sosiaalishallituksen julkaisuja 12/1986.
- Liimatainen-Lamberg, A-E., & Uotinen, S. (1996). Tavoitteet ja käsitteen määrittely. Teoksessa Liimatainen-Lamberg, A-E. (Toim.) *Syrjäytymisen ehkäisy, syrjäytyneiden koulutuspalvelut ja ohjaustoiminta* (s. 9 - 18). Helsinki: Opetushallituksen Arviointi 7/1996.
- Linnakangas, R., & Suikkanen, A. (2004). *Varhainen puuttuminen: Mahdollisuus nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Selvityksiä 2004:7.
- Linnosuo, O. (1996). Tuottaako sosiaalityö pummeja vai oman elämänsä sankareita, seikkailijoita? Teoksessa Metteri, A. (Toim.) *Moniammatillisuus ja sosiaalityö* (s. 68 - 75). Helsinki: Oy Edita Ab.
- Lund, P. (2006). *Torjuttu toivottomuus*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lämsä, A-L. (1998). ”IHMINEN TARVITSEE SITÄ, MITÄ ILMAN ON PAHA OLLA” – Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Teoksessa Ulvinen, V-M. (Toim.)

- Lasten ja nuorten syrjäytymistä koskevan tutkimuksen mahdollisuudet. NUORAn julkaisuja nro 6 (s. 9 - 24). Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Miettinen, A. (2001). IHMISPAIKKA KADOKSISSA? Syrjäytymisen ja kotikasvatuksen välisistä yhteyksistä. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, kasvatustieteen tiedekunta, Kajaanin opettajankoulutusyksikkö.
- Mikkola, P. (1997). Laadun aakkoset sijaishuollossa: Johdatus sijaishuollon laatuajaateluun. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 10.
- Määttä, M. (2007). Yhteinen verkosto? Tutkimus nuorten syrjäytymistä ehkäisevistä poikkihallinnollisista ryhmistä. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 252.
- Nätkin, R., & Vuori, J. (2007). Perhetyön tieto ja kritiikki: Johdanto perhetyön muuttuvaan kenttään. Teoksessa Vuori, J., & Nätkin, R. (Toim.) Perhetyön tieto (s. 7 - 38). Tampere: Vastapaino.
- Paju, R., & Honkala, S.(2008). Kulttuurista voimaa lasten ja nuorten päivään ohjaustoiminnan avulla. Teoksessa Lehtonen, H. (Toim.) Sytykkeitä syrjäytymisen ehkäisemiseen (s. 104 - 127). Tampereen yliopisto, Opettajankoulutuslaitos, Hämeenlinnan yksikkö.
- Payne, M. (2000). Teamwork in Multiprofessional Care. New York: Palgrave
- Pekki, A., & Tamminen, T. (2002). Lapsen ehdoilla. Kunnallisalan kehittämissäätöön tutkimusjulkaisut nro 33. Vammalan Kirjapaino Oy.
- Raunio, K. (2006). Syrjäytyminen – Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Rousu, S., & Strandstöm, M. (1998). Suomalaisen lapsuuden ja perheen kehitys. Teoksessa Rousu, S., Strandstöm, M., Raitoaho, O., Piekkola, L., Eriksson, R., Eskola, T., Lindroos, K., Sjöholm, K., Larjomaa, R., & Heikkilä, T. (Toim.) Näkökulmia lapsipolitiikkaan – Suomen Kuntaliiton lapsipoliittisen ohjelman valmisteluun liittyvä taustamuistio 13.10.1998 (s. 11 - 17). Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Ruoppila, I. (2003). Lapsuudesta nuoruuteen, Johdanto. Teoksessa Lyytinen, P., Korkiakangas, M., & Lyytinen, H. (Toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan: Kehitys kontekstissään (s. 158 -167). Helsinki: WSOY.
- Ruotsalainen, S. (2005). Syrjäytyminen – syrjäyttäminen. Syrjäytymisen tarkastelua talouden, yhteiskunnallisten toimijoiden ja sosiaaliturvan näkökulmasta. Helsinki: TA- Tieto.

- Rönkä, A. (1996). Syrjäytymisen prosessit ja vastavoimat. Teoksessa Saarinen, E. (Toim.) Elämän syrjästä kiinni (s. 7 - 22). Helsinki: Lasten Keskus.
- Saarnio, T. (2004). Perhetyö lastensuojelussa. Teoksessa Puonti, A., Saarnio, T., & Hujala, A. (Toim.) Lastensuojelu tänään (s. 240 - 255). Helsinki: Tammi.
- Saloranta, S., & Saloranta, A. (1992). Perhekodista perhekuntoutukseen – Koulukodin uusi suunta. Teoksessa Luukkonen, J., & Saloranta, S. (Toim.) Kohtaamispaikka – Perhe (s. 104 - 124). Oulu: Nuorten Ystävät ry.
- Siljander, P. (1996). Syrjäytyminen – aatteiden murroksen kriisi. Teoksessa Siljander, P., & Ulvinen, V-M. (Toim.) Syrjäytymisestä selviytymiseen: Vaikeuksien kautta elämänhallintaan (s. 7 - 16). Oulun Yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan opetusmonisteita ja selosteita 66/1996.
- Sipilä, J. (1985). Sosiaalipolitiikan tulevaisuus. Helsinki: Tammi.
- Sipilä, J. (1979). Sosiaalisten ongelmien synty ja lievittäminen. Helsinki: Tammi.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2001). Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma. Työryhmämuistioita 2001:11. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (1998). Syrjäytymisen estäminen: Hallinnonalan toimenpidekokonaisuus. Monisteita 1998:5. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Sulkunen, P. (1990). Ryhmähaastatteluiden analyysi. Teoksessa Mäkelä, K. (Toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta (s. 164 - 285). Helsinki: Gaudeamus.
- Suomalainen lapsi 2007. STAKES:n julkaisuja. Helsinki: Tilastokeskus
- Suomen laki: Lastensuojelulaki [viitattu 10.6.2008]
- Suomen laki: Sosiaalihuoltolaki [viitattu 17.6.2008]
- Taipale, V., Lehto, J., Mäkelä, M., Kokko, S., Muuri, A., & Lahti, T. (Toim.) (2004). Sosiaali- ja terveydenhuollon perusteet. Helsinki: WSOY.
- Takala, M. (1992). Kouluallergia - yksilön ja yhteiskunnan ongelma. Acta Universitatis Tamperensis ser A 335.
- Taskinen, S. (2007). Lastensuojelulaki (417/2007): Soveltamisopas. Oppaita 65. Helsinki: Stakes.
- Taskinen, S. (2001a). Mitä tarkoitetaan lasten ja nuorten syrjäytymisellä. Teoksessa Taskinen, S. (Toim.) ”Huono ennuste”. Mitä on lasten ja nuorten syrjäytyminen? (s. 4 - 15). Helsinki: Stakes Aiheita 10/2001.

- Taskinen, S. (Toim.) (1999). Huostaanotto: Lastensuojelun asiantuntijaryhmän suositus huostaanottoprosessin laatua ohjaaviksi yleisiksi periaatteiksi. Oppaita 33. Helsinki: Stakes.
- Turtiainen, P. (1999). Lähiöprojektin perhetyö: lastensuojelua vai yhdyskuntatyötä. Tutkimuskatsauksia 1999:3. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Ulvinen, V-M. (1993). Poikkeavaksi leimautuminen koulussa – syrjäytyminen yhteiskunnassa? Nuorisotutkimus 11 (2), 18 - 27.
- Uusimäki, M. (2005). Perhetyötäkö kaikki? Julkaisusarja 20. Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
- Valtiontalouden Tarkastusvirasto (2007). Nuorten syrjäytymisen ehkäisy. Toiminnantarkastuskertomus 146/2007. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Veivo, L., & Vilppola, T. (1998). Työllistyminen ja työelämän rakentuminen. Teoksessa Ulvinen, V-M. (Toim.) Lasten ja nuorten syrjäytymistä koskevan tutkimuksen mahdollisuudet. NUORAn julkaisuja nro 6 (s. 47 - 60). Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Viitanen, R. (1998). Tiedon tie syrjäytymisen kokemisesta päätöksenteon perustaksi. Teoksessa Ulvinen, V-M. (Toim.) Lasten ja nuorten syrjäytymistä koskevan tutkimuksen mahdollisuudet. NUORAn julkaisuja nro 6 (s. 25 - 32). Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Vähätalo, K. (1997). Pitkäaikaistyöttömyys ja sosiaalinen huono-osaisuus. Teoksessa Viialainen, R. & Maanittu, M. (Toim.) ”Tehdä itsensä tarpeettomaksi?": Sosiaalityö 1990-luvulla. Stakesin Raportteja 213 (s. 39 - 53). Helsinki: Stakes.
- Williams, F. (1998). Agency and Structure Revisited: Rethinking Poverty and Social Exclusion. . Teoksessa Barry, M., & Hallett, C. (Toim.) Social Exclusion and Social Work: Issues, Theory, Policy and Practice (s. 13 - 25). Lyme Regis Dorset: Russell House.
- Wyn, J., & White, R. (1997). Rethinking youth. London: Sage.

B) PAINAMATTOMAT LÄHTEET

http://www.lskl.fi/showPage.php?page_id=84 [viitattu 13.6.2008]

<http://www.sosiaaliportti.fi/fi->

FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/perhetyo/prosessi/
[viitattu 8.3.2009]

<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojelu.htm>, [viitattu
6.4.2009].

Toimenpideohjelma nuorten osallisuuden edistämiseksi. Pääministeri Paavo Lipposen
asettaman johtoryhmän toimenpide-ehdotukset 2002.

http://www.mol.fi/julkaisut/nuorten_toimenpideohjelma.pdf [viitattu 3.12.2008]

http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/Lasten_oik_sopimus.pdf [viitattu 11.6.2008]